UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Baldi Pervsini Commentariorvm In Pandectas Tomvs ...

Vndecim priores pandectarum libri hîc explicantur

Baldus

Lvgdvni, M.D.LVIII.

De iustitia [et] iure.

urn:nbn:de:hbz:466:1-95903

Visual Library

dʒ admitti p iudicē. Ibi ex tali libro ar. ꝙ poſitioni
a iuris nō ſit rñdēdū,[a] q̄ſi ius neget ius nō probaẗ te
ſtib⁹ ſʒ aptura librorū. vt. l. ab ea pte. Cy. ⁊ Ray. Itē
collige ar. ꝙ rōne ptis vitioſe totū vitiaẗ qđ eſt verū
in ſcriptura legis vt hic. Et no. in. l. vl. C. de edic. diui
adri. tol. ſʒ in ſcriptura negotioꝝ, dic vt i. l. ex falſis.
C. de trāſ. ⁊ habeẗ in. c. frñitatis. de here. p Inn. Cy. ⁊
Ray. in gl. neſciēti. ar. ꝙ ſi qs vēdit fundū dotalē ali
14 cui ſciēti ꝙ nō teneẗ vēditor. † Itē facit ſi aliqs ſciēs
emerit rē valētē mi⁹ dimidia iuſti pcij ꝙ nō teneaẗ
vēditor. ad hoc. ī. de cōtrah. em. ⁊ liberi. ⁊. C. de pſcri.
xxx. an. l. j. de act. emp. l. j. in fi. Io. facit in gl. recitatio
nē. Ibi, vel actionē, collige ſm iſtā literā arg. ꝙ ſi ſta
tuto caueẗ ꝙ bānito nō fiat rō de offenſa ſibi illata ꝙ
ipſo iure non cōpetit actio vel accuſatio. vt hic. d. l. ij.
⁊. ī. de aleatorib. l. j. §. Item vero Cyn.

Illud vero. Ibi, vł in ſocios. no. ſocium doctoris gaudere puilegio
15 doctoris. Ray. Ibi, rudes. ar. ꝙ monach⁹ nouitius
gaudet priuilegio. c. ſi quis ſuadēte. xvij. q. iiij. pinde
atqʒ pfeſſus. Itē no. ꝙ ſcholaris vni⁹ diei hʒ priui
legia. auẗ. habita. ar. de leg. iij. q cōcubinā. §. pe. in v̄.
quātolibet tpe. Itē eſt ar. p ciuib⁹ de nouo receptis.
Ibi, linguas. i. eloquētiā. Nā ſapientia ſine eloquen
tia parū pdeſt, ⁊ eloquētia ſine ſapientia multū no
16 cet reipub. ſic dicit Tulli⁹. xvj. de inuentio. † Cyn. in
gl. ex his. no. app. ſtudētiū cōtineri doctores licet nō
b continea[n]tur appellatione ſcholarium[b].

Et hec omnia. Ibi, in beritenſiū. legalis puiſio eſt q̄ in
priuilegijs ex diuerſitate locorū pōt eſſe diuerſitas.
ſʒ iure cōi vbi loc⁹ nō iudicet iudex penes finalem rō
nem nō diuerſificaẗ iuris cōis diſpoſitio. l. j. C. de vſu
ca. trāſ. ⁊. l. ſapnacuā. Cy. no. an ſit arguēdū ex. l. abro
gatis. C. de tēp. in integ. re. ⁊ dic ꝙ nō. vt ex. l. ſʒ vt ex
eius eq̄tate remanēte ſic, vt. l. iuſtas. C. de iur. fiſ. ⁊ ibi
no. C. de inſti. co. cōtr. ad fi. Oldr. tʒ arg. a ꝯrio ſenſu
niſi reſultaret abſurditas vel ꝯrietas. l. nemo. de iur.
om. iu. Nic. mathe. ¶ In gl. pfeſſores. vide in Spec.
de exe. ſen. §. nūc dicēdū. v̄ſ. qd de ſent. doctoris. Ubi
no. p quē talis ſnīa executiōi mādeẗ ⁊ an ab ea appel
leẗ. Si quis vult cōuenire vniuerſitatē ſcholariū, an
dʒ eā vocare corā epō an corā ptāte, dubiū eſt vtrum
cēſeaẗ vniuerſitas clericorū vel laicorū. dic vt no. ex
tra de loca. c. j. vide in Spe. e. li. verſ. Itē ſcholaris. cū
ſeq. ⁊ v̄ſ. ſʒ qd ſi ſcholaris eſt clericus. ⁊ ibi examinaẗ
de ſcholari clerico vtrū poſſit cōueniri ſub rectore vł
ptāte. vtrū doctor iudicabit ſm. l. cōem an ſm. l. mu
nicipalē. vñ p ar. viij. di. q ꝯ morē. ⁊ in Spe. de cōſti.
l. fi. gl. idē no. in auẗ. de mā. pn. §. ⁊ nō pmttas. Uide
plene p Arch. xi. q. j. violēta. in fin. gl. Sic ergo ptʒ ꝙ
ſcholaris vocat⁹ corā ptāte eius auditoriū pōt decli
nādo recuſare, qđ ē ſpāle, q̄ iudex ordinari⁹ recuſari
nō pōt. C. ꝺ iu. aptiſſimi. ¶ Sʒ nunqd h̄ caſu ſchola
ris hʒ neceſſe iurare ꝺ calū. dr ꝙ ſic, q̄ ī oīb⁹ exceptis
q̄ ante lit. cōt. apponunẗ de calūnia iuraẗ. vt. l. j. C. de
iura. cal. ſʒ dic ꝙ ibi loquiẗ in exceptionib⁹ q̄ circa iu
diciū opponunẗ, ſʒ hec exceptio ē magis ad iudicē re
cuſandū ſʒ huic rñſioni dr obſtare ꝙ in declinatorijs
q̄ ſunt facti, ſʒ in qōne ppoſita hec non eſt facti ſʒ iu
ris, q̄ ex quo ſe ſcholarē pbat ius ꝯcedit ei ꝙ poſſit
iudicē recuſare ⁊ aliū eligere, vñ nō pōt videri calū
niā ꝯmittere cū ius ei pmittit. Et ſic dixit Ric. mal.

17 **Incipite.** Ibi, iuſtitie. ¶ † Not. ꝙ doctores appellanẗ magiſtri iuſtitie.
ibi, dec⁹. de. v. finib⁹ ad quos hoīes addiſcunt. Uide
xxxvij. di. qōne. p Arch. in quo differt magiſter ⁊ do
ctor, quot examinationes req̄runẗ in doctorādo. No.
p Arch. ea. di. de q̄buſdā. ꝺ. vij. liberalib⁹ artib⁹. Itē
an p dāda licētia de ſtatuēdo vel depcipiēdo fruct⁹
poſſit dari pecunia epō, ⁊ an ſtudētes debeat habere
c fructus pbendarū[c]. Uide ibidē p Archi. ¶ Ibi, da
ta. no. ꝙ epła dʒ cōtinere locū ⁊ oīs alia ſcriptura p
batoria. ¶ Itē dʒ cōtinere diē. vt. l. optimā. de ꝯhē.
⁊ cōmit. ſti. ⁊. d. l. lecta. ſi cer. pe. ſi ſit publica. ſi autem
priuata, tūc ad obligationē nō req̄rit. vt. ī. de pig. cū
tabernā. §. fi. ſʒ q̄tū ad approbationē priorat⁹ req̄rit
diē. vt. ff. de exe. rei iu. l. ex ſextāte. §. latin⁹. Cy. ¶ Ibi
cōſule. ſic ⁊ dñs papa vocat ſe ſenatorē vrbis. Cy. ar.
ꝙ papa ſit de nūero cardinaliū. de hoc. xxij. di. ſacro
ſancta in gl. j. regimē. p Arch. in gl. pmutantes. Ibi,
d proinde. de hac dictiōe pinde[d] plene p Archi. lxiij.
di. Agatho. ⁊. j. q. ij. placuit. ⁊. j. q. j. ordinatus. in glo.
18 ¶ † Item queritur nunqd eps ⁊ doctores habeant
vniuerſalē iuriſditionē in ſcholares in locis ſtudio
rū. Et vł gl. hic dicere ꝙ ſic. tu dic p hanc cōſtitutio
nē nō hñt iuriſditionē, niſi in criminib⁹ q̄ cōmittunẗ
ludendo ⁊ ſcribēdo. in alijs vero q̄ hec lr̄a nō dat iu
riſditionē niſi in certis caſibus. ergo ⁊c. ar. ī. de iudi.
cū ptor. de cur. l. militaribus. de procur. l. marit⁹. ſm
Iac. de are. ſed per auẗ. habita. qđ habeāt etiā vniuer
ſalem iuriſditionē meri ⁊ mixti imperij. de quo dic
vt ibi dixi. ¶ Sed nunqd pñt delegare. gloſ. dicit qđ
non, q̄ ſpāle ⁊c. Sʒ Iac. de are. dicit ꝙ glo. rñdit ſm
erroneū intellectū illorū verborū q̄ ſpāliter cōmittū
tur non deleganẗ ⁊c. ſed illa verba aliter intelligunẗ
vt dicetur. ī. de of. eius cui mā. eſt iur. l. j. in prin. qua
re dic ꝙ delegabilia poſſunt delegare non delegabi
lia non, licet ſpecialiter eis committantur ſm eum
Cy. magiſter militum pōt cauſam delegare. vt. C. de
appellatio. eo caſu. ergo ⁊ magiſter ſcholariū. Bald.

¶ Incipit liber primus. ff. veteris.

¶ De iuſtitia ⁊ iure. Rubrica.

1 ☞ Statutum vniuerſitatis qđ doctor non poſſit facere arengas, an valeat.
2 Ius approbatum quod dicatur.
3 Forma ſubſtantialis poteſt eſſe ex triplici materia ſubordinata.
4 Natura ⁊ voluntas in omni arte ⁊ diſciplina ſunt duo principalia.
5 Regimē abbatis in monachos dicitur economicuʒ.
6 Regimen epiſcopi in clericos dititur politicum.

Rubrica. Primo poniẗ inuocatio diuini nominis. Secūdo deſcriptio impialis
culminis. Tertio enucleatio noui
iuris dulcedinis. Quarto ſubiūgiẗ
euacuatio antiquorū iuriuʒ amari
tudinis. Quinto ſubdiẗ pm⁹ ti. pñtis opis. ¶ Op.
ꝙ nō dēat in. ff. inuocari nomē xp̄i cum eēnt pagani.
vt no. in. l. titio. §. fi. ꝺ au. ⁊ ar. le. ⁊. C. ꝺ iude. l. iudeos.
So. Iuſtiniani ē inuocatio nō iuriſcōſultoꝝ. nā Iu
ſtinian⁹ fuit xp̄ian⁹ alr̄ non habuiſſet vex impiū. vt
no. in pemio iſti. in. j. gl. ¶ Itē no. ꝙ ſi deū inuocat
e q̄cq̄d boni agit autori bonitatis. i. xp̄i ꝺo attribuit[e]
vt in auẗ. de her. ⁊ fal. ī pn. in. j. gl. rubrice ⁊ vicarius
dei q̄cq̄d facit nō tāq̄ ipſe: ſʒ tāq̄ deus facere videẗ.
vt ibi notabiliter ait Accur. ⁊ ſic not. qđ ſi notarius
ſcribit inſtr̄m alicui⁹ iudei vel ſarraceni bene poteſt
f dicere. In nomine patris ⁊ filij ⁊ ſpūſſancti[f] quia in
titulatio eſt notarij: ſed tñ iuramentū non debet eſ
g ſe preſtitum per xp̄m vel euangelia[g] q̄ preſumereẗ
eſſe preſtitum in cōtemptū ⁊ nō valeret teſtimoniuʒ
1 infideliū: qđ no. ¶ † Querit Guli. an teneat ſtatutū
vniuerſitatis qđ doctor nō poſſit facere arēgas ⁊ di
cit quod ſic. ar. C. de ap. l. ampliorē. §. j. intelligaẗ ta
men de ſuperuacuis ⁊ inutilibus arengis non de ne
ceſſarijs. ī. titul. j. l. j. ¶ Scđo querit Guli. de cauſis
hui⁹ ſcīe ⁊ diſputatio nō hʒ difficultatē niſi in cā ma
teriali ppter no. p Azo. in proemio ſumme. C. q po
ſuit in hac materia v̄ba ſatis obſcura. nā de more ſa
piētis eſt acriter loq vt exerceat ingeniū: dicens qđ
ius nr̄m cōſtat ex triplici materia gñali cōi ⁊ ppria.
Intellexit p gñalē noſtrā pmā materiā. ⁊ h̄ ē triplex
ſcʒ materia ītrinſeca ⁊ rationalis ideſt ius ⁊ iuſtitia
⁊ extrinſeca ⁊ occaſionalis. id eſt error ⁊ contumacia
id eſt dolus ⁊ culpa. Item indifferens materia id eſt
hominū negotia que nō diſponuntur eo q̄ bona vł
mala ſed eo q̄ ſic abolita vt cōtract⁹ ⁊ teſtamenta ⁊
ſimilia. Et tūc ſciendum ꝙ ius ⁊ iuſtitia eſt materia
diſponēs de cuius virtute intrinſeca ac forma latēti
egreditur forma patens informare iuris noſtri pre
ceptum pertinet ad virtutē legis que eſt imperare:
ſed negotia ſunt materia diſpoſita ⁊ pertinet ad vir
tutem legis permiſſiuam ⁊ forte taxatiuam ſiue pre
ſtitiuam. ſed duo vitia pertinent ad materiam po
ſtremam ⁊ ad virtutes illas que ſunt arctare ⁊ puni
re. vñ talis materia eſt paſſiua ſimpliciter. ⁊ de eius
potētia nō egrediẗ forma. i. lex formata: ſʒ veſtiẗ lex
ex ꝯtraria cā. i. ex bono ⁊ equo. ⁊ ſic eſt regire triplicē

a ¶ Reſpondēdū. Adde Ol. in cōſi. cclxiiij. ⁊ omnino Lāfran. in. c. quoniam cōtra. de pba. vbi limitat dictuʒ bal. in. l. ij. in. §. qđ obſeruari. de iura. cal. in. vj. col. in. verſi. v. non tenetur. qđ eſt verū in iure ſcripto, qđ non pēdet ex facto partium. ſecus in alio, vt conſuetudine. q̄ poſitioni de cōſuetudine eſt reſpondendum. pro quo vide eundem Bal. in rub. C. que ſit lon. conſue. adde et Bart. in. d. §. obſeruari. in. v. col. i ver. oppo. iiij.

b ¶ Scholariū. Uide domin. Abb. in proe. deciſi. in. j. col. ⁊ ibi. per Feli.

c ¶ Prebendarum. Uide tu ad hoc omnino Felin. in. c. ſuper. Specu. de magiſtr. in principio. in verſic. no. modum.

d ¶ Proinde. Uide Bar. in l. quia patre. in princi. ff. de condi. inſtit.

e ¶ Attribuit. Adde eundeʒ ſ. in proem. in prima additione ſua. ⁊ quod ibi dixi in apoſtil.

f ¶ Sancti. adde eūdeʒ Bal. ſ. in fin. proe. ⁊ qđ ibi dixi in apoſtil.

g ¶ Uel enāgelia. De forma autē iuramēti eorū. vide pleniſſime per fel. in. c. fin. ad fin. in v̄. vlt. vbi tāgit ꝺ inde. ⁊ ſara. ⁊ qđ ibi dixi in apoſtil. ⁊ ꝙ eorū quedā firmētur iuramēto vide do. Pet. phi. cor. in conſil. xlv. inci. duo in litera. c. in prima parte.

diuiſionē huiꝰ mēbri.ſ.materiā gñalē approbatā re-
probatā ⁊ neutrā.īſpecta ſimplicitate naturali iſtius
materie. Concludit̃ igit̃ ex p̄dictis ꝙ bonū ⁊ malū ⁊
volūtates hoīm,id eſt qōdā neutrū ſunt materia gña
lis huius ſcīe.nā ſi nō eſſet ius ⁊ iuſtitia. Itē ſi de me
dio tollerent̃ duo vitia.i.error ⁊ cōtumacia. Item ſi
nō eſſent actꝰ hoīm ſcīa nr̃a nō eſſet.nec eēt rex paci-
ficus.⁊ ſi nō eſſet lignū ſcīe boni ⁊ mali ſcīa nr̃a nō eſ
ſet,qm̄ pp tranſgreſſores facta eſt lex.intellexit v̄o ꝙ
cōi materia materiā nō ita in nube dictā ſicut dr̄ ma
teria gñalis.i. rudē eq̄tatē ius approbatū ⁊ illud qd̄
pro lege ſeruat̃ equitatis vſus,dr̄,eq̄tas aſſumpta ex
puris naturalibꝰ cui artificiū iuris intextū nō eſt ni
hil īmutādo.vt.C.de teſta.l.hac cōſultiſſima.§. ex im
2 perfecto.C.de cōfir.tu.l.fi.C.fa.erciſ.l.fi.†Ius appro
batū dr̄ ius ſub noīe boni publici ſtatutū.i.abſtracti.
i.remoti ab eq̄tate naturali.l.j.de vſu. id qd̄ pro lege
ſeruat̃ eſt cōtractꝰ ⁊ teſtamētū.in aut.d̄ nup.§.diſpo
nat.C.de pac.l.legē. Itē eſt cōſuetudo vbi deficit lex
ſcripta.nā ſcīa.i.ars nr̃a ex duobꝰ cōſtat.ſ.ex ſcripto
⁊ nō ſcripto.vt inſt.de iure natur.§.ex nō ſcripto.⁊.l.
de quibꝰ.j.de leg.de iſtis ergo eſt extracta cōiter ſciē
tia noſtra. ¶ Et nota hic ꝙ aliud eſt ius,aliud ē ſciē
tia nr̃a iuris.naꝫ ius dr̄ eſſentia legis in ſeipſa. Sed
ſciētia denotat habitum hoīs,⁊ refert̃ ad intellectuꝫ
nr̃m ſꝫ plerūq; eſt ſicut oculus nocticularuꝫ ad lucē
diei ſcd̄o metaphi. Ars ergo nr̃a eſt de p̄dictis mani
feſta ſanctio vel doctrina ſeu diſciplina.j.de excu.tu.
l.ſed ⁊ reprobari.§.valde.tñ intellexit ꝓ materia pro
pria huius ſciētie ius enucleatū ſeu elimatū,qd̄ in tri
bus cōpilationibus eſt ſituatuꝫ.nam illa eſt materia
purgata ⁊ digeſta.vñ ſicut cibus digeſtus eſt imme
diata cā materialis nutritiōis,ſic iura purgata ſunt
materia purgata,ex qua ſciētia dr̄.ſcd̄m Azo. ¶ Et
not. ꝙ Azo aliter aſſumpſit ius in materia gñali q̄
ī materia cōi.nā in gñali materia accepit ius.i. hoīs
meritū cuius cōtradictoriū eſt hoīs demerituꝫ id eſt
error ⁊ cōtumacia:vt.j.eo.l.iuſtitia.ſꝫ in materia cōi
aſſumpſit ius ꝓut eſt ex iuſtitia prima adinuentio le
giſlatoris miniſterio.i. artificio ⁊ ſtatuto ꝓut aſſumi
3 tur.j.e.l.j.verſ.nā vt eleganter. ¶ † Not.ergo ꝙ vna
forma ſubſtātialis pōt eſſe ex triplici materia ſubor-
dinata ſicut panis eſt ex frumēto,farina,⁊ paſta.ma
terie vero diſſipate nō pñt recipere vnā formā indi-
uidualē. ¶ Itē no.ꝙ vna forma pōt eſſe materia al-
terius forme. vñ forma ligni eſt materia capſe ⁊ for-
ma ſubſtātialis ſiue originalis materie iūcta eſt ſicut
materia reſpectu forme accidētalis,q̄r materia eſt oē
qd̄ eſt alicuiꝰ forme ſuſtētabile. ⁊ iō ſaluat̃ do. Azo,
q̄r nō dixit ꝙ ius approbatū ſit materia iuris cū ap-
probatio dicat formā q̄ ex cōſummatiōe ſiue cōcluſio
ne ſiue fine cōſiſtit.j.ad.l.fal.l.q̄nquaginta.§.q̄dam.⁊
certum eſt ꝙ forma nō eſt ꝓprij ſubiecti materia, q̄r
hoc īplicaret ꝯdictionē.ſꝫ dixit ꝙ approbatū eſt ma
teria artis noſtre ⁊ cā eſſendi,⁊ q̄r ꝑ id ars noſtra eſt
ars bona ⁊ ꝑfecta ⁊ dixi.ſ.quod eſt in ſe forma pōt in
alio eſſe materia ⁊ ꝯſiderari vt materia pura. de leg.
4 iij.q̄ſitū.§.illud fortaſſe. ¶ † Et no.ꝙ in omni arte ⁊
in omni diſciplina duo ſunt p̄ncipalia.ſ.natura ⁊ vo
luntas. natura regit̃ a regula celeſti.j.e.l.j.§.ius na-
turale.volūtas aūt libera eſt,tñ tēperat eā vt non de
clinet ad prauū.⁊ ſic liberū arbitriū limitat̃ ad bonū
⁊ equū,cū eñ oīa fecerit Deꝰ ad bonū finē ⁊ liberum
a arbitriū ad optimū finē[a] dederit, ſi quidē ſeruet con
ſtitutum ſinē,bene eſt,aliter punit̃ vel infringit̃. Itē
in freno rōnis conſtringit̃.C.de cuſtod.reo.l. ſi q̄s in
ea. ¶ Et no.ꝙ omnis ars aſſumit ſibi naturā ꝓ ma-
teria ſicut ſtatui ficus aſſumit ſibi es ꝓ materia.⁊ la-
nificus lanaꝫ.ſic legiſta ꝓ materia aſſumit ſibi facta
hominum,facta eñ ſuā naturam hñt ⁊ illa ordinat.
Itē ipſa interpretat̃. ⁊ ſic ius nr̃m eſt fundatū ſup ac
cidentibus.i. ſup caſibus emergentibꝰ, ex quibꝰ orit̃
bonū ⁊ equū ex illo bono ⁊ equo orit̃ ius ſcriptū.naꝫ
iura ex factis nata ſunt.vt.j.ad.l. aquil. ſi ex plagis.
§.in cliuo. Itē bonū ⁊ equū reperit̃ extra facta homi
nū in factis nature gñalis. vt in educatiōe liberorū.
⁊ ideo bonum ⁊ equum.i. iuſtitia ⁊ ius ei coherent.i.
virtus ac vigor. iuſtitia in ſeipſa eſt gñalis materia
huius artis.⁊ ita ītelligit Azo. Cōis v̄o materia nō
verſat̃ in factis nature,ſꝫ in factis hoīm ⁊ in bono ⁊

a ¶ Finē. Ad-
de ꝙ oēs ho-
mines largo
modo ſunt p̄-
deſtīati.i. crea
ti in bonitate,
⁊ iīs ꝓmiſſum
bonū:ſed abu-
tēdo libero ar
bitrio cōmit-
tunt malū, vt
per Abba. in
proe.decret.in
verſ.rex pacifi
cus. in verſ.in
gloſ. in verſic.
diſpoſuit. cir-
ca fin.ver.

equo qd̄ inde orit̃, ⁊ q̄cq̄d dr̄ de materia cōi eſt de materia gñali,ſꝫ non
cōuertit̃,ſꝫ ꝓprie materia verſat̃ in factis legū,id eſt in diſpoſitionibus
legū,q̄ ſunt prima materia artis.i.ſciētie nr̃e tā ſpeculatiue q̄ practice.
⁊ ſic intelligēdo ſaluat̃.d. Azo. Alij aľr dicūt,cā efficiēs eſt triplex.ſ.deꝰ
gratie infuſione quo ad iuriſcōſultos,⁊ imꝑatoris ordinatiōe,q̄r impa-
tor eſt a Deo,⁊ qd̄ facit vt Deus facit,nō vt hō. vt no.in aut.de here.⁊
fal.in prin.q̄r eſt vicarius Dei immediatꝰ. Item ſapiētes.i.iuriſcōſulti
fuerūt cā efficiēs in huius libri inuētiōe. Itē Iuſtinianus ꝓbatione.l.j.
§.oīa.de vet.iur.enucl. Cā formalis eſt ipſa legū ⁊ opis forma.nā lex ap
pellat̃ forma a qua nō lꝫ recedere.j.ad munic.l.cōſtitutionibꝰ.C.de iure
fiſ.certa forma.li.x. Itē forma eſt modus tractādi q̄ in qualibet ſcientia
repit̃ ⁊ eſt triplex.ſ.diffinitiuꝰ,diuiſiuꝰ,⁊ exēplorū poſitiuus.j.eo.l.j. Cā
finalis eſt triplex.ſ.in hoīe,ad hoīem,⁊ ad rēp.in hoīe, vt honꝰ ſit. ⁊ hoc
ꝑtinet ad ethicā, ad hoīem vt q̄s bñ regat familiā.⁊ hoc ꝑtinet ad eco-
nomica.ad rēp.vt reſp.ſalubriter regat̃.⁊ hoc ꝑtinet ad politicā.s.in cō
ſti.oēm.§.incipit.e. ¶ Et no.ꝙ regimē abbatis in monachos eſt econo
micū,ſꝫ regimē epī in ſubditos eſt politicum, lꝫ quo ad ſuos canonicos
economice ēt ſupponat̃,⁊ horū diuerſa eſt rō ⁊ diuerſa diſcipliā,⁊ ſic ius
nr̃m applicat ſibi totā moralē philoſophiā. ¶ Itē no.ꝙ nō ſolū in arti
bus repiunt̃ ille q̄tuor cāe,ſꝫ ēt in actibꝰ vt in electiōe. nā cā efficiēs eſt
cōſenſus eligētiū ⁊ electi cā formalis eſt modus ꝑ quē fit electio.vt.c.q̄r
ꝓpter.de elec.cā materialis eſt ꝑſona electa.⁊ ſic ꝑſona dr̄ ipſa materia ⁊
oppoſitio ꝯ ꝑſonā dr̄ obiectꝰ in materiā.nā ꝑſona eſt ſubiectū ſuū ſuſce-
ptiuū, ⁊ omne ſuſceptiuū alicuius forme dr̄ materia. q̄ñq; tñ materia
ponit̃ ꝓ quolibet facto.vt.j.de pac.iuregē.§.j.cā finalis ptꝫ puta vt ec-
cleſia recte guberneṫ. Sic in mr̄imonio cōſenſus eſt cā formalis, q̄r dat
eſſe rei,ꝑſone ſunt cā materialis,q̄r ſunt ſubiectū.v̄ba ſunt cā formalis.
ꝓles ⁊ ſacr̄m ſunt cā finalis.⁊ ſic appꝫ qñ exceptio in ꝯtriū apponit̃ di-
cat̃ eē ī materia vľ ī forma. ¶ Querit gl.q̄re dicat̃ ius enucleatū ⁊ rñdet
ꝑ ſimilitudinē. ¶ Et no.ꝙ ars ꝓcedit ad ſilr̄tudinē nature ⁊ ad eiꝰ iſtar.
Additio Baldi.

¶ In nomine Domini amen. Rubric. Imperator Ceſar.

De iuſtitia ⁊ iure.

¶ In glo.cauſa efficiēs, eſt artifex, cauſa forma-
lis,eſt ordo. Cauſa materialis,ſunt materie hic ſituate. Cā
finalis,eſt vt acquiratur iſta ſcientia ad decorem principis,
ad ſtatum orbis,⁊ ad bonum acquirentis.
1 ☞ Theorica dicitur veritatis ſpeculatio.
2 Ius a iuſtitia ortum habuiſſe dicitur.
3 Pena dicitur ſignum culpe.
4 Profeſſores ſcientie legalis dicuntur ſacerdotes.
5 Ius an ſit ars boni ⁊ equi.
6 Teſtis in depoſitione dicens,niſi fallor,in aſſertis probationem facit.

Vri operā daturū.

Qui vult ſcire cōſe-
quēs dꝫ prenoſcere
añs. Qui vult ſcire q̄d rei,dꝫ ſcire principia rei. Et qui vult
ſcire q̄d rei,dꝫ ſcire p̄cedētia noīs.h.d.ſꝫ q̄r rectꝰ modꝰ theo
rice procedēdi eſt triplex.ſ.diffinitiuus,diuiſus,⁊ exēplorum poſitiuus.
1 †Eſt eñ theorica ſpeculatio veritatis q̄ tribus modis hr̄.ſ.ꝑ diffinitio
nē.eſt nāq; diffinitio breuis demōſtratio rei ꝑ oppoſitionē factaꝫ q̄ rei
amplectit̃ ꝓprietates. Itē ꝑ modū diuiſiōis eſt mēbrorum diſpoſitio ⁊
intellectꝰ. Itē ꝑ exēplorū poſitionē.nā ꝑ exēpla rē meliꝰ ⁊ velut oculata
fide intelligimus,vt inſtit.de gradib. ſꝫ cū magis ⁊ ab exēplis naſcitur
ar. a ſilr̄i. Et iō qd̄ exēpli cā dr̄,ad oē ſilr̄e porrigit̃.de iu.⁊ fac.ig.l.regula.
§.fi.de exc,tu.l.ſcire opꝫ.§.pe.eſt aūt ſimilitudo recta adaptatio,quādo
fit ꝓceſſus ab vno particulari ad aliud particulare ꝑ aliquid qd̄ eſt cōe
vtrinſq;,puta ꝑ eadē rōnē.C.de reuo.do.his ſolis.⁊.j.de exc.tut.l.nō ſo
lum.§.q̄ primipilo.iō iuriſc.in iſta.l.⁊ ſe. Prīo ponit diffinitionē. Scd̄o
diuiſionē. Tertio annectit exēplorū poſitionē. Itē prima pars q̄ durat
vſq; ad ver.huiꝰ ſtudij ſubdiuidit̃.nā prīo p̄mittit̃ vnū dictū cōferēs ad
diffinitionē,ſcd̄o diffinit.tertio ꝓbat qd̄ dr̄.ſcd̄a ibi,nā vt.tertia ibi,iu-
ſtitia nāq;. ¶ No.q̄ vult ſcire p̄ncipiata dꝫ noſcere p̄ncipia.ſunt eñ pri
ma p̄ncipia tāq̄ fores in q̄bus nemo dꝫ errare,q̄r medicꝰ error in prin
2 cipio maximꝰ fit in fin. ¶ Itē no.ꝙ regimē dꝫ ꝯſiderari. ¶ † Itē no.ꝙ
ius deſcendit.i.naſcit̃ a iuſtitia.⁊ ſic iuſtitia fuit prius q̄ ius, ⁊ hoc non
eſt dubiū de iuſtitia creatoris q̄ fuit ab eterno anq; orbis crearet̃ ⁊ for-
maret̃,ſꝫ iuriſc.nō intellexit de illa iuſtitia,nec ponit os in celum,ſed ſi-
cut naturalis ph̄s loq̄tur ē de natura ī celo ꝯſtituta.i.de ordine ⁊ diſpō-
3 ne rex aīataꝝ. ¶ † Itē no.in v̄bo penaꝝ ī ar.ꝙ pena ē ſignū culpe ꝯcor.
j.de ma.te.l.teſtō cēturio.nā q̄ facit aliq̄d penale nō eſt vir honꝰ.vt.j.de
vſuf.l.ſꝫ ſi pēdētes.§.fi. ¶ Itē not.ꝙ iudex facit bonū ⁊ equū.⁊ ē arg.ꝙ
īfinita ptās dꝫ limitari ad id qd̄ bonū ⁊ equū ſit.i.c.ſciēti.d̄ re iu.ī ſexto.
Itē ē expiētia hōi ⁊ eq̄,nā expiētia facit artē ī expiētia caſuꝫ vt ait ph̄s
4 recte dicēs.j.metaph. ¶ † Itē no.ꝙ legū ꝓfeſſores dñr ſacerdotes. Itē
no.h̄ v̄bū ari.ꝙ nō vt ſciamꝰ q̄d ē bonū ſcrutamur,ſꝫ vt hōi efficiamur.
Scire igit̃ ī nr̄a ſcīa nō ē pp ſcire,ſꝫ pp opari bonū ⁊ equū.ſcīa tñ requi
rit̃ nō vt finis, ſꝫ vt ducēs ad finē, q̄r ſine ſcīa nulla ꝓcedit recta opatio
ītellectꝰ,vñ ꝑ ꝓpheta ſciam repliſti ⁊ ego te repellā dixit dñs. ¶ Op.ꝙ
p̄ncipiatio poſſit agnoſci ī grato p̄ncipio.certū ē eñ ꝙ pr̄ ē p̄ncipiū filij
⁊ tñ q̄s p̄t cognoſcere filiū ⁊ no prēꝫ.⁊.l.cū aliq̄s.C.de iur.del. So.dr̄ q̄.
ꝙ exponitur

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

a ꝙ exponiť opꝫ,i.decet.nã in materia ꝓbabili exponiť opꝫ[a] id
eſt ꝯgruit,ſꝫ ĩ materia neceſſaria poniť p̃ciſe,ſꝫ tu dic ꝙ,opꝫ,
ſtat p p̃ciſa neceſſitate,nã ſcire dicim⁹ qñ res p cãs cognoſci-
b mus[b].Jtẽ ius neſciť ſine cã p̃ſertim eſſentiali ⁊ intrinſeca,ſꝫ
iuſtitia eſt cã intrinſeca iuris,q̃ꝛ iuſtitia nõ eſt aliꝺ ꝙ̃ eq̃tas ⁊
bonitas.⁊ ius nõ eſt aliud ꝙ̃ ars boni ⁊ eq̃,ergo ſi ſunt ꝯnexa
ius ſine cã noſci nõ põt,nõ obſtãte ar.de p̃re ⁊ filio,q̃ꝛ illꝺ ar.
ꝓcedit in ſepatis,ſꝫ hic loq̃mur in cõnexis.¶ Oppo.ſcꝺo ꝙ
ius nõ naſcať a iuſtitia.nã cũ ius ponať in diffinitiõe iuſtitie.
ergo vnũ eſt alterũ vel ſaltẽ ſimul ſunt,vñ vr̃ obſtare.ĵ.e.l.iu-
ſtitia.Solu.ibi poniť ius p facto.i.hoĩs merito hic v̂o poniť
p ſtatuto legis vel dic ꝙ ſunt ſimul iuſtitia ⁊ ius.ſ.tp̃e ſed na
tura iuſtitia eſt pri⁹,ius vero poſteri⁹.⁊ ſic duobus modis ꝺꝛ
pri⁹.⁊ eſt ſiĉ in actiõe ⁊ obligatiõe.Jtẽ in iuriſditione ⁊ offi-
cio.Vel dic ꝙ duplex eſt ius.ſ.cauſale ⁊ formale.Jus cauſale
finis eſt iuſtitie ſed ius formale naſciť ex iuſtitia.i.ſtatuto.vel
naſciť ex bono ⁊ equo ꝙ nil aliꝺ eſt ꝙ̃ iuſtitia pura.vel dic ꝙ
iuſtitia põt ꝯſiderari dupl'r.ſ.in abſtracto.ꝓut hꝫ in ſe ſua eſ-
ſentialia circũſcripto oĩ legiſlatore ⁊ incõcreto ꝓut eſt appli
catiua p legiſlatorẽ ad certos caſus.P̃rĩo caſu eſt mr̃ ⁊ cã iu-
ris,ſicut albedo.i.illa qualitas eſt cã ibi.i.dealbatiõis. Scꝺo
vero caſu iuſtitia ⁊ ius ſunt vnũ ⁊ idẽ.de excu.tu.ſcire opꝫ.§.
5 ſufficit.C.de leg.l.j.cũ ſi.¶ †Tertio op.ꝙ ius nõ ſit ars boni
c ⁊ equi.nã q̃dã iura non ſunt equa ſꝫ rigoroſa.Eſt autẽ rigor[c]
gñalis ordinatio,hñs eãdẽ vim in differẽtib⁹ in rõne.vt.l.ꝓ-
ſpexit.ĵ.q ⁊ a qb⁹.Jtẽ q̃dã ſunt equa in qb⁹ deſtruunť reg̃le ⁊
p̃ncipia ſic nõ ſunt bona,vt.C.de fur.l.ſi qs ſeruo.Eſt aũt eq̃-
tas applicatio animi ſeu iudiciũ in quo circũſcripta iuris re
gula aliq̃d de mẽte ſingulari ex ꝓpria rõne ſtatuiť loquor de
eq̃tate in ſpẽ.Sꝫ eq̃tas ĩ gñe eſt applicatio animi ad directũ
iudiciũ intellectu nõ errãte in ſubſtãtia nec in circũſtãtijs fa
cti.ſicut ꝺꝛ ꝙ equũ eſt iudiciũ ecc̃le claue nõ errãte. Sꝫ cõce-
do ꝯ̃riũ ⁊ literã expono.Jus eſt ars boni ⁊ equi.i.viꝫ ac ꝑtãtẽ
hꝫ ad bonũ ⁊ equũ,ſicut dicim⁹ pluit de⁹ mãna ſup iuſtos et
iniuſtos.nã copula,⁊,dinumerat poti⁹ ꝙ̃ cõnectat,q̃ꝛ qñ po-
d niť inter ea q̃ nõ ſunt eiuſdẽ rõnis poniť diſiũctiue[d] ⁊ ideo ſic
diſtingue.An ad veritatẽ copulatiue orõnis req̃rať veritas
vtriuſq̃ꝫ partis.Aut eñ copula poniť inter ꝯditiões ⁊ tũc re
ſpectu eiuſdẽ vel ꝑtis diſpoſiti.⁊ req̃riť v̂itas vtriuſq̃ꝫ ꝑtis.
de ꝯdi.inſti.l.ſi heredi plures.C.de impub.⁊ alijs ſubſtit.l.ꝙ̃-
nis.idem diſpoſitũ accipio p vno ⁊ eodẽ effectu vel pro pluri
bus correlatiuis.Aut reſpectu diuerſi diſpoſiti,⁊ tũc reddũ-
tur ſingula ſingulis.vñ intellect⁹ diuidit ⁊ veritatẽ copule di
ſtribuit. ⁊ iꝺ nõ req̃riť v̂itas vtriuſq̃ꝫ ꝑtis. de cõdi.⁊ demõ.l.
falſa aut copula poniť inter cãs.⁊ tũc aut ex plurib⁹ ꝯcurrẽti
bus reſultat vna rõ tm̃ in qua fundať mẽs loquentis ⁊ exigiť
copulatiuus ꝯcurſus cãrũ.l.inde ẽt.§.hoc aũt a ſupiore de iti
ne.actuq̃ꝫ pri.Aut reſultat plures rõnes efficaces q̃libet p ſe,
⁊ tũc nõ req̃riť cõcurſus.inſti.de excu.tut.§.ſi plures.Aut nõ
ſunt cãe ſꝫ ꝑtes cãrũ.⁊ tũc req̃riť ꝑtiũ cõcurſus.l.j.q numero
tu.l.ad hoc facit qꝺ no.extra de priui.c.ex ꝑte abbatis.p Jn.
Aut copula poniť inter modos,⁊ tũc ſi modi ſunt finales idẽ
q̃ꝫ in cõditionib⁹.ar.de cõdi.⁊ dem.l.qb⁹ dieb⁹.§.fi. ſi ĩpulſiui
nõ curãdũ de mõ.l.Titio cẽtũ.in p̃n.e.ti. aut copula cadit in
ter demõſtratiões.⁊ tũc aut ꝓ veritate vni⁹ ꝑtis habeť certi-
tudo diſpoſiti.⁊ ſufficit altera pars.de leg.iij.in.l.patron⁹.§.
j.aut certitudo diſpoſiti nõ põt haberi niſi p concurſum ſeu
veritatẽ vtriuſq̃ꝫ ꝑtis,⁊ tũc req̃riť cõcurſus.de leg.j.Titie te-
xtores.vbi ꝺꝛ ꝙ meus eſt verna vel meus eſt textor.⁊ ſic requi
runť plura ad ſignificãdũ vnũ ⁊ idẽ. Aut copula cadit inter
diſpoſitiões,q̃ꝛ verbo diſpoſitiuo plura copulantur. tũc aut
vtrũq̃ꝫ eſt principale ⁊ nõ req̃riť veritas vtriuſq̃ꝫ ꝑtis. inſtit.
de leg.§.ſi q ancillas.aut alterũ acceſſoriũ,tũc deficiẽte princi
pali diſpoſito deficit acceſſoriũ diſpoſitũ.de fun.inſtr.l. ſi cui.
Jn dubio autẽ aut copula cadit inter plures qualitates ſeu
adiectiua reſpectu vni⁹ ſubſtãtiui.tunc requiriť cõcurſus. ſꝫ
ſi põt referri ad vnũ ſubſtantiuũ multipliciter qualificatũ a
diuerſa qualificata ſuo mõ refert ad plura nõ ad vnũ, q̃ꝛ na-
tura copule dꝫ ſeruari in dubio ſicut natura cuilibet dictiõis
in dubio eſt ſeruãda.Eſt aũt natura copule extẽſiua nõ reſtri
ctiua.de leg.iij.l.ea tm̃. Et iꝺ legatũ factũ doctibus ⁊ medicis
Padue,cõprehẽdit tã doctores ꝙ̃ medicos, nec req̃rit ꝙ idẽ
ſit doctor ⁊ medicus ſimul.q̃ꝛ in dubio nõ copulat plures qua
litates cũ inſeriť gñali ſubiecto, ſꝫ copulat plura ſubiecta nõ
dependẽtia vnũ ab altero.ĵ.de vſufr.accreſc.l. ſi mulieri cũ li-
beris.de leg.j.l.titie textores.§.nihil differt.Sed an ad veri-
tatem diſiũctiue requirať veritas vtriuſq̃ꝫ partis. dic ꝙ nõ,
inſpecta propria natura vocabuli. Eſt aũt ꝓpria natura vo-
cabuli vis quedã attributa dictioni ab intellectu ad exprimẽ
dum apte ⁊ ꝓprie cõceptum mẽtis.ſꝫ inſpecta benigna inter-
a pretatione,qñq̃ꝫ ad veritatẽ diſiuncti req̃riť veritas vtriuſq̃ꝫ
partis ꝓpter ſaluandã p̃ſumptã intẽtionẽ loquẽtis,⁊ hoc fa-
cit autoritas que hic interpretať.C.de inſti.⁊ ſubſti.l.gñal'r.ĵ.
de here.inſti.Luci⁹.ſic eñ natura rerũ ꝺꝛ q̃dã ꝓprietas iſerta
rebus ab ĩtellectu diuino in reb⁹ aĩatis, ſcꝺm intellectũ vel a
ſyderibus in plãtis ⁊ brutis,vel natura eſt diuina q̃dã diſpo-
b ſitio ⁊ ordo rerũq̃ꝫ ſtat⁹.ita ars in ſuis diſpoſitis accõmodat
iuri quandã quã dicim⁹ artificialẽ naturã.Sꝫ Ariſto.ꝺt qua
le vnumquodq̃ꝫ eſt generatiõe perfecta dicim⁹ eſſe naturam.
¶ Quarto oppo.⁊ vr̃ ꝙ doctores non ſint ſacerdotes,q̃ꝛ non
habent ordines ſacros. Sol.ſacerdotiũ aliud eſt ſpirituale,⁊
ſic loquiť cõtra.aliud tẽporale,⁊ ſic loquiť hic.no.tñ ar.ꝙ pro
iniuria facta doctori ſalariato ſit accuſatio publica.¶ Jtem
no.ar.ꝙ doctoratus eſt publici iuris.ĵ.§.proxi.qꝺ nõ põt cõ-
ferri niſi autoritate publica.q̃ꝛ dignitas eſt quidaꝫ ſtatus ſui
noĩs,⁊ vocať dignitas doctoratus.⁊ in ſignũ huius dať infu-
la tanq̃ꝫ principi ſeu p̃ceptori legũ. ¶ Op.quinto ꝙ nõ ſemp
ſepareť equũ ab iniquo cũ licitũ ſit contrahẽtibus inter ſe de
cipere niſi iniq̃tas excedat eq̃tatẽ in maiori ꝓportione.C.de
reſcindẽ.ven.l.ij. vincit eñ qꝺ maius eſt.de ſtat.ho.q̃riť.Sol.
non ꝺꝛ equũ niſi ſit eq̃tas ſcripta.Et ſic no.ar.ad cõpromiſſa
facta de iure ⁊ eq̃tate,nã intelliguntť de eq̃tate approbata non
de equitate priuata.¶ Opponiť ſexto ꝙ illicitũ a licito non
c ſepareť ſed declarat nullũ eſſe. So.eſt diuortiũ facti nõ iuris,
q̃ꝛ vbi nõ eſt ius ibi non põt eſſe iuris priuatio.ĵ.e.l.manumiſ
ſiones.¶ Et no.ꝙ ſeparare ꝺꝛ tam de iure ꝙ̃ de facto. ſic tra
ctatur de ver.obli.quidã cũ filiũ.tñ ex facto p̃ſumiť ius. extra
de probat.p tuas.C.de ſer.exportan.minor.qui.accuſ.nõ poſ.
nõ ignorat.No.verbũ niſi fallor.ſume ar.ꝙ lꝫ teſtis dicat niſi
fallor,tamẽ probat in aſſertis per eum.Cetera per te expone.
¶ Querit Guli.an rector prouincie poſſit remunerare capiẽ
tem exbãnitũ de burſa fiſcali,ꝺꝛ ꝙ ſic ſi ſtatuit hoc cã cognita
cũ antianis vel eis conuocatis.C.de nauicula.l. nauiculario-
rum.li.xj.ſꝫ illa.l.loquiť in expẽſa neceſſaria ſine qua res erat
peritura.⁊ iꝺ ꝺt ꝙ niſi habeat ſup hoc conceſſam ꝑtãtẽ ꝙ hoc
d nõ põt.vt.l.ꝓhibere.§.plane.qꝺ vi aut clã.de decre.ab or.fac.
l.ambitioſa,p Bart.tñ licitũ eſt vnicuiq̃ꝫ capere exbannitũ.
C.de her.⁊ mani.l.fina.⁊ qꝺ impendit reſpubl.cui debetur re-
ſarcit.de capti.mulier.ſecundum Guli.

Additio Baldi.

Juri operam. Juriſcõſultus tanq̃ꝫ peritiſſimus ordina-
tor conſiderans ꝙ poſteriora ex prioribus cogno-
ſcunť.ff.de leg.j.ſi ſeruus pluriũ.§.fi.⁊.§.aſinã.or-
do priorũ in poſteriora.vt.ĵ.de vſufru.l.quoties.quaſi ꝓemia
liter incipit ab origine iuris ab inueſtigatione principiorꝫ,
multa nãq̃ꝫ manifeſta fiũt p principia eorũ que q̃runtur. etiã
q̃ꝛ nõ pfecte nouit artẽ q nõ nouit principia artis. vt.ĵ.l.j.ti.j.
⁊ in proemio.C. Et demũ poſtq̃ꝫ dixit de origine iuris tria fa
cit.Primo diffinit ⁊ diffinitionem probat. Secũdo diuidit.
Tertio exẽplificat.⁊ exequiť ac etiã ſubdiuidiť partes.Secũ
da ibi,huius ſtudij.Tertia ibi,ius publicũ.ſm doc.¶ Et no.
ꝙ diffinitionẽ eſſe congruã ⁊ autoritatẽ Celſi eſſe verã poſſu-
mus ꝓbare tripliciter. Primo p id qꝺ premiſit quod eſt cã ⁊
origo iuris, ⁊ eſt optima probatio q̃ eſt p cãm ⁊ differentiam
priori: ſicut eñ eſt vera ita ius quod oritur ex iuſtitia que eſt
e bona[e] ⁊ vera erit bonum ⁊ equũ.⁊ eñ ius ſit ars,q̃ eſt recta,nõ
factibiliũ,vt habeť in.vij.ethi.⁊ hec ars dico boni ⁊ eq̃,ꝑtꝫ q̃ꝛ
deſcẽdit a iuſtitia etiã ſicut nomen deſcẽdit a noĩe.de ac.⁊ obl.
l.conſenſu.nã cũ iuſtitia p̃clariſſima,neq̃ꝫ Heſperus nec Luci
fer ita admirabilis.v.ethi.ſequiť ꝙ ius qꝺ ab ea deſcendit bo
num ⁊ equũ erit,⁊ qꝺ ſubijcit cuius merito erit de diffinitiõe,
ſꝫ nõ eſt pars intrinſeca ⁊ ſubſtãtialis diffinitionis vel diffi-
niti,ſꝫ ad cõfirmationẽ diffinitionis,nã ius eſt bonum iꝺ dici
mur boni. Et ſicut a grãmatica ꝺꝛ grãmaticus, ita a iuſtitia
ꝺꝛ iuſtus.Et hinc nomẽ quoddã diuinũ cõmunicamus. q̃ꝛ di
cimur ſacerdotes.Scꝺo ꝓbatur p operis effectum. ⁊ dicitur
probatio a poſteriori,q̃ꝛ effectus dat cognoſcere cauſaꝫ. vt.ŝ.
in proemio.circa fi.⁊ probatur ſic.ius efficit bonos ⁊ equos.er
go ius eſt bonum ⁊ equũ. Probať aũt dupliciter ꝙ ius facit
equos nos ⁊ bonos.Primo in actu ⁊ habitu in nobis imma-
nente dũ ꝺt,iuſtitiã colim⁹.Scꝺo in actu a nobis egrediente
dũ ꝺt,ꝓfitemur:⁊ dũ ꝺt equũ ab iniquo. Tertio ꝓbať p eum
quẽ in nobis ius cauſat effectũ.creat eñ ius in nobis effectus
vt oẽs fiãt boni hic effectus eſt bon⁹.ergo ius eſt bonũ.Jtem
cauſat in nobis affectũ vere ⁊ nõ ſimulatt philoſophie. philo
ſophia ẽ bona ergo ius ẽ bonũ.h.d.vl' dic ꝙ in iſta p̃ria ꝑte iu
reçõſultus p̃rĩo ponit originẽ iuris.Scꝺo ponit ei⁹ diffinitio
nẽ.Tertio ꝓbat qꝺ dixit ꝺ bonitate artis,p id qꝺ artiſte ⁊ ar
tifices veritatẽ hui⁹ artis,⁊ nomẽ ⁊ opa exercẽt virtutis.h.d.

a ¶ Oportet.vi
de Jo.and. et
Jnnoc.in.c.vt
qs. de elect. in
vj.et qꝺ ibi di-
xi in apoſtil.
b ¶ Cognoſci-
mus. vt ĩ p̃rio
lib.poſteriorũ
⁊.c.intelligen-
tia. de verb.ſi-
gnifi.

c ¶ Rigor. q̃d
autẽ ſit rigor
et q̃d equitas.
vide Feli.in.c.
ij.in princi. de
re iudi.

d ¶ Diſiuncti
ue.Adde Ol.
in conſil.clxj.⁊
late no.Fel.in
c.ex parte.el.j.
de reſcript. in
ver.copula.

e ¶ Eſt bona.
Unde Ariſt.
lib.vj.⁊ hic.iu
ſtitia eſt virtu
tum preclariſ
ſima,⁊ ipſa eſt
omnis virt⁹.
item ſecundũ
Cicero.li.j.of-
ficiorum. iuſti
tia eſt ſplẽdor
magnus ⁊ ex
qua viri boni
nominantur.
Cuius mun⁹
primuꝫ eſt, ne
cui qs noceat,
niſi laceſſitus,
deinde, vt cõ-
munibus pro
communibus
vtatur,priua-
tis vt ſuis.

Et collige que ſit huius ſciētie dignitas quis finis ⁊ vtilitas
quātaq; ſit eius bonitas ⁊ equitas. ¶ Not. ꝙ tanta eſt digni-
tas hominis ſcientie quāta iuſtitie, cui neq; Heſperus ⁊ qđ. ſ.
finalis vtilitas ē regnū ⁊ gubernatio orbis ciuitatis ⁊ domꝰ.
Eſt eñ ꝯſiderare quoddā regimē vniuerſaliſſimū oīm animā
tiū, quoddā vniuerſale oīm gentiū, quoddā ꝑticulare. Et oīa
iſta tria regimina ꝯpetūt homini. Nā tāq̄ exiſtēti in natura
aīali cōpetūt ſibi q̄ cōia oīm gentiū ⁊ qꝛ homo eſt aīal ſociale,
vt in primo politic. cōpetūt ſibi iura q̄ ſocietatis ſunt. ⁊ iura
ciuitatis ſue. vt. j. e. l. oēs populi. Totꝰ eñ orbis regiṫ rōne ⁊
operatione boni ⁊ equitatis huiꝰ iuris ſumma. vt. C. de iudi.
placuit. ⁊c. Et qꝛ hoīm genus arte ⁊ rōne viuit ⁊ mercatur, ſe
quiṫ ꝙ ius quo hoīm genus viuit ſit ars ⁊ rō. ⁊ iō dicimꝰ ius
eſt ars. ¶ In gl. prius. ne dic prius. i. ante oīa. Cy. In gl. a iu
ſtitia. Ibi, ſicut a matre. qđ ptꝫ ex vͦb. deſcēdat. ⁊ qꝛ in eo ſtant
oīa, ⁊ oīa iura geſtat in vtero ſm Azo. ¶ In gl. j. dic iuri do-
cēdo diſcēdo vel allegādo Odo. ⁊ Cyn. vel dic iuri. ſ. intelligē
do. Et ad hoc allegaṫ ad ꝑfectā notitiā conſequētis exigiṫ no
titia antecedētis. vel ſic. Ad notitiā plenā cauſati requiritur
plena notitia cauſantis, ⁊ tria facit vt ptꝫ ſm Jaco. but. in gl.
Ars. tu dic ꝙ ars. i. opus artificis. vñ forme huius artis dicū
tur forme artificiales. ſicut forma ſtipulationis. ſunt q̄dā for-
me fabriles ſicut eſt forma cultelli ⁊ domus. Sunt q̄dā forme
naturales, vt aīa, de quibus nihil ad p̄ſens. Itē poniṫ ars ꝓ
eo quod ſcriptū habemꝰ de iure. viij. di. quo iure. Vel dic ars
id eſt ſciētia eſt diſpoſitio q̄ ſciētia cōparata ad oppoſitū. i. ad
errorē ⁊ ad neſcientiā dꝛ purgatio. vel ad obiectū. ⁊ dꝛ illumi-
natio. vel ad ſubiectū, ⁊ dꝛ ꝑfectio. Obiectuꝫ eſt ipſum ſcibile,
ſicut obiectū viſus eſt viſibile. vñ ſciētia ad ſcibile hꝫ ſe ſicut
a lumen ad colores ad illuminandū. ¶ Subiectū[a] eſt hō qui ꝑ
ſcientiā acquirit politicā id eſt moralē qualitatē ſeu philoſo-
phiam ꝑ quā perfecte cognoſciṫ ſeparat iuſtum a cōtrario, qꝛ
iudicat qđ iuſtū eſt vt ptꝫ in litera. ⁊ inquantū operari attri-
buitur practice. ¶ In gl. ij. dic ꝙ oportet, vel dic ꝙ principia
nature nō oportet ſcire. ⁊ ſic ſoluitur contrariū doctorū. Bal.

a ¶ Subiectū. Adde Alber. de roſa. hic, q dicit ꝙ ſubiectum ſcientie legalis eſt bonum ⁊ maluꝫ.

1 ☞ Ius publicū cōſiſtit in ſacris ordinibus ⁊ magiſtratibꝰ.
2 Precepta iuris priuati tria eſſe dicuntur.
3 Omnia animalia in quibuſdā inſtinctibus dicunṫ eſſe docta.
4 Studij diffinitio.
5 Priuatum commodum includit in ſe publicum.
6 Arbitrium principaliter ſuper bono ſtatu eſt intelligendū.
7 Sacerdos, an ſit publica ꝑſona in inſtrumentis cōficiendis.
8 Sacerdos tanquā publica perſona, an poſſit alteri ſtipulari.
9 Sacerdotes ſunt reipublice partes.

Huius ſtudij. Primo diuidit. Secūdo ꝓbat mēbra eſſe vera. Tertio ſubdi-
uidit ⁊ declarat. ¶ Et not. ꝙ ius ciuile ꝓut eſt genus diuidi-
tur in duas partes principales. ſ. publicū ⁊ priuatū. ¶ Scđo
no. ꝙ illud eſt publicū qđ cōtinet publicū bonū principaliter
⁊ ꝑ prius. Illud vero eſt ꝑuatū qđ cōtinet priuatū bonū ꝑnci
paliter ⁊ ꝑ prius. ¶ Tertio not. ꝙ vnūqđq; denoīaṫ ꝑ prius
1 ⁊ nō ꝑ poſteriꝰ. cōcor. ſ. de ſtip. ſer. l. ſi ſeruꝰ cōis. ¶ † Itē not.
ꝙ ius publicū conſiſtit in ſacris ordinibus ⁊ magiſtratibus.
2 ¶ † Quinto not. ꝙ tria ſunt precepta iuris priuati. ſ. p̄ceptū
3 naturale, p̄ceptū iuriſgētiū, ⁊ p̄ceptū ciuile. ¶ † Sexto not. ꝙ
oīa animalia ſunt docta in quibuſdā inſtinctibus, ꝑ q̄ tendūt
ad conſeruationē proprie ſpeciei. cōcor. Ariſto. ſecūdo de ani
ma. ibi, naturaliſſimū ⁊c. Et alibi dicit ꝙ animalia naſcūtur
quēadmodū dialectica, ⁊ cogitant ꝓprium bonū. ⁊ ſic tendūt
ad conſeruationem ſui eſſe. ¶ Quero quid eſt dictum huius
4 ſtudij? Rñdeo id eſt. huius artis ſtudio acq̄rende. † Eſt autē
ſtudiū vehemēs applicatio animi ad aliquid peragendū cuꝫ
ſumma voluntate. Et eſt arg. ad ſtatutum quod dicit ſi quis
ſtudioſe fecerit tale quid. nam exponitur id eſt volūtarie cum
applicatione animi. in maleficijs aduerbium ſtudioſe, ſignifi-
b cat malū animum, [b]ideſt doloſuꝫ. Sꝫ in bonis actibꝰ, ſignat
actuꝫ meritoriū. j. qui pe. tu. l. ij. in aut. vt exac. inſtā. do. §. vlt.
cum ſi. Itē eſt arg. quod ſapiētes ſtudij iuris pn̄t eligere vnū
qui legat philoſophiā moralem, qꝛ eſt legum mater ⁊ ianua.
vt. ſ. pxi. in prin. ¶ Secūdo quero quid dictum due ſunt po-
ſitiones. Reſpondeo id eſt due ſpecies predicabiles de ſuis
ſubiectis, ⁊ ſic dialectice. Et dicuntur ſpecies poſitiōes, quia
ponunt genus quod nunq̄ abſtrahitur a propria ſpecie ſcđm
Jo. vel dic poſitiones id eſt diſpoſitiones, qꝛ ius principali-
ter diſponit ⁊ ordinat circa iſta duo. ſ. publicam ⁊ priuatā vti
litatem. Et eſt poſitio breuis oratio cū aſſertione. vt not. in. c.
iudicante. Et eſt argumentū quod ſi datus eſt alicui terminꝰ
ad ponendum ⁊ articulandum quod dicaṫ ſatiſfeciſſe termi-
no ſcilicet ſi fecit poſitionem generalē ſiue in ſpē dialectica, ⁊
poterit de cauſa poſtea declarare. ar. j. cod. l. manumiſſiones.

b ¶ Animum. Vide tu omnino ad hoc Feli. i. c. preterea. Pet. Phi. in verſic. In tex. ibi, ſtudioſe. de teſt. cog. in c. veniens. de ſimo. circa fin. ⁊ qđ dixi in fi. c. preterea. in apoſtil.

⁊. l. heredes. §. ſed ſi notam. j. de teſta. ¶ Oppo. dicitur hic ꝙ
aliud eſt ius publicū ⁊ aliud priuatū. cōtra. omne publicū in
cludit in ſe nō ſolū publicū cōmodū, ſed etiā priuatū cū reſpu
blica nō ſit aliud niſi ipſi hoīes. vt no. j. qđ cuiuſq; vni. l. ſicut.
5 §. j. ⁊ iō vniuerſitas dꝛ prima. vt. j. de fideic. l. mortuo. ¶ † Itē
omne priuatū cōmodū includit in ſe publicū cōmodū, qꝛ in-
tereſt reip. ſubditos habere locupletes. vt inſtit. de his q ſunt
ſui iuris. §. pe. ⁊ qđ ius vnicuiq; reddaṫ. j. de ꝓcur. ſeruū. §. pu
blice. Cū ergo bonū publicū nō ſit ſine priuato, nec priuatum
ſine publico, ergo nō diſtinguiṫ vnū ab altero. Sol. qñ bonuꝫ
publicū includit priuatū vel econtra iſtud eſt ſecundario. vñ
principaliter loquendo diſtinctio remanet vera. ⁊ verba ſim-
pliciter ꝓlata debent intelligi principaliter nō ſecūdario. qđ
eſt not. Quod facit ad q̄ſtionem, legatarius fuit examinatus
ſuꝑ inſtitutione heredis, ⁊ interrogatus an ad eū ꝑtineat cō-
modum dt ꝙ non. accuſatus de falſo reſpondet ꝙ dictū ſuuꝫ
dꝫ intelligi principaliter nō ſecūdario. inſti. de teſta. §. legata
rijs. Et no. ꝙ principaliter idē eſt dicere ꝙ p̄cipaliter, id eſt
primo ⁊ immediate. j. de iuriſdict. om. iud. l. ⁊ qꝛ. j. de vſufruc.
l. item ſi fundus. §. pe. Sed ſecundario ⁊ contingēter dꝛ illud
qđ hꝫ aliam principalē cām ſui eſſe q̄ coniungitur cū alia ⁊ ſic
dꝛ ſecundario id eſt mediante. j. de auth. tuto. l. j. Itē opponiṫ
qꝛ oīs lex dꝛ lex publ. ergo omne legis preceptū eſt ius publi-
cū. ff. de teſta. l. teſtamenti factio. Sol. aut cōſideramus ius le
gis, ⁊ omne ius publicū, aut ius perſonarum, ⁊ tunc aliud eſt
publicū, ⁊ aliud priuatū vt hic. ¶ Oppo. dꝛ hic ꝙ ius publi-
cū eſt quod pertinet ad ſtatū rei Romane, ⁊ ſic vꝛ quod perti
net ad ſtatū alterius ciuitatis, quod nō ſit publicū cū ius pu
blicū cōſiſtit in ſacris ſacerdotalibus ⁊ magiſtratibus ⁊ talia
ſunt in qualibet ciuitate ⁊ caſtro. Sol. ſtatus ciuitatum ⁊ ca-
ſtrorꝫ pertinet ad ſtatū reipub. id eſt ditionis Romane qm̄
ſunt eius mēbra. j. de iudic. inſule. vel dic ꝙ ſacra eſſe pertinet
ad ſtatū rei Romane, ſed in tali loco eſſe pertinet ad ſtatū il-
lius loci, ⁊ conſiderata qualitate, qꝛ ſacer principaliter eſt pu
blicum, ſed conſiderata localitate eſt priuatū illius loci, ſcđm
Mar. ſyl. Et facit ad q̄ſtionem, ſi aliquid ſit in loco illo an cō
petat actio cuilibet de toto imperio, an ſolū hominibus illiꝰ
loci, ⁊ vꝛ ꝙ cuilibet de toto imperio attenta ſacri qualitate.
In contrarium ꝙ hominibus loci tantū attenta ſacri loqua
litate, qꝛ aliorū nō intereſt. Itē facit ad q̄ſtionem, quidā recu
ſat ſe eſſe firmantē alicuius ville, vtrū poterit conueniri ſiue
deferri infirmantē a quolibet de ciuitate tanq̄ ad publicā vti
litatem pertineat. vel ab illis de villa tantū. ⁊ certe ab illis de
villa tm̄, nam firmanteꝫ eſſe pertinet ad rempublicā. Sed ſic
eſſe deſcriptū infirmantem illius ville pertinet ad homines
illius ville. ciuitatis eñ nihil refert ſit ibi vel alibi in territo-
rio ciuitatis. ſed intereſt tantū hominū illiꝰ loci. Itē ſtatuto
Bononie caueṫ ꝙ ſapientes nil poſſint ſtatuere ſine conſilio
populi, niſi id principaliter pertineat ad vtilitatem publicā,
Modo ſapientes ordinant ꝙ fiat quoddā caſtrū in quodam
loco, queritur an requiratur conſilium populi. ⁊ vꝛ ꝙ ſic. nam
licet caſtrum fieri ꝑtineat principaliter ad ſtatutū ciuitatis.
tñ ꝙ tali loco non ſm Jac. bu. qđ nō plꝫ, qꝛ locꝰ venit in cōſe
quentiā ꝑncipalis cōceſſi. j. de verb. obl. l. qui Rome. §. Calli
machus. in fi. Itē eſt arg. an habētes arbitriū ſuꝑ bono ſtatu
ciuitatis poſſint reformare ſtatū ſiue regimē vnius caſtri ſibi
ſubditi, ⁊ dico ꝙ ſic. vt hic dūmodo fiat rōne ꝓbabili. vt. j. mā
6 da. l. ſi hominē. ¶ † Itē not. ꝙ arbitriū dꝫ intelligi ſuꝑ bono
ſtatu principaliter. nō ſecūdario, vt hic. ⁊ adde qđ no. in. l. am
bitioſa. de decre. ab or. fac. ibi ꝑ Bar. Itē ſi ſtatutū eſt factum
cōtra turbātes vel turbare volētes ſtatū ciuitatis, intelligiṫ
principaliter nō ſecūdario ⁊ occaſionaliter. l. ſi qs ingenuā. §.
in ciuilibꝰ. de capt. Sꝫ ſi ſtatutū eſſet factū cōtra oēs faciētes
aliq̄d ex quo poſſit turbari ſtatꝰ, intelligiṫ principaliter vel ſe
cūdario. nā verbū poſſit ſignificat q̄cquid euenire poſſet veri
ſimiliter. j. de neg. geſt. l. diuortio. dꝛ ſtatꝰ a ſto ſtas. vñ ille fa-
cit ꝯ ſtatū q nitiṫ mutare ſtatū in aliā formā vel regimē. ar. C.
de ſer. expor. l. moueor. ⁊ ꝺ elec. c. vbi. §. ſane. li. vj. de min. l. ſi ex
cā. §. Pōp. cū ſi. ⁊ dꝛ turbare id eſt confundere vel obſcurare,
vel implicare vel ingetare. Sicut dꝛ poſſeſſio turbari. de vi ⁊
vi ar. l. vim facit. vel imbrigare. j. de ſer. cor. l. j. §. fi. qđ facile ſit
turba coadunata, id eſt. x. hoībus vel pluribus ad idē flagitiū
cōmittēdū. nā turba a turbo dicta eſt. ex genere tumultus. vi
bo. rap. l. p̄tor. facit extra de reſcript. c. ſi qñ. Sicut tp̄s dꝛ tur-
batum qñ eſt inuolutū ⁊ aer cōmixtus. ¶ Deinde no. ꝙ ius
publicū conſiſtit in rebus. i. in ſacris rebus. conſiſtit etiam in
actibus hoīm. i. in ſacrificijs. j. e. l. veluti. cōſiſtit etiā immedia
te in ꝑſonis. i. ſacerdotijs ꝓpter ſacerdotiū qđ eſt publicū in-
ſtrumentum. ⁊ in magiſtratibꝰ ꝓpter publicū officiū. Quod
eñ differenter ⁊ ꝓprie nō pōt alicui appropriari ſine applica-
ri: ſed

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

ri:ſed conuenit oīb⁹ ſine differentia:id publicū eſt. facit qđ no.ī ſimili.j.
ꝙ quiſq; iur.l.iij.§.hec pena. Sacerdos qui eſt pſes aīarū,⁊ magiſtra-
tus qui eſt preſes iudicioꝝ nō ſunt inſtituti ꝓpter titiū ⁊ ſeium:ſʒ pro
pter incertū de incertis.vnde quicunq; ſit ille qui agit ſacerdotium vel
magiſtratū non curatur:ſed reſpublica attendit vt recte regat. Et no.
bic de iure publico.¶ Sed quero econtra de iniuria.ſ.q̄ dicatur publi
ca.Reſpondeo que oībus ſit ſub ratione pari,vt hereſis ⁊ blaſphemia.
C.de heret.l.manicheos.Itē cū vis fuerit eſſe publica ꝓpter facti atro
citatem vt.l.j.⁊.ij.de publi.iudi.Itē ꝓpter perſone publice dignitatē.
q̄ infertur magiſtratui vel ſacerdoti que repreſentat rēpub. vt hic ſu-
per quo vide qđ no.j.de capti.l.hoſtes.p Bar.j.de iuriſ.om.iudi.l.ſi fa-
milia.⁊.l.ſi id quod.in ſi.⁊ eſt triplex iniuria.ſ. generalis cōmunis ⁊ pro
pria.gńalis ſit oībus de illo populo. Cōis ſit oībus de domo.de iniu.l.
lex Cornelia.in prin.de epiſco.⁊ cleri.rectores.p Cy.C.ſi quacunq; pre-
di.po.l.j.ꝓpria eſt in qua ſolus offenſus habet ius vindicādi.vt no.in.l.
7 ſi.j.de priua.delic.¶ †Quero an ſacerdos ſit publica perſona in confi-
ciēdo inſtrumēta.¶ Reſpondeo nō niſi in caſu.aut.q̄bus modis natu-
8 ra.efficiū.legi.§.quantū.col.vj.¶ †Quero an ſacerdos poſſit alteri ſti
a pulari[a] tanq̄ publica pſona,⁊ dico ꝙ non niſi ex proprio officij debito
extra de vſuris.c.q̄q̄.nā alij caſus nō procedunt ſm candē rationē cū
ſit extra officiū.¶ Quero de magiſtratu:an ſit publica pſona in acto-
rū cōſcriptiōe.⁊ dico ꝙ nō niſi ſit tabellio ⁊ act⁹ ſit volūtarie iuriſditio
nis.de ſacroſan.eccle.iubem⁹.§.econom⁹.vel in vilibus cauſis. Sed an
magiſtratus dicat publica perſona alteri ſtipulando.⁊ videt ꝙ ſic.vt.l.
ſi quis vxori.§.ſi fugitiuū.j. de furtis.l.j.§.exigere. de magiſtra.conue.
In contrariū videtur: q̄ magiſtratus eſt poſitus ad decernendum nō
ad contrahendū.vt.l.j.C.de cōtracti.iudic.Sol.aut ſtipulatio pertinet
ad actū ſui officij.⁊ tunc pōt alteri ſtipulari tanq̄ publica perſona.aut
non pertinet ad ſui officij exercitiū.tūc in hoc eſt tanq̄ priuata ⁊ ſingu
laris perſona nō tanq̄ publica. Et ideo fuit determinata talis queſtio
ꝙ ſi qs ꝓmiſit vni ex notarijs poteſtatis bonoń.recipiēti ꝓ cōi bonoń.
⁊ poteſtate ⁊ pro oībus quoꝝ intereſt vel intereſſe poſſit non cōmittere
malum ſub pena mille librarū. tādē cōmiſit illud malū in diſtrictu mu
tine.querit vtrū offenſus poſſit agere ex dicta ſtipulatione ad penam
contractus.⁊ determinatum fuit p Mar.ſyl.ꝙ aut malū fuit cōmiſſuʒ
in ſubiectū iuriſdictioni poteſtatis bonoń.vel in res eius ⁊ tunc poſſet
agi.aut in aliū ⁊ in alijs reb⁹:tūc ſec⁹ q̄ nō ꝑtinet ad officium poteſta-
tis ſicut nō ꝑtinet ad officiū tutoris ſtipulari niſi pupillo ſuo.Nō ob.il
la verba ꝓ oībus quoꝝ intereſſe poſſet, quia referuntur ad incertos de
certis.i.de his qui vel que pertinēt ad officiū ſuū nō ad incertos de in-
certis ⁊ eſt ſile:q̄ etiam pr̄ extraneo vt filio non pōt ſtipulari.de pact.ſi
tibi.§.ſi pactū.ſm Mart.ſyl.Et lʒ tabellio ſit publica perſona in toto
mundo tn̄ in eo qđ facit tabellio in iudicio attendit ſolum iudicis offi-
9 ciū ꝙ eſt no.¶ †Extra no. ar.ꝙ ſacerdotes ſunt ꝑtes reipublice ⁊ ſunt
de diſtrictu ciuitatis.vt no. Io.an.l.c.ſi.de reſcri.innouella.Et facit ad
ſtatutū ꝙ nemo trahat aliquē extra curiā peruſinā vt non includat tra-
hentes ad curiā epiſcopalē.nam ⁊ illa dicitur curia peruſina ſicut dici-
tur eccleſia peruſina.de cauſa poſſeſſio.cum eccleſia.Bald.

Additio Baldi.

Huius ſtudij. Ibi,poſitiones, id eſt, ſpecies ſic dicte q̄
ꝓmittuntur ⁊ ponunt.ponit eīn genus ne
ceſſario ponunt a genere.ſ.contingenter.⁊ q̄ genus de his p̄dicatur.vt
not.de leg.iij.ſi qs earū.§.iter emp.vel,id eſt,ꝑtes.i.hec pars diuiditur
in duas ꝑtes.nā tractat de duob⁹ p̄ncipaliter.vel,id eſt, cōſiderationes
ſm Ia.de are.⁊ Cy. Ibi ſpectat.ſ.principaliter. Et ſic not.ꝙ ſi priores
habēt arbitriū ſuꝑ ſtatu ciuitatis nō pn̄t ꝓuidere niſi ſuꝑ his q̄ princi-
paliter cōtingūt ſtatū ciuitatis.Ibi in ſacerdotibus. vide Arch.xxiij.
di.illud.ī magna addi.⁊ Inn.de foro cōpe.ſi diligēti.⁊ facit.j.de ar.non
diſ.§.ſacerdotio.Itē an ex ſtipulatione p̄ſbyteri queratur eccleſie. vide
per Azo.in ſumma.de ſacroſan.ec.⁊ in.§.ſi quis alij.inſtit. de inuti.ſti-
pulatio.vide de ſtipulatiōe iudicis notarij ⁊ preſbyteri.ꝙ no.in Spec.
de primo ⁊ ſecūdo decreto.§.iā de effectu.ver.ſʒ cui p̄ſtabit cū vi.⁊ In-
no.de conuer.cōiu.dudū.dic ꝙ male dicūt ꝑ.l.eū ꝓ quo. de in ius vo.ꝑ
eis facit.j.de fur.ſi qs vxor.§.ſi fugitiuū. ſʒ ibi recipit ꝓ officio,hic,qn̄
ꝓ priuato.Quid in arbitro vtrū ex ſtipulatiōe ſua q̄rat alteri.dic vt.j.
de arb.litigatores.§.qđ ait ibi no.ꝙ eſt neceſſaria ceſſio.adde quod no.
Guli.de cu.C.de li.cōte.libellū. ¶ In gl.aut.ibi.nec placet.⁊ eſt rō per
l.j.C.de diuerſis p̄di.vrba.li.xj.⁊ ad muni.ſile hic q̄ fuit diſputata ⁊ la-
te examinata p Mar.ſyl.⁊ incipit qdā mercator ibi oīno videas. Bal.

1 ☞ Matrimonium dicitur coniunctio maris ⁊ femine.
2 Procreatio liberorum eſt de iure naturali.
3 Alimentatio filiorum eſt de iure naturali.
4 Matrimonium an per ſtatutum ciuitatis ſub pena poſſit prohiberi.
5 Dotis contractus an ſit de iure gentium vel ciuili.
6 Patris alimentatio,an ſit de iure naturali.
7 Pater, an teneatur alere filiū,q ꝓdigaliter partem ſuam conſumpſit.
8 Filiorum legitima,an ſit de iure naturali.
9 Legitima dicitur ius agnationis.

Ius naturale. Quod a diuina ꝓcedit ſeu deſcendit ꝓ
uidētia eſt cōe oīb⁹ aīalibus naturalis.
natura ratiōe pfecta ⁊ nō orbatis.hinc deſcēdit maris
⁊ femine coniunctio ad fetus in brutis,⁊ partus in
hominibus propagandos ⁊ nutriendos.hoc dicit.
¶ Nota qđ ius naturale eſt commune omnibus ani
1 malibus.¶ †No.quod coniunctio maris ⁊ femine
2 appellat matrimoniū in natura rationali.¶ †Not.
qđ natura docet nos ⁊ animalia Itē quod liberoꝝ
3 procreatio eſt de iure naturali.¶ Item quod alimē-
tatio filiorum eſt de iure naturali.¶ Gloſſa querit
in dubio vtrum carnalis copula ſit de iure naturali.
Reſpondet gloſſa aut eſt illicita,⁊ tūc aut cōſidera-
b mus primos mot⁹ q nō ſunt in poteſtate nr̄a[b] nec in
volūtate.⁊ tales mot⁹ ſunt de iure naturali, q̄ in eis
nō eſt peccatū,imo ſi qs reſiſtat eſt meritū quia vir-
tus in infirmitate perficitur. diſtin.vj. in palea. ſed
penſandum aut conſideramus iſtam copulam:⁊ tūc
non eſt de iure naturali,quia cuʒ ius naturale in ſua
propria qualitate ſemper ſit bonuʒ ⁊ equū.ergo pec-
catum non eſt de iure naturali.Sed dici poteſt quod a
coniunctio illicita poteſt conſiderari dupliciter.vno
modo quantum ad eſſe.alio modo quantū ad defor-
mitatem eſſe,primo modo eſt de iure naturali, quia
ius ⁊ bonum conuertuntur. ſecundo modo non eſt
de iure naturali.Item cōiunctio matrimonialis po
teſt conſiderari tripliciter,vno modo reſpectu finis
id eſt procreationis.⁊ eſt de iure naturali.quia natu
raliſſimum eſt producere ſibi ſimile.ſic enim conſer-
uat ſpecies tota in natura. Et quod ſit naturale ap
paret:quia natura eſt illa que non aſſueſcit in cōtra-
rium:ſicut ignis vbiq; aſcedit ⁊ graue ſemper deſcē
dit,ſic natura non aſſueſcit nō generare ſimilia ex ſi-
milibus.Item quod ſit de iure naturali apparet, q̄
a principio quando ſola natura hominib⁹ ſentieba-
tur talis cōiunctio erat de iure naturali ⁊ omnes le-
gitimi naſcebant vt in aut.quibus modis natu. effi-
ciun.ſui.§.j.col.vij, ⁊ ius naturale nō mutatur:ergo
⁊ tūc eſt de iure naturali.Item probatur,quia ſi pri
mus motus eſt de iure naturali.ergo ⁊ finis cū natu
ra agat ꝓpter finem.⁊ ſic eſt cauſa cauſe ⁊ cauſa cau
ſati.j.cod.l.manumiſſiones.¶ Secundo modo pōt
conſiderari coniuncto matrimonialis quantum ad
conſenſuʒ,⁊ tunc eſt de iure gentium:quia cōſenſus
proprie nō eſt in brutis: cum conſenſus ſit actus ele-
ctiuus q habet fieri per intellectū ⁊ rationē. ¶ Ter-
tio modo pōt conſiderari forma matrimonij cōtra-
hendi,id eſt verborū expreſſio.vt not.C.de p̄ſcri.xxx.
anno.l.cū notiſſimi.in princ.vel id quod habeat pro
expreſſiōe verborū.vt.j.de ritu nupt.l.in libere.⁊ hoc
modo eſt de iure ciuili.vt not.in.l.ius ciuile.ſecundū
canoniſtas eſt cōſiderare matrimonium.¶ Quarto
modo prout eſt ſacramentū. ⁊ tūc eſt de iure diuino,
vnde ſcriptū eſt,quos Deus cōiunxit:homo non ſe-
paret. Item poteſt conſiderari quantum ad.l.prohi-
bitionis ⁊ permiſſionis in gradibus nō prohibitis
lege diuina.⁊ tunc eſt de iure canonico.in.c.non de-
4 het.de conſanguini.⁊ affinit. ¶ †Sed hic queritur b
nunqd ꝑ ſtatutū ciuitatis poſſit matrimonium pro
c hiberi ſub pena[c] puta qđ nemo accipiat gebellinam
in vxorē ſub pena mille librarū,⁊ videtur qđ ſic.nam c
hoc facit lex.j.de diuor.l.quod ait.non eīn infectum
eſt matrimoniū.ſed pena cōmittitur. ¶ In contra-
rium facit.nā ſi non tenet principale diſpoſitum: er-
go nec penale.j.ad.l.Fal.l.ſeius ⁊ augerius. Itē ma
trimonium eſt res ſpiritualis. ergo non poteſt dire-
cte prohiberi per ſtatutū laicorum ſicut nec per pa-
ctum,⁊ hoc tenet Io.an.in.c.ſtatutum,in princip.de
here.in nouel.Ego credo qđ ſi tale ſtatutum ſit pro-
pter aliquam publicam vtilitatē vel equitatē quod
teneat ſtatutū reſpectu pene.C.de interdicto matri-
mo.l.tutor.C.de ſecundis nuptijs.l.hac edictali.cō-
iuncto eo qđ notat Innocentius, extra de ſecundis
5 nuptijs.c.fina.¶ †Tertio queritur de cōtractu do-
tis an ſit de iure naturali gentium vel ciuili.⁊ dic qđ
de iure gentium. vt.j. de capitis diminutione.l. eas.
Sed contractus arrarū eſt de iure ciuili.C.de ſpon-
ſalibus.l.final.¶ Quarto queritur vtrum oſculum
ſit de iure naturali ſicut ipſe actus carnalis. ⁊ vide-
tur quod non cum ad hoc nō inclinet natura.ſed dic
quod ſicut inclinat natura in actu,ita īclinat in oīa
ordinata in iſtud.vt legitur,⁊ nota. in capit.vltimo.

a ¶ Stipulari.
an quis ꝑ alte
rum ſtipulari
poſſit ⁊ de ſa-
cerdote. de ꝓ
cur, de nūcio,
de arbitro et
notario. Vide
abba.⁊ Fel.in
proe. decreta.
in ver. grego-
rius.vbi Feli.
in verſi.in glo.
in verſi. ſeru⁹.
dat tibi quam
plurimas re-
miſſiōes quas
ibi ꝑ te vide,ꝑ
quo etiā vide
do. Pet. phi.
cor.in ꝯſi.ij.in
cipiē.viſa ꝑ to
tū,⁊ in conſil.
clxix.incipien.
licet in prima
parte.⁊ in con
ſil.incipien.vt
ea parte. vbi
de notario pu
blico ⁊ in cōſi.
ccxx.incipien.
ſerie.in.ij. par
te.⁊ in conſil.
ccxj. incipien.
quamquaʒ.in
principio. in
tertia parte.
b ¶ Noſtra. ad
de Feli. in.c.j.
de hereti.
c ¶ Sub pena.
Pro qua ma
teria vide tu
plene ⁊ no.Fe
li.ī.c.j.de ſpōſ.
verſi.tractant
hic ſolēniter.

6 §.ſeptimo quod.de hered.i cle. ¶†Quinto circa ali
menta querit vtrum alimētatio patris ſit de iure na-
turali.⁊ vr̄ quod ſic. nam natura que nihil intentatū
relinquit docuit quoddā animal nutrire parētes eta
tis grauedine deſtitutos.In cōtrariū vr̄:qꝛ hoc eſſet
turbare ordinem naturalē ⁊ nihil inordinatum facit
natura.⁊ a quo remouetur ordo remouet̃ prouidētia
ordinātis.de verb.obl.qui Rome.§.flauius hermes.
a Hic eſt conſiderandum de illa ꝓpoſitione, de,ᵃ nam
qñꝗ denotat materiā.vt iſte pān⁹ eſt de lana.⁊ iſtud
ſcannum eſt de ligno.aliqñ denotat originē. vt Pe.
eſt de padua.de excu.tut.ſed ⁊ reprobari.in verbo.cū
manēs.qñcūꝗ denotat ordinē. vt de mane fit ſero.i.
poſt mane.neutro iſtorū modorū filius tenet̃ alimen-
tare patrē.ergo dicitur iſtud charitatiuū alimētatio
nis ſubſidiū erga patrem ſub ſola rōne paternitatis
non alterius meriti nō eſt de lege nature ſed eſt de le-
ge poſitiua.non ob.argumentū de illo animali qꝛ ſin
gularis caſus non componit regulam.nec vna hirū-
do facit ver.So.homo poteſt conſiderari vt animal.
tunc nō eſſet de iure naturali.Itē pōt conſiderari vt
ratio qꝛ homo formaliter eſt ratio ⁊ intellect⁹, ⁊ hoc
mō eſt de iure naturali.nā ſine iuris ciuilis precepto
hoc dictat ratio naturalis qḋ genitus ſuū non deſti-
tuit genitorem a quo habet eſſe.Sic de alimētis vxo
ris ⁊ dic qḋ ſunt ſequela matrimonij. ſi tamen vxor
7 operat̃ viro.vt no.in.l.ſicut.ꝭ.de ope.liber.¶†Que
ro qd ſi fili⁹ prodigaliter cōſumpſit partē ſuā an de
beat ali a pr̄e.tāgit Iac.de are.per modū arguēdi ꝙ
b ſicᵇ in.l.libertus qui operat̃ de operis liber. ⁊ arg.ff.
ad Trebel.l.imperator.in fi. Et ideo cauere debet ſe
nō dilapidaturū.arg.de leg.iij.l.fideicōmiſſa.§.ſi qs.
x. Quid de fratre ⁊ ſorore.dic vt.l. q filio.vbi pupill⁹
educari debeat.⁊.l.cū plures.§.j.ꝭ.de adminiſt.tutor.
8 ¶†Queritur an legitima filiorum ſit de iure natu-
rali.⁊ videtur qḋ ſic,qꝛ loco alimentorum que deben
tur in vita pr̄is filio ſuccedit legitima poſt mortē pa
tris.nā hoc ex ipſo nomine patet. quia legitimū ſub-
c ſidium appellatur. ⁊ ſic non pōt tolli per ſtatutum.ᶜ
9 ¶†Item legitima dicitur ius agnationis. nō dico
qḋ ſit agnatio,ſed eſt ius agnationis.i.ius ab agna-
tione ꝓcedēs qḋ eſt immutabile.vt.ꝭ.pa.l. ius agna-
tionis.in contrarium vr̄. nam mortuo patre deficit
ſubiectum in quo fundabatur ius naturale. ergo ⁊
qualitas.vt.ꝭ.de vſufru.l.ij.de oper.qui liber.§.poſt-
humus.ꝭ.ad.l.aquil.huic ſcripture.Sol.lꝫ ſtatutum
non poſſit tollere cognationem poteſt tamen tollere
ius ſuccedendi,ſicut tollit̃ emancipatione.l. tutelas.
de capi.di.l.j.de coniung.cum eman.li.⁊ ſic valet ſta-
tutū quod filia dotata non poſſit dicere teſtamentuꝫ
nullū ſufficit em̄ quod aliquid habeat quoquo titu-
lo. ſecus ſi nihil habenti filie ſtatutū omnia deneget
qꝛ tunc pater inuitaretur ad necandum filium.l. ne-
care.de liber.agno.⁊ ſic non valeret ſtatutū qḋ prin-
cipaliter inducit peccatū.vel dic quod valet preterꝙ
in alimentis que peti poſſunt non obſtante ſtatuto.
⁊ eſt fauore alimentorū ⁊ cū ſit perſonale non tranſ-
mittitur ad heredes filij.Et illa opi. poteſt bene de-
fendi.facit.l.maximum vitium.C.de liber.preterit.⁊
multo forti⁹ legitima poteſt auferri per ſtatutū ma-
tribus:quia eſt de iure poſitiuo. naturale em̄ ius vt
dixi nō ordinat hoc.⁊ caſus omiſſus a natura nō pōt
ſuppleri vt ſit de iure naturali:qꝛ ius naturale nō re
cipit interpretationem extenſiuam:ſed ius artificia-
le ſic ſi in caſu omiſſo eſt maior vel ſaltem penit⁹ ea-
dē ratio ſtatuendi q̄ eſt in caſu expreſſo. vt dicā.ꝭ.eo.
l.omnes populi.Cetera vide per teipſum.Bald.

Additio Baldi.

Ius naturale. ¶Nota qḋ iuriſcon-
ſult⁹ ꝑncipia iuris in
cipit.⁊ trahit a ꝑncipijs nature, ⁊ eſt natura vis inſi
ta reb⁹ naturalib⁹ ex ſimilib⁹ ſimilia ꝓcreans. ⁊ qua
le vnumquodꝗ eſt in generatione perfecta hanc dici-
mus eſſe naturam ideſt politicam, de natura autem
poſſumus naturaliter loqui. vno modo de natura
id eſt de intentione nature. ⁊ hoc eſt minus genera-
le.nam ⁊ inanimata ſunt perita huius iuris natura-
lis. Alio modo de natura ideſt de naturalibus mo-
dis anime ſenſitiue. Tertio modo de natura id eſt
de naturalibus motibus anime intellectiue. ¶De
primo modo naturalis intētionis nō eſt ſermo legi-
ſtis: ſed naturalibus philoſophis. ¶De ſecundo
modo eſt tractandum nobis,prout eſt applicabilis
humane ſocietati.¶De tertio modo principaliter
⁊ per ſe oportet nos conſiderare:quia ſubiectum in
legibus eſt homo,¶Quero vtrū coniunctio maris
⁊ femine ſit ius naturale ⁊c.qꝛ non pōt aīal generare
aliud animal,niſi per cōiunctionē maris ⁊ femine,⁊
patet hoc per Ariſt.ij.ḋ anima ibi naturaliſſimi nō
operū ⁊c.vide in aut̃.de non eli.ſecundo nub.§.opti-
mum.⁊ probatur ſumendo illam ꝓpoſitionē quā aſ-
ſumit iuriſconſultus.Illud eſt ius naturale in quo
cōueniūt omnia aīalia:ſꝫ oīa in coitu cōueniūt. ergo
⁊c.Sol.aut querimus de vtili ordinatione nature.
aut de ipſo complexu in actu.⁊ dico quod nō eſt ius
ſed factum vnde concupiſcentia eſt de ordinatione
nature ſed ipſum agere eſt cum electione agentis. ⁊
pro quanto ipſa electio deuiat ab humana ratione
eſſe complexus:non dicitur naturalis:imo ſpurius
vel inceſtuoſus vel nefarius,Eſt ergo naturalis at-
tenta natura communiſſima omnium animantium
ſed non attento iure naturali gentium tantum vt.l.
ſi.ꝭ.de ritu nup. ideo aduerte quod dicit in litera qḋ
complexus ſit ius naturale.ſed dicit quod deſcendit
a iure naturali ab ordinatione nature.⁊ complexus
in habitu eſt lex membrorum.ſed complexus in actu
eſt peccatum.vj.diſtinct.ſed penſandum. De tripli-
ci iure naturali.Uide per archid.j.diſtinc.omnes.in
addi.ſua que incipit ad ob.⁊ dicas de triplici inſtin-
ctu in homine.⁊ de triplici dictamine. le. naturalis
vt.ca.ius naturale.de duplici lege naturali ⁊ de qua
druplici natura humana.vide per Arch.ea. diſti.§.
ius autem.vide Inn.ḋ frig.fraternitatis. in magna
gloſſ.Quid eſt natura.no.Azo in proemio.C.no.j.ſi
cer.pe.reſpiciendum.Ibi,hinc deſcēdit. Uide Inn.
de conuer.coniu.placet.vide de hereti.ca. fin. in cle.
Ibi coniugatio.i.coniugationis appetitus ꝓpagā
di.cauſa ſecundum Tulliū de offi.ij.ca.Ibi videas
hunc alleg.quia ſtoicus philoſophus ⁊ iuriſta fuit
eximius.⁊ vide.C.quorū bonorū.l.ſi.qualiter ius na-
turale ſit immutabile.vide plene per Archi.v.diſt.c.
§.naturale.Ibi,matrimoniū ſit de.l.naturali. vide
j.di.ius autē.per archi. Ibi,educatio.i.cura educan
di que ꝓcreata ſunt.hic vide Cyñ.C.de nup. l. ſanci-
mus.Ibi,peritia.vide archi.xij.q.j.precipimus.

Ius gentium Ius gentium eſt quod
procedit ratiōe ⁊ intel
lectu gētiū quo omnes gētes quaſi per eque vtunt̃:
quod ſemper eſt bonum ⁊ equuꝫ ⁊ ſine quo homines
non poſſint viuere.vt hic.⁊.j. eod. titu.l.omnes po-
puli.⁊.l.pe.⁊ inſtitu.eo.§.ius gentium.⁊ diſtat a na-
turali ſicut diſtat cerebrū hominis a cerebro anima
lium.nam poſuit deus in homine cerebrū membruꝫ
diuinum vbi ſenſus ⁊ intellectus, Sed animalia in-
tellectum non habent ſed quēdam inſtinctum ſecun-
dum datas animalibus ꝓprietates ⁊ complexio-
nes naturales a ſtellis ⁊ elementis ſed anima homi-
nis eſt immediate a deo ⁊ ſignum animi ab altiori
venientis ſede eſt religio per quam cum deo conuer
ſatur.vt.ꝭ.l.prima. ¶Sed hic quero quot modis
dicitur gens.Reſpōdeo dicitur gens quādoꝗ om-
nes homines totius mūdi tamen text.nō dicit gēs,
ſed gentes in plurali.ſed certe idem ſi dixiſſet in ſin-
gulari:quia nomen collectiuum ſingularis numeri
vniuerſale habet ſignificatuꝫ vt.ꝭ.de verb.ſig.in vſu
iuris.niſi nomen collectiuum poneretur cum termi
no reſtrictiuo vt gens italie.Secundo modo dicitur
gens prouincia puta gallia.vt.ꝭ.e.l.ex hoc.⁊ ſic gens
eſt ab vno principio orta multitudo ab alia natione
ſecundum propriā collectionis diſtictionē. ¶Ter-
tio modo dicitur gens cognatio.vt not.ꝭ.de ver.ſig.
d pronuntiatioᵈ ⁊.ꝭ.de proba.l.j.¶Quarto modo dici
tur gens.i.hominum collectio, ⁊ ita ſepe accipitur
in ſtatutis.Si quis iuerit cum gente armorū ⁊ qua-
tuor faciunt gentem.arg.d.l.j.ſecundum Bar. nam
illa glo.exponendo nomen gentis ponit exemplum
e in quatuor perſonis.probabiliter poſſet dici de.x.ᵉ
quia nomen gentis turbam ſignificat.⁊ vtriuſꝗ vo-
cabuli eadem ratio eſt.nā ratio ſtatuti ſignificat tur
bationē que ex collectiōe naſci poteſt argumento.l.
pretor.

a ¶De qua ꝓ-
poſitiōe. vide
etiam qḋ per
Feli. habetur
in.c. cuꝫ veniſ
ſent.in princi.
de indi. qḋ ibi
dixi in apoſti.
⁊ per do. Pe.
Phil. Cor.in
conſil.j. incip.
circa in.iiij.p-
te. ⁊ ī cōſ.lviij.
incip. de plu-
ribus in.ij.cō-
ſi.⁊ in cōſi.clx-
vij. in.ij. par-
te. ⁊ in conſil.
xxvj.incipi.in
hac.⁊ in conſi.
ccxc. incipien.
ardua. in. iij.
parte.

b ¶Quod ſic.
Limita niſi
dolo ⁊ lata cul
pa,prout limi
tat idem Bal.
in aut̃. contra
rogat⁹. C. ad
Trebel.

c ¶Per ſtatu-
tum. Ad cui⁹
articuli deci-
ſioneꝫ vide re
miſſiones q̄s
poſui ad bar.
in aut̃. de he-
re.⁊ fal.in ver.
vlteri⁹.§. qui-
bus remiſſio-
nibus. Adde
Oldra. Pet.
Phil. Cor.in
conſil. j. incip.
circa. in. iiij.
parte.⁊ conſil.
ccx.⁊ in conſil.
cl.incip.hanc.
in.j.parte.⁊ in
conſilio.c. vbi
ḋ legitima ma
tris ⁊ filioruꝫ.
⁊ in conſil.cxv.
incipiē.in hac
per totuꝫ.⁊ in
conſi.cxxiij. in
cipiente licet,
in tertia par-
te. ⁊ in conſil.
cvij. incipien.
in hac. in prin
cipio,in ſecun
da parte,in q-
bus omnibus
remiſi plene ⁊
non habetur
an legitima
tolli vel mi-
nui poſſit a ſta
tuto ⁊ quanta
ſit vltra predi-
ctas remiſ. vi-
de do. Pet.
phi.etiā in cō-
ſil.cij. incipiē.
circa in ſecun-
da parte.⁊ per
Dynū in cōſi.
xij. vbi etiam
Cy.ad eius aſ
ſignationē, q-
bus omne es
alienum detra
hi debeat. Et
nunquid per
filiū onere,vel
ſubſtitutione
aliqua graua-
ri poſſit.ita ꝙ
p̄ poſt mortē
filij in ea ſucce
dere non poſ-
ſit. Uide per
Dy.in conſil.
xxxvij.

d ¶Pronun-
tiatio.Ibideꝫ
vide do. Ale.
de Imol.in.§.
familie vbi an
comprehēdat
ſpurios.

e ¶Dicit de.x.
cūꝫ his dictis
bene concor-
dat conſuetu-
do regni Frā-
cie:quando fit
probatio per
turbam, ſuffi-
ciunt decēꝫ ho
mines, vt fa-
ciant turbam.

a ¶ L.pretor.⁊ ibi vide domi num Alex. de imo.⁊ l.l.duos ſ.de duo.reis conſt.

a pretor.[a] vi bo.rapt. Item cū ſunt.x.hoīes vel ſupra
deli ctū eſt notorium ⁊ ideo pena augetur.de iniur.l.
ſi plures ſerui.facit quod not.Cy.C.de accu.l.ea qui
dem.poſt principium.

1 ☞ Religio eſt de iuregentium,
2 Patrie parere,an ſit de iure publico,
3 Cui magis quis teneatur ſubuenire patri,an filio,
4 Ciuitatem in gabellis fraudare,an liceat.

1 Veluti. Nota ꝙ religio †eſt de iuri
gen.⁊ cuȝ proſequat̃ hic de
iure priuato . ergo videtur qđ religio ſit
priuatum ius gen. cōtra imo publicū qꝛ
cōſiſtit in ſacris.nā ſacra religio eſt.vnde op.de le.i.
§.publicū.ſ.eo.Sol.fateor ꝙ religio in genere eſt de
iurigen.publico non priuato ⁊ eſt vera. ¶ Item op
2 ponitur ꝙ parere† patrie ſit de iure publico ſicut pa
rere magiſtratui.nam ſi patria mādat alicui amba⸗
ſiatam tenetur eam alere.vt.C.de decur.l.ſi quis li.⁊
l.ij.de precpo.agen.in re.li.xij.vbi de hoc ⁊ idē ſi man
dat alicui qđ cōſulat tenetur conſulere ꝑ dicta iura.
nam eſt publicum munus.Sol.fateor cōuenit enim
vnicuiqȝ vltionē facere ciuitatis. vt in aut.de defen,
ciui.§.pe.qꝛ naſcitur patrie.ſ.de vē,in poſ,mit.l.i.§.
generaliter nā locus facit ad generationē quēadmo
duȝ pater imo magis naſcimur patrie,quā patri.vt
ſ.de capti.l.poſtli.§.filius:⁊ ideo ꝓ patria etiā cōtra
patrem ⁊ cōſanguineum ſuum pugnādū eſt.vt.ſ.de
3 reli.l.minime. ¶ † Quero cui magis teneat̃ ſubueni
b re quis an patri[b],an filio.ſolue.vt no.in.l.ij.C.de pa
4 tribus qui filios diſtra. per Cy. ¶ † Quero nūquid
liceat fraudare ciuitatē in gabellis.ſolue vt not.ſ.de
c publi.l.vectigal.[c] per Bar.⁊ dic ꝙ non in gabellis li
citis ſecus in illicitis,ar.not.de reg.iur.l.nō videtur.
§.qui iuſſu.⁊ de leg.ij.cum pater.§.Titio.Bald,

Additio Baldi,

Veluti. Uide Archi.lxxxvj.diſ.nō
ſatis.⁊.xxiij.q.iij.oſtēdit.⁊
xlv.di.cum beatus.in addi.adde quo vē,
vide Gul.C.q bo.ce.poſ.ſi pater. ¶ Ibi
patrie:ſȝ cui primo.Rūdeo patrie.vt.ſ.decap.l.poſt
li.§.filius,Spe.contra ſub ti.de aduo.ver.quid ſi pr̃
Cy.Et de precepto,an poſſit pr̃ occidere filium ban
nitum.ar.eſt hic.⁊ de libe.⁊ poſth. in ſuis vel ecōtra.
de reli.minime.de ſica.l.diuus.cōtra de iur.om.iud.
l.qui iuriſdictioni.Cui debemus magis obedire:an
parenti,an patrie,vel regi ⁊ quis validior in imperā
do vel rex vel pr̃. Scđo cui magis debem⁹ ſubueni⸗
re an patrie.an accedio patris,⁊ opȝ ponere.ꝙ in pa
ribus terminis qđ patria iubeat iuſtū, vt debellādo
ꝓ ſalute reipublice,pr̃ eger etiā iuſtum, vt de q̃rēdo
victum patri egrotanti. Et dicunt aliqui ꝙ magna
pietas eſt ad patrē,ſed maxima ad patriā. ergo pa⸗
tria eſt ꝑferenda ſed hic tex.innuit cōtra ex ordine li
tere. Sed rūdetur ꝙ aut ordo ſcripture cōformat ſe
rationi.⁊ tūc cōſideratur aut diſcordat ⁊ tūc nō,aut
dubitat.⁊ tūc ſeruat̃ ordo.l.cū pr̃.§.fidei.de leg.ij.⁊.l.
quoties.de vſuf.So.patrie parēdū ſi patria licitū iu
bet al's pr̃i.ff.ad Sil.ſi qs.Uide Jac.de ꝑcu.militē.

1 ☞ Defenſio ſui corporis,eſt de iuregentium.
2 Papa ⁊ imperator non poſſunt derogare defenſio⸗
ni naturali,
3 Statutum dicens ꝙ bannitus non admittatur ad
aliquam defenſionem non valet.
4 An liceat defendere quemlibet de ſanguine ſuo.
5 Socium in itinere,an liceat defendere.
6 Amicum bona amicitia coniunctum,an liceat tueri,
7 Amicum leuem,an permiſſum ſit tueri.
8 Defenſio,an ſit permiſſa contra iudicem.
9 Alteri minātem mortem ſi quempiam audiuero,an
renuntiare tenear.
10 Duo inimici ſe intuentes inuicem ſe aggrediuntur
nullus de inſultu punitur.

1 Ut vim. †Not.ꝙ defenſio ſui cor
poris eſt de iuregen.naȝ
hec.l.ponit,exēplū.§.ius gē.tū negat qn
ſit ēt de iure naturali omniū animantiū:
qꝛ naturaliter hō ⁊ cetera animalia ꝓna ſunt ad cō⸗
ſernationē ſui eſſe. ⁊ iō dt decretalis ꝙ defenſio ē de
iure naturali.de re iu.paſto.in cle. Eſt ergo ordo iu⸗
ris naturalis defenſio ꝯ aggreſſorē vt.ſ.ſi qua.pau.

b ¶ Patri.Ui de Alexan.de imo.hic,⁊ Jo. pe. in.l. quos phibet.ꝺpoſt. ⁊ Spec. in tit. de ſen.§.ij.vſi. xvj. ⁊ in tit.de aduo.§.j.verſ. quid ſi pater. ⁊ not. illud au reum dictum Cice.de offic. Naȝ vnicuiqȝ noſtruȝ chari ſunt parētes, chari liberi ⁊ familiares, ſȝ omnes omniū hominuȝ cha ritates , vna patria cōple⸗ xa eſt.

c ¶ Uectigal. ⁊ ibi poſt Bar tol.vide dom. Alex. de imo, ⁊ adde Ang. in.l.ij.C.de iu. aur.anu.⁊ eū⸗ dem Bal.in.c. vnic. que ſint regalie.⁊ l.d.l. ij.⁊ in.l.iij.C. de nau.feno.⁊ do. Alex.in.l. ſi publicanus. §.in vectigali bus.de publi. ⁊ Abb.in.c.in nouamus.de cenſi.⁊ Hoſti. in ſumma,de cenſibus.§.ex quib.cau.ver. exactiones ⁊ Pet.de ancb. in reg.poſſeſ⸗ ſor.iiij.q.li.vj.

fe.di.l.j.§.cū arietes.ſ.de iure naturali.de ſentē.excō.
dilecto.Sic eū debita defenſio in litē de iure natura
li:⁊ cōtra fiſcū vt.C.de iure fiſ.l.facultas.li.x.ꝑſertim
vbi agit̃ ad penam ſanguinis, vt.d.c.paſtoralis.Ea
eū ꝑ q̃ vita hominis conſeruat̃ ⁊ eius contrariū re⸗
2 pellitur ſunt de iure naturali.Un̄ † nec papa nec im⸗
d perator poſſunt derogare naturali defenſiōi[d] vt.d.c.
paſtoralis.Et ideo vnicuiqȝ eſt dādus terminus ad
ſuā defenſionem faciendam niſi ſit deprehēſus in fla
granti crimine vt.ſ.de re mi.l.iij.§.ſi ad diē.nam cō⸗
tra notorium act⁹ inſtātiſqȝ defenſio cadere nō pōt.
ideo tunc nō eſt danda dilatio.ad quid eū daret̃ ſup
impoſſibili.ar.ſ.de ſta.ho.l.aretuſa. ⁊ ſic pōt ītelligi.
3 ſ.de adul.l.in crimine.† Ex ꝑdictis apparet quod nō
valet ſtatutum quod bannitus non admittat̃ ad ali⸗
quam defenſionē niſi ſtatutū reſpiciat cauſam in qua
eſt contumax nā propter contumaciā audictis dene
gatur vt no.ſ.qui.ex cau.maio.l. ſed ⁊ ſi per ꝑtorem,
§.ſed ſi dum decreto. ⁊ lȝ omnia iudicia ⁊ oēs ſenten
tie ſint de iure ciuili.vt no.inſtit.de ob.in prin.Ideo
videtur quod aliquis per ſtatutum poſſit a lumine
iudicij repelli vt eſt expreſſum.ſ.de decr.ab or.fa.l.fi.
dū dicit ⁊ a iudicio prohibeatur tū iſtud debet intelli
gi naturali defenſione ſemper ſalua.Si quā autē de⸗
fenſionem ciuilē ⁊ non naturalem pretenderet, puta
non ſolute collecte. ⁊ iō pretendat ſceleris impunita
tem.hoc beneficiū bene pōt auferri per ſtatutum.ar.
ſ.ad.l.fal.l.beneficio. Illud eſt bene not.quod nunꝙ̃
ex ſuo capite dȝ cōdemnare illū iudex qui habet de⸗
fenſionem iure naturali vel ciuili ſeu municipali iu⸗
re, qꝛ paria ſunt interficere innocentē vel nocentem
quē punire non dȝ puta qꝛ eſſet preſcriptū.ſ.ad.l.iul.
repe,l.lege iulia.§.hodie.ad quid eū eſſet factum ſta
tutum ſi iudices non ſeruarent illud nec enim cōſciē
tia debet eos moueri:qꝛ non ſunt in foro penitētiali:
ſed iudiciali.⁊ iſti fori nō ſunt eiuſdē ſpeciei. differūt
eū in ſpecie ꝓpria:ſicut differt ſacerdos a magiſtra⸗
tu.vt.ſ.l.j.§.huius ſtudij. ¶ Sed hic querit̃.ſtatuto
cauetur quod quilibet liceat interficere exbannitum
modo q̃ritur ſi exbannitus ſe defendendo cū mode⸗
ramine ꝑcuſſerit aggreſſorē vel occiderit:an puniat̃
⁊ vr̃ qđ ſic ac ſi iudicē vel officialē offendiſſet vel oc⸗
cidiſſet. certum eſt enim qđ de hoc puniretur. vt hic
not.in glo.ex quo enim qđ cuilibet eſt ꝑmiſſum, loco
iudicis ſuccedit vt no.C.quod me.cā.l.accuſationis.
ꝓpterea ſi licita eſt aggreſſura.ergo defenſio eſt illici
ta per locū a contrarijs.Et videtur expreſſum.C.de
his qui ad eccle.cōfu.l.ſi ſeruus. Itē nō ſufficit tute⸗
la niſi ſit inculpata. vt.C. vū vi.l.j. Sȝ iſta eſt culpa.
ergo nō excuſat.In contrariū qꝛ defenſio eſt de iure
naturali.Item iſtud ſtatutum eſt cōtra ius cōmune.
C.de male.⁊ mathe.l.fi.⁊ autoritate ſtatuti ius natu⸗
rale tolli nō pōt.ſ.de vſuf.ea.re.l.j.Itē iſtud ſtatutuȝ
eſt contra ius diuinum:qꝛ inducit hominem ad pec⸗
candū.vt no.Hoſt.in.c.fi.de conſue.⁊ maxime qn̄ ta⸗
lia ſtatuta fiunt ex leuiſſima cā,puta qꝛ ciuis eſt mal⸗
pagus.Abſurdum enim vr̃ qđ nō poſſit ſe defende⸗
re ab iniuria.vt hic.Item ius ciuile non pōt eradica
re ius naturale,lȝ publicū poſſit velare.Reſpondet̃
qđ ideȝ eſt in effectu velare ⁊ tollere quamdiu durat
iſtud velamen.vt.ſ.ea.l.manumiſſiones.Et ideo pri⸗
ma opi.tenetur a multis,qꝛ non eſt licitum offende⸗
re eū qui facit legis autoritate cuȝ ſit miniſter.l.hinc
videmus qđ fur qui ſe telo defendit in maiorē indi⸗
gnationē.l.incidit.ꝙ ſi per ſe nō defenderetur.ſ.ad.l.
aquil.ſed ⁊ ſi quēcūqȝ, ſed ibi defenſio ſua erat circa
rem alienam hic vero circa propriā perſonam.⁊ non
eſt dubiuȝ qđ aggreſſor peccat:qꝛ facit priuato odio
⁊ non ꝓpter fauorem publice diſcipline.ſic ergo ipſe
peccat,ergo aduerſarius ſe defendēs nō peccat ꝑ rō
neȝ hui⁹ legis ſufficit tū ſibi ꝙ defenſio ſua ſit licita
de iure naturali:qꝛ non pōt tolli ꝑ ſtatutuȝ.Non ob.
l.ſi ſeruus . qꝛ ibi dūs facit pro executione iuris ſui
vnde non peccat.⁊ ideo non pōt offendi quia ſeruus
non pōt pretēdere ſe iniuriatum.de iuregē.vel ciuili
4 queſtio illa eſt dubia. ¶ † Tertio queritur an liceat
defendere quēlibet de ſanguine ſuo ⁊ dico qđ ſic nā
ſimul omnes de ſanguine patiuntur iniuriam vt no.
ſ.de iniur.l.lex Cornelia.in princip.C.de epiſcop.⁊
cleric.raptores.per Cyn.⁊.C.ſi quacunqȝ predi.po.

d ¶ Defenſio⸗ ni.Adde Fel. in.c.ex parte. de offic.deleg. ⁊ in.c.dilecti. de exceptioni. circa finē.⁊ qđ dixi in.d.c.ex parte ī apoſt.

a ¶ Socij. Vide do. pet. phi. cor. conſil. cvij. incip. Viſa. in ſūa. m. n. ⁊. o. in antiquis. in. j. parte. et adde text. in. c. forti- tudo. xxiij. q. ó. iij. ⁊ per Hoſt. in. l. ſciētiā. §. q cū aliter. ad l. aquiliaȝ. Et adde qđ qñ debeo aliquē de- fendere, poſſū euȝ defendere etiā cū armis, vt per Bar. in l. vt viȝ hoc ti.

b ¶ Amicum. adde Pau. de caſtr. in. l. refe- ctionis. ff. cō- munia ꝑdio. ⁊ Bartholome. cepo. in caute- la. xxiij. ⁊ flo. ī l. ſciam. §. q cū aliter. ad. l. aq.

c ¶ De leui a- mico. ſȝ qđ de extraneo, dic idem, vt ꝑ flo. in. d. §. qui cuȝ alr̄. et Angel⁹ arct. ī tra. ma- leſi. ver. defen- dēdo vbi ple- ne quas perſo nas, ⁊ quos dē- fendere liceat.

d ¶ An iudice. An ⁊ quando iudici reſiſtere liceat. vide tu Fel. in. c. ſi qñ. circa ſi. de offi. deleg.

e ¶ Teneor. vide tu omnino Feli. in. c. quā- te preſumptio nis. in ver. ex- tra gl. de ſent. excō. ⁊ in. c. j. de of. del. vbi, an ⁊ quando per ſcientiaȝ, quis mori de- beat, non reue lādo illud qđ ſcit. ⁊ quid de iure canoni.

a l. j. ¶ Quarto querit̄ an liceat defendere ſocium[a] in
itinere. ⁊ dico ꝙ ſic. q̄ verecundia ſit tibi ꝓpter ſocie
tatē ⁊ ideo pōt contumeliā ſuā ꝓpulſare. ꝭ. de iniur.
6 Itē apud labeonē. §. tuetur. ¶ † Quinto querit̄ an
b licet defendere amicū[b] ſtricta amicitia coniunctū. ⁊
dico ꝙ ſic: q̄ equiparat̄ illis q ſunt de ſuo ſanguine.
C. de le. l. cū alienā. nā veri amici ſunt vna aīa in plu-
7 rib⁹ corporib⁹. ſm Ariſto. ¶ † Sexto querit̄ qđ de
c leui amico[c] videt̄ ꝫ: q̄ gl. dicit affectionē ꝯſiderari. i.
debitū affectiōis. nam ſi non afficior ſibi ergo iniu-
riam non patior ꝓpter eum vñ nō poſſuȝ intromit-
tere me rei ad me nō pertinēti. nec imbrigare me in
eo quod nō tangit me ⁊. l. culpa eſt. de re. iur. In cō-
trarium: quia lȝ amico conuocare ad propulſanduȝ
vim ꝓ rebus. ergo et ꝓ ꝑſonis. l. iij. §. eum igitur. de
vi ⁊ vi ar. ſm Gul. in gloſ. Iaco. but. dicit ꝙ tanquā
ipſe nō poteſt. ſed tanꝗ̄ alius pōt. ⁊ ideo ſi eos cōuo
cat in auxilium pōt, alias non ſm Iac. butr. Tu te-
ne opinio. Guli. nam aggreſſor facit iniuriam etiā
reipublice. ergo quilibet de populo poteſt ꝓpulſa-
re etiam cōtradicente offenſo ⁊ hac ratione et ſuum
capitalē inimicum lȝ ab alio defendere inſultāte ⁊ fa
cit. l. ſed ⁊ partus. §. j. Sed an vbi eſt licita vltio pñt
conuocari a priuata perſona amici vlciſcētis ad vl-
ciſcēdum. vel poſſunt adeſſe ſine cōuocatiōe Io. di-
cit ꝙ nō. q̄ permiſſio perſonalis non egredit̄ perſo-
nam. Item not. l. cum fundū. de vi ⁊ vi ar. Et ideo ſi
ſtatutum dicit quod liceat offenſo facere competen
tem vindictam. illi qui ſunt in ſua ſocietate non pōt
apponere manum ad vindictā quia ſtatutuȝ ſignā-
ter ſe reſtringit ad offenſum. ⁊ quia ſtatutū nō repu
tat hoc eſſe maleficiū. ⁊ illi aſſociātes nō poſſunt di-
ci aſſociaſſe malefactorem cū nō habeat naturaȝ nec
nomē maleficij credo eos de aſſociatiōe ⁊ fauore nō
teneri quia ſunt acceſſorij ad actum permiſſaȝ. arg.
C. de adul. l. gracchus. ¶ Et not. ꝙ iſtud ſtatutū qđ
liceat offenſo facere competētē vindictā intelligitur
de principaliter offenſo non per mediam perſonam.
quia verba ſunt intelligenda per prius ⁊ non ꝑ po-
ſterius. l. qui liberis. §. hec verba. de vulg. ⁊ pupilla.
8 ¶ † Septimo queritur an liceat ſe defendere a iudi
d ce.[d] Reſpōdeo aut priuatus vim facit: ⁊ licita eſt de-
fenſio etiam armata manu. q̄ iuriſdictio ſibi non ſuf
fragatur cum redigat̄ ad inſtar priuati aut in forma
officij. ⁊ tūc aut ſine cauſe cognitione ⁊ tūc aut infert̄
grauamē reale ⁊ pōt reſiſti. vt. l. meminerint. C. vnde
vi aut perſonale. ⁊ idem, tñ melius facit reus qui ap
pellat. C. de appel. l. ſi quis ꝓuocatus. aut facit cā co
gnita. ⁊ tūc appellatio ē neceſſaria oīno. ⁊ pōt poſtea
ei armata manu reſiſti. ꝑſertim ſi nō poſſet reparari
poſt facti executionē ſatis eñ eſt ꝙ appellatus eſt ex
tra officiū. C. de appel. l. additos. ⁊ adde qđ not. ꝭ. de
reg. iur. l. nō vr̄. §. q iuſſu. ¶ Octauo q̄ritur poſſum
titium conſeruare ne occidatur ⁊ euaderet ſi fugeret
in domū meam. claudo hoſtium, vt non imbrigē me.
an punior. Gloſſ. dicit qđ non. l. culpa eſt. de reg. iur.
In contrariū facit qđ no. ꝭ. eo. l. iuſtitia. §. j. Solut. ſi
nihil feci punior, ſed ſi dolo clauſi oſtiū punior. arg.
de dolo. l. eleganter. §. ſi quedā. ſȝ quid ſi clamore ſolo
potui eū euadere ⁊ nolui. Rñdeo non punior regula
riter. fallit. ꝭ. ad Sille. l. cū dñs. ⁊. ꝭ. de parrici. l. ſi ſciē
9 te. ¶ † Sed qđ ſi ſcio quod Titi⁹ vult occidere ſeiū:
an teneor ſeio dicere, qđ ſibi caueat non nominādo a
e quo. Rñdeo teneor[e] de honeſtate. tñ ſi nō facio nō pu
nior, q̄ ſpeciale eſt in. l. ſi ſciente. ergo in contrariū eſt
ius cōmune ſm Guli. ſed pone quidaȝ accepit mihi
caſtrū quoddam, ⁊ ibi fecit incendia ⁊ ſtuprare mulie
res vtrū poſſum me vindicare. ⁊ dico. qđ ſic propter
delictum ſtupri. nam eſt ſpeciale ꝓpter violatā caſti
tatem. l. qñ. ad. l. iul. de vi. ⁊ hoc veruȝ incontinenti.
i. intra tempus. intra qđ eſt licita recuperatio reruȝ
qđ relinquit̄ arbitrio iudicis ꝓ rei qualitate. lȝ gloſ.
reſtringat ſe ad triduū ⁊ hec ſunt multū no. ¶ Que
ro quid differt ſubſtantialiter hec. l. ⁊. j. C. vnde vi.
Rñdeo q̄ hec lex permittit ſimpliciter, ſed illa cū tē
peramento. hanc. l. multum interpretatur. ⁊ eſt ſicut
thiriacha huius. l. Sane eñ hoc intelligitur. ſ. cum
moderamine inculpate tutele. ¶ Nō reſtat videre
de illo moderamine qđ attendatur. vñ ſciendum eſt
ꝙ cognito īmoderamine ſtatim cognoſcit̄ modera-
men: q̄ ꝯria ꝯrijs cognoſcuntur. ꝭ. e. manumiſſiōes.
immoderamen autem eſt vbicunqꝫ culpa eſt. Scien
dum eſt tamen, ꝙ qui excedit modū defenſionis aut
leuiſſima culpa aut leui, aut lata: aut dolo: iſtis enim
modis delinquitur, vt in titul. ij. l. j. ⁊. ij. Si qdē exce-
dit̄ modus valde parum impetu concitati animi nō
vr̄ hoc peccatum: q̄ inſultatus non poteſt bene deli
berare nec habere ſtateram in manu. facit ꝙ no. ꝭ. de
ſtat. ho. l. imperator. per Gul. nā ſepe excedit occaſio
rationem. Sed ſi parum tranſgreditur nō vitupera
tur ar. ꝭ. de edi. edic. l. cui dens. ⁊. ꝭ. de cōdi. ⁊ demon.
l. ꝗ̄uis. Item ſi excedatur modus per leuem culpaȝ
nō videtur leuis culpa criminaliter puniēda. vt no.
Cy. in. l. ſi quis non dicam rapere. C. de epiſ. ⁊ cler. cū
in atrociſſimis ⁊ atrocibus delictis dolus requirat̄
vt nota. ꝭ. ti. ij. ꝑ Odof. ⁊. ꝭ. de verb. ſign. l. mag. negli-
f gentia. in glo. ordinaria. Cognoſcūtur aūt atrocia[f]
ex qualitate pene. de pub. iudi. l. ij. nam vnum cōmen
ſuratoꝝ declarat reliquū. vt. ꝭ. de reb. dub. l. j. ⁊ not. ꝭ.
de ſuperſi. l. j. §. j. ⁊ in. l. trāſigere. ꝑ Cy. ſed qñ excedit̄
modus malo dolo punitur exceſſus: mitiori tñ pena
ꝗ̄ ſi non eſſet data occaſio delinquēdi. ⁊ q̄ exceditur
lata culpa adhuc magis mitiori pena arbitrio iudi-
cātis vt. ꝭ. ad. l. Pōpeiā. de parric. l. diu⁹. ⁊. ꝭ. de adul.
l. ſi adulterium cū inceſtu. §. imperatores. verſi. ⁊ ma
gis. Nō iſta vir bonus ex multis perpendet. de rei
ven. in fundo. nā de factis hominum nō datur regu-
la propter nimiā factoꝝ multiplicitatem ⁊ regula dȝ
eſſe iuris nō facti. ꝭ. de teſt. l. iij. §. tu magis. ꝭ. de vſur.
mora. Attendit ergo iudex in primis an inſultatus
potuerit ſe honeſte defendere quā aduerſariū vulne-
rando vel occidēdo. nā ſi hoc de facili ⁊ non ſubijciē
do ſe periculo potuit facere punitur ſi aliquid fecit
nec pōt excuſari, quod nō potuit deliberare. q̄ illud
eſt verum aliqñ, ſed non ſemper: nam vetus prouer-
bium eſt inſultatus teneatur accipere conſilium non
g tñ dico quod inſultatus teneat̄ fugere[g] niſi al's ſit ſo
litus fugere, vel ſit vilis perſona: ⁊ poteſt hoc facere
ſecure. Alij dicūt quod nemo tenet̄ fugere, q̄ fugās
cum facit illicite. ergo non fugiēdo fecit licite, quod
eſt verius. Itē attēdet iudex qualitatem perſonaꝝ.
quia ſepe pugnus plus eſt quam gladius ꝓpter for-
titudinem animi. Item qualitatē inſtrumentorū ce-
teris alijs paribus vel parū diſparibus, nā ſi ꝑcutio
aliquē cū haſta lancee non dȝ ꝑcutere me cum pūcta
ferri q̄ ex qualitate inſtrumenti affectus oſtenditur
animi ⁊ defect⁹ periculi vt. ꝭ. de ſica. l. j. §. ſed ſi claua.
⁊ extra de homi. c. ſignificaſti. in fin. ¶ Et no. ꝙ ille q
percutit ꝑſumitur habere animū repercutiendi. vñ
in flagranti actu pōt offendi, q̄ ꝑſumit̄ factū ad de-
fenſam cum ſufficiat terror armorū vt no. in. l. j. C. vñ
vi. ⁊. ꝭ. ad. l. aquil. ſi ex plagis. §. tabernarius. de reſtit.
10 ſpol. olim. per Inno. ¶ Item no. qđ ſi duo † inimici
ſe videntes veniunt vnus verſus alteruȝ ⁊ alter ver
ſus alterum ꝙ neuter punitur de inſultu. vt not. ꝭ. ſi
qua. pa. fe. di. l. j. §. cū arietes. dico qđ neuter punitur
ſub nomine delicti inſultus. ſed ſi interuenerunt ce-
des ⁊ vulnera de iſtis vterqꝫ punit̄. vt. ꝭ. ad. l. aquil.
quemadmodum. §. ſi nauis alterā. Vel dic verius ꝙ
ad intereſſe partis nullus punitur: ſed criminaliter,
q̄ vterqꝫ delinquit contra rē publi. vterqꝫ punit̄ etiā
de inſultu: q̄ reſpectu reipublice: nō cōpenſatur do-
b lus cū dolo.[b] Sed pone ſtatutū dicit qđ de malefi-
ficio poſſet fieri par nunquid ante maleficium cōmiſ
ſum vna pars pōt dare alteri licentiā offendēdi: dic
ꝙ non. vt. ꝭ. de pac. l. ſi vnus. §. illud nulla. ſed nunqđ
pōt ꝑmittere ſoluere condēnationem pro offendēte.
dic ꝙ nō. vt. ꝭ. de fideiuſ. l. ſi a reo. §. ſi. Ipſi aūt reipu
blice bene pōt promittere ſoluere penaȝ alterius. vt
no. ꝭ. de decre. ab ordi. facien. in rubri. vnde valeret ſi
promitteretur notario recipienti pro fiſco cū ex hoc
non relinqueretur delinquens abſolutus, vno tamē
ſoluente liberatur vterqꝫ. ar. no. per Dy. ꝭ. de ver. ob.
l. cum filius. in princ. nam ille promiſſor loco fideiuſ-
ſoris habetur. ⁊ iſta ſunt bene notanda.

1 ☞ Iuſgentium circa manumiſſiones an de nouo dicatur diſponere.
2 Quod manumiſſio non ſit datio libertatis.
3 Habitus facit priuationem cognoſcere.
4 Verbum dare dupliciter ſumitur.

f ¶ Atrocia. vide plene ꝑ Feli. in. c. at ſi. extra dē iudicijs,

g ¶ Fugere. Adde Feli. in c. ſuſcepimus. de ho. in verſi. not. ibi pori⁹. circa princip. vbi dicit, ꝙ inſultatus nō tenetur fugere, etiam ſi non eſſet dedecori fuga, quia propter fugaȝ inſultans efficit̄ animoſior.

b ¶ Cum dolo. Adde domi. Alex. de imol. in. l. ſi ambo. dē compen. ⁊ eundem Bald. in mercu. ver. dolus ⁊ in. l. vlti. C. vñ vi. ⁊ bal. in rub. C. de ſi de inſtru. ver. incidēter etiā quero.

Manumiſſiones. Ab origine naturalis crea
ture omnes homines libe-
ri naſcebātur. qꝛ in natura pari Deus nō fecit vnū ſeruū al-
terius ſꝫ pariter oībus liberū conceſſit arbitriū. Poſtea ꝓ-
pter nomina poſſeſſiua meum ⁊ tuum bella orta ſunt. Ex quibus bellis
proceſſerunt ſeruitutes. Poſtea merita ſeruorum prouocauerūt domi
nos ad conferendum ſeruis beneficium libertatis. ⁊ hec dicitur manu-
miſſio. ⁊ propter iſtam creſcentis nature varietatē poſita ſunt homini-
bus tria nomina ſignificantia tres ſtatus diuerſos tamen in effectu vt
hic. ⁊ in aut. quib. mod. natu. effi. ſui. §. dicimus. ver. nam ſi quidē. ab ef-
fectibus eñ rerū naſcunt̄ nomina rerꝫ: qꝛ cōmodius ē ſingulas cauſas
ſingulis appellationibꝰ diſtinguere quā cōfuſis equocare nominibus,
⁊ in applicatione verborū ad naturā factorum oēs antiq laborauerūt
cū multa eſſent olim negotia ⁊ pauca vocabula. vt. ſ. de preſcri. verbis.
l. j. ⁊ inſti. qui. mod. teſt. infir. §. alio. ¶ Nota quod manumiſſio eſt de iu-
1 regen. ⁊ eſt datio libertatis. ¶ † Oppo. iuſgētiū circa manumiſſiōes nō
diſponit de nouo, ſꝫ diſpoſitū ex origine gñali nature humane cuſtodit
⁊ confirmat. Nam generalis ordinatio eſt quod naſcantur oēs liberi. er
go per manumiſſionem ſue forme reddit̄ non noua forma exquiritur. ſ.
de poſtu. l. j. ⁊ l. filio. ⁊. ſ. de pac. l. ſi vnus. §. pactus. ver. ſꝫ qō in ſpecie do
tis. Sol. dic gñaliter hoc eſt verum. alij nō intelligētes exponūt ꝙ ius
2 nō diſponit. ſ. compulſiue. ſꝫ confirmatiue ſic. ¶ † Secūdo opponitur ⁊
vr̄ quod manumiſſio nō ſit datio libertatis: ſꝫ detectio. nā naturalis li
bertas velata propter ſeruitium reparat̄ bñficio manumiſſionis eſt eñ
libertas a deo data de iure naturali qō ineſt de neceſſitate. ⁊ ſeruitꝰ eſt
accidens nō natura. ⁊ ideo accidēte cōtrario ſublato de medio ipſa na-
tura eluceſcit. ⁊ ſic expulſio nubiū nō facit ſerenū, ſed detegit. ⁊ excuſſio
ſpice nō facit granū ſed excutit. l. adeo. de acq. rerū domi. ⁊ ſecundū hoc
idē deberemus dicere in ſpurio qō nullus ſit adeo ſpurius qui ei nō in-
ſit legitimitas naturalis. ſed cū legitimatur eſt legitimus nō factus ſꝫ
natus: id eſt nō de nouo factus ſed detectus. ⁊ ſic impator legitimādo re
mouet nubeculaꝫ que dicebat̄ ſpurietas. ergo illa legitimatio vꝫ vbiꝗ
locorum qꝛ quod naturale eſt ſuas radices extendit vbiꝗ. ſ. eod. l. oēs
populi. in ſi. ⁊ ar. ſ. de inof. teſta. poſthumus. §. ſi quis. ſꝫ gloſ. dicit quod
manumiſſio eſt vera datio noue libertatis. ⁊ ꝙ primū iuſgen. eſt corre-
ctū funditus ꝑ ſecundū iuſgen. ar. ſ. ti. ij, ſed ⁊ poſteriores, adeo quod ve
tus. l. allegari non pōt. C. de la. li. tol. l. j. in princ. ⁊ idem ergo dicimus in
legitimatione, vñ legitimatus nō eſt legitime natus. extra de elec. inno
tuit. id quod apparet ex differētia nominis ⁊ effectus. vt. C. de iur. aur.
anu. l. ij. Sꝫ pro ꝓcedenti opi. facit in ſeruo: qꝛ dñs naturaliter obligat̄
ei inſpecta naturali libertate: ergo naturalis ſtatus non eſt in totū aper
tus. ⁊ pro hoc. ſ. de accuſa. l. ab accuſatione. §. oībus. ibi dū dicit natura
cōmunis eſt. Item qꝛ libertas arbitrij eſt de iure diuino. Itē qꝛ illegiti
matio facit quod ſit detectio. qꝛ lex dicit quod eſt confirmatio. ergo ali
quid precedit in habitu quod cōfirmat̄ in actu quod eñ nō eſt non pōt
cōfirmari. ſ. de ritu nuptia. qua in ꝓuincia. §. diuus. de liber. l. Aurelꝰ.
§. teſtamento. iſta duo argu. ſimul miſcui: quia tex. miſcet. in. d. aut. ⁊ eſt
ſimile quod in priuato non eradicat in totum habitum primitiuum, vt
no. ſ. de autori. tuto. ⁊ ſi pluribus. ⁊. l. ſi quis ſub conditione. de teſtamē.
tutel. ſed dicit quod ſtatus manumiſſi ⁊ legitimati eſt mixtus ſtatus ⁊
natura accidente non autē eſt purus ſtatus naturalis. vt. ſ. de excu. tu.
cum ex oratione. ⁊, l. ſi ingenuus. ⁊. ſ. ſi inge. eſſe dicatur. l. ij. nā ſeruitus
ſtatum hominis annihilauerat. de adimen. leg. l. ſi ſeruus. §. ſeruo. de cō
ditionibus ⁊ demonſtrationi. l. intercedit. ergo idem ſtatus libertatis
nunquam ſuſcitatur. vt. ſ. de minor. ſi cauſa. §. Papinia. ⁊. ſ. de ſtatu ho
minum. homo liber, nā ⁊ nos qui ſumus regenerati per baptiſmū non
3 ſumus in illa propria puritate in qua fuit creatus Adam. ¶ † Nota ſe
cundo quod habitus facit cognoſcere priuationē ⁊ econtra. ⁊ quod ni-
hil poteſt prius eſſe in priuatione ꝙ in habitu. ¶ Item no. quod quic-
a quid eſt cauſa cauſe eſt cauſa cauſati[a]. Iac. butr. ¶ Item nota qō ma-
nus ponitur pro dominio. ⁊ ideo non dꝛ exiſſe de manibus meis qō nō
exijt de dominio meo ideo ſi rex concedit mihi caſtrum vt nō exeat de
manibus meis, bene potero locare niſi faciam in fraudem. de leg. ij. co-
dicil. §. inſtitutus. ſecundum Iuli. Item ſi locarem alicui potenti ſine
ſpe recuperationis diceretur exiſſe de manu mea. argu. l. qui habebat.
de lega. iij. Item eſt quedam manus iuris. vt. l. fina. de pericu. nomina.
l. j. li. x. manus refertur ad omnem ſenſum illi actui congruentē. ¶ Itē
not. argumen. glo. ſophiſticum de tribus ⁊ quatuor. ⁊ eſt rubrica quod
b vbicunꝗ minor numerus dinumerat maiorē ſemper ineſt ei.[b] ſed quan
do non dinumerat: ſed ſunt diſpertite ſumme. ⁊ tunc ei non ineſt. vt. ſ.
de ſolutio. l. fideiuſſor. ⁊. l. ſi is qui ducenta. §. j. de rebus dubijs. ⁊ ideo ſi
datum eſt arbitrium prioribus cū alijs adiunctis. iſti non computan-
tur in numero adiunctorum per dictum. §. primum. Item quia nemo
poteſt adiungi ſibijpſi. ¶ Item gloſ. format aliud contrarium dicitur
hic quod dominus dat libertatem. Contra aut dat vt ſuam: ⁊ tunc illā
perdit. aut vt alterius, ⁊ hoc non inuenitur in facto: quia nec ipſius nec
ſeij. ⁊ ſic de ſingulis nec inuenitur in iure. id eſt in iuris ratione: quia ne
c mo dat quod nō habet[c]. ſ. q. j. Lambertus. Solu. hic ponitur dare pro
4 diſcooperire ſecūdū Plac. Tu dic quod dare ſumit̄ dupliciter. † Pri-
d mo modo pro conferre. Secundo modo pro transferre[d]. Sic accipitur
primo modo quis dat quod nō habet. nam eps dat
beneficia. tñ non habet ea in proprietate vel in poſſeſ
ſione: ſed ſufficit quod habeat ius conferendi. Secū-
do modo nemo concedit quod non habet in poteſta
te vel proprietate. ⁊ ſic non obſtat contrariū. vel dic
quod habere dicit̄ dupliciter. vno mō quo ad liber-
tatē arbitrij ⁊ hoc modo nemo dat qui dare nō pōt.
alio modo quo ad ius formale ipſius rei. ⁊ tunc non
valet argumentatio, nā ſi emo a malefidei poſſeſſore
acquiro interdū conditionē preſcribendi quā ipſe nō
habet qui vendi, nec mirum, qꝛ actus magis conſide
ratur penes immediatā perſonam quā penes remo
tam qꝛ quod eſt magis proximū illud magis influit
de ſua qualitate in patiente. id eſt ſufficiēte ſubiecto:
vt no. in. l. ſi mulier. rerum amota. cū ſimilibus. Bal.

1 ☞ Tyranni an ſint de iuregentium.
2 Rex an poſſit expelli a ſubditis ꝓpter tyrannidem.
3 Prouincia an poſſit hodie ſibi Regem eligere.
4 Regna an procedant per electionem, vel per ſucceſ
ſionem,
5 Filius primogenitus, an preferatur patruo maio-
ris etatis.
6 Bella quare dicantur de iuregentium.
7 Bellum an ſit licitum.
8 Exceſſus modi, an ſit licitus in bello.
9 Bellum an ſit licitum cōtra principes infidelium in
paſce nobiſcum degentes.
10 Bellū an poſſit indici contra ſingulareꝫ perſonam.
11 Bellum an poſſit indici propter debitum pecunia-
rium.
12 Ciuitas proprie dicitur que habet epiſcopalē ſedeꝫ.
13 Caſtra ⁊ fortalicia ad emulationem ſuperioris fieri
non debent.
14 Contractus, an ſint de iure vel facto,
15 De dictione de ⁊ pro quo ponatur.
16 Obligationes, an ſint de iuregentium,
17 Dominium, an ex ſententia transferatur.
18 Per ſententiam tranſlatiuam legis ⁊ cōſuetudinis
dominium abſꝗ poſſeſſione transfertur,
19 Sententia lata ſuper libello inepto, an ſit ipſo iure
nulla.
20 Obligatio naturalis an oriatur ex ſententia.
21 Per ſententiam fori iudicialis, an quis liberetur in
foro penitentiali.
22 Obligatio an oriatur ex ſententia cōſiſcationis bo-
norum.
23 Obligatio an dicatur oriri ex mortis ſententia.
24 Obligatio naturalis an ex delicto naſcatur.
25 Actiones an ſint de iuregentium.
26 Bannitus in ere ⁊ perſona nunquid in illo territo-
rio poſſit aliquid acquirere.
27 Ruſtici antiquitus modicam pecuniam imperatori
ſoluebant.

Ex hoc iure. ¶ Hec lex tra-
ctat de ſecūdis i-
nuentionibus iuregen. Et tractat primo
de his ꝗ reſpiciunt immediate pſonas. ⁊
ſunt tria principalia. ſ. bella, diſtinctio gentiū, ⁊ gen
tes. Secundo tractat de inuentionibus reſpicienti-
bus immediate res ⁊ ſunt tres principaliter. ſ. domi-
niorum ſingulorum facta diſtinctio, quo ad intelle-
ctum. Item quo ad diſtinctionem que tangitur ma
nu. i. videtur apparere per terminos ⁊ ſigna diſtin-
ctiua. ⁊ hoc quo ad agros, Item per edificia ſuis ter
minis cōtenta, ⁊ hoc quo ad domos ſociati auteꝫ in
vnum oppidum faciūt terras quas vulgo dicimus
ciuitates ſi habēt epm. alias dꝛ oppidum ſi ſunt ma-
gnaruꝫ opū, vel caſtra ſi ſunt ſimplices munitiones
murorū, vel ville ſi ſint ruſticane rei cauſa: vt fruguꝫ
de. l. j. ſi heres. §. vicis. ¶ Tertio tractat de inuentio
nibus reſpicientibus contractus ⁊ cōmercia, de iudi
cijs autē nihil dicit: qꝛ omnia iudicia formalia, ſunt
de iure ciuili. vt no. inſti. de ob. in princi. ¶ Et no. ꝙ
cū gentes eſſent in principio: qꝛ mundus nō fuit ab
eterno vt docemur ex ipſis factis. ⁊ ex ipſo ꝓceſſu nō-
nulla fuit in ipſo creatura ⁊ ex exordio diſtinctio gētiū
in aut. qui. mod. nat. effi. ſui. §. j. collat. vij. ſed qꝛ Deꝰ
qui nunꝗ incidit in idem ne ſit ſupfluus fecit mētes
diuerſas hominibus: ceperunt homines aduerſari ⁊
bellare inuicem: qꝛ naturale eſt qō homines diſco-

a ¶ Cauſati. Adde. d. Pe. Phil. Cor. in cōſi. cxliiij. incip. viſo in litera. P. in. j. parte. ⁊ in conſil. ccxix. inci. videtur in litera, A. in. iiij. parte.

b ¶ Et adde. d. Alex. de imo. in. l. j. §. ſi ſtipulanti. de verb. oblig. ⁊ in. l. cū furti. de in litē iur. ⁊ in ſuo cōſil. xliiij. ij. pte.

c ¶ Qō nō habet. Limita niſi habeat in habitu, lꝫ non in actu ſicut ī c. cura. in ſi. de iur. pa. Unde canonici dant epiſcopatuꝫ ⁊ cardinales papatū, ⁊ tamen non habēt in actu, ꝙ dant.

d ¶ Pro trāſferre. Addō Feli. i. c. ſi cautio. de fide inſtru. ⁊ qō ibi dixi ī apoſt. ⁊ Dyn. in conſil. l.

a ¶ Capite.ad-
de que no.ha-
bẽtur per feli.
in.c.cũ nõ lice-
at.de preſcrip.
poſt princi. in
verſi. demum.
ad predicta.
b ¶ Qõ ſic.vnd
datur conſiliũ
iuſto regi ſecũ
dum philoſo-
phũ dicẽtẽ,cũ
ctis eſto beni-
gnus, nemini
blandus,pau-
cis familiaris
oĩbus equus:
ad iracundiaʒ
tardus, ad cle
mẽtiã pronus,
in aduerſis fir
mus.in ꝓſpe-
ris cautus,oĩ-
bꝰ prodeſſe de
bes ⁊ nulli no-
cere.Decet au
tem aĩaduer-
tere, ne regem
faciat reũ ini-
quitas impe-
randi ꝙ leges
humanas deꝰ
diſtribuit hu-
mano generi.
xxij.q.vij.c.q-
cũqꝫ.⁊.viij.di.
c.quo iure.vñ
eorũ ꝓpriũ eſt
iuſtitiã ⁊ iudi-
ciũ facere.xxiij.
q.v.c.regum.q
ſi ↄtriuʒ agant
non reges,ſed
tyrãni cẽſent.
cũ ſi ipſi exce-
dunt ⁊ qð fa-
ciũt patiũtur.
ff.ꝙ me.cã.l.ſʒ
poſt.⁊ ꝙ iniu-
ſte in alios fa-
ciunt,iuſte ſu-
ſtinent.in auť.
de ſan.epiſ.§.
omnibus aũt.
nã iniuſtitia,
quaʒ in alios
faciunt in ip-
ſos debet con
uerti.ĩ auť.ſce
ni.non ſolum
ſi fid. ⁊ de pre-
lato non ſeruã
te canones,an
ꝓpter hoc poſ
ſit deponi.við
per do.Fel.in
c.cum non li-
ceat.poſt me-
dium.in verſ.
Ad illud a ꝑ-
lato.
c ¶ At Hiſpa
nia. Adde Fe
lin.c.cum non
liceat.de pſcr.
d ¶ Adde eun
dem Bal.in.j.

dent vt.ĩ.de arbi.l.ſi vnus.§.penul. Ex bello aũt vẽ-
tum eſt ad diuiſiones gẽtiuʒ ⁊ linguas eorũ.⁊ ex ne-
a ceſſitate cogẽte: qꝛ omnia indigẽt capite[a] nati ſunt
reges. ¶ Sed hic queritur de tyrãnis quare tyranni
1 †non ſunt de iuregen. Reſpondeo iuſgẽ.ſemper bo-
num ⁊ equuʒ eſt noĩe ⁊ re:⁊ eſt amicũ humani gene-
ris.concordia vero ciuiũ ⁊ iuſtũ ⁊ animatum:⁊ de-
ſcriptiões legis grece ⁊ hebraice ⁊ latine omnes ſibi
conueniunt.ĩ.de legi.l.j.ij.⁊.iij. et melius eſt bonus
rex quã bona lex.C.de his qui ad eccle. confu.l.pre-
ſenti.et an ciuitas poſſit eligere aliquem in perpe-
tuum rectoreʒ ſub nomine poteſtatis vel capitanei.
no.in.c.fundamenta.in fi.de elec.lib.vj.in nouel.⁊ fa
cit extra de iudi.c.fi.per Jo.an. ¶ Secundo queriť
2 an regem † ꝓpter ſuas iniuſtitias intollerabiles et
faciẽtem tyrãnica ſubditi poſſint expellere.et videť
b ꝙ ſic[b].ĩ.ti.j.l.ij.cũ malus rex tyrannus ſit. Jtẽ vnus
quiſqꝫ põt ſuã ſalutẽ tueri.ŝ.eo.l.vt vi. Jtẽ a quo re-
moueť effectus noĩs dʒ remoueri ipſuʒ nomen ⁊ di-
gnitas.nã reatꝰ oẽm honorẽ excludit.C. vbi ſena.vľ
cla.l.j. Contrariũ eſt verũ,qꝛ ſubditi nõ poſſunt de-
rogare iuri ſuperiori.vnde lʒ de facto expellãt: tamẽ
ſupior nõ admittit dignitatẽ ſuã.C.ſi ſeruꝰ expor.l.
moueor. ¶ Tertio queriť an hodie ꝓuincia poſſit
3 eligere† regẽ.⁊ videť ꝙ nõ.nã ꝓuincie ſunt ſub na-
turali dñio ĩperatoris.ergo nõ pñt ↄferre alicui me
rũ imperiũ in auť.de defen.ci.§.interi. ſʒ tu dic ꝙ ſic
c ſi eſt talis ꝓuĩcia q̃ nõ ſubſit ĩperatori. vt hiſpania[c]
nam ſi dominus caſtelle deficeret in totum regnico-
le poſſent ſibi eligere regem de iuregentium. vt hic.
nunquid ergo iuriſditiones fuerunt introducte de
iuregentiũ.dic ꝙ ſic:qꝛ rex ſignificat ſe habere iuriſ-
ditionẽ. cũ ergo de iuregen.fuerint reges.ergo ⁊ iu-
riſditiões.nõ tñ fuerunt proprijs noĩbus ſpeciebus
diſtincte:quia hoc additũ eſt per ius ciuile.ĩ.de iu-
riſdi.om.iud.l.imperiũ.⁊ ideo oĩa iudicia ſunt de iu
re ciui.vt no.inſti.de obl.in pñ.qꝛ oĩa iudicia referũ-
tur ad diſtinctionẽ iuriſditionis.⁊ habẽt formã a iu-
4 riſditione. ¶ † Quarto queriť vtrũ regna vadant ꝑ
electionẽ an per ſucceſſionem.⁊ dic ꝙ ſemper fuit et
ſemper erit ꝙ primogenitus ſuccedat in regno.fal-
lit in regno romanorũ ꝙ eſt tentur monarchiã.⁊ iõ
eſt rex eligendus ⁊ approbãdus.extra de voto.c.lʒ.⁊
extra de elec.c.venerabilẽ,nã ſi ꝑ ſucceſſionẽ iret indi
gnũ eẽt orbẽ regi fore a pupillo vel muliere.ĩ. de cu-
ra.furio.cuius bonis.⁊ facit ꝙ no.viij.q.j.Moyſes.
¶ Quinto q̃riť ſi regi duo filij naſcunť,nec apparet
d ordo naſcẽdi.⁊ vŕ ꝙ neuter ſit rex[d]. ſʒ alter eorũ de-
beat eligi ꝑ regnicolas ⁊ magnates ⁊ ꝑplõs regni.
ar.de excu.tu.ſi duos.ad Sille.ſi qs in graui.§.vtrũ.
de leg.ij.ſi quis ſeruũ.§.ſi inter duos.de ſtatu homi.
aretuſa.vel dic quod vterqꝫ eſt rex.ĩ.de iure patro.l.
5 duo fratres. ¶ † Sexto q̃ritur[e] an filius primogeni-
e tus ꝑferatur patruo maioris etatis pro inclyte me-
morie dño rege anglie eſt determinatum quod ſic de
cõſilio ſuorũ procerũ. vñ moriẽs anno illo diſpoſuit
regnum ſuũ pertinere ad primogenitũ nepotẽ ſuum
filio excluſo principe de gaules. ⁊ ita etiã ſepe iudica
tum eſt in ſimilibus ꝑ inclytũ regẽ francorũ:ſed eccle
ſia Romana iudicauit cõtra in rege roberto nunqd
iuſte iudicauerit:tentaui dicere albi ꝑ multas rõnes
⁊ leges ⁊ hac de cã ad tã magna iudicia habeo ocu-
los nycticoracis. vñ dico ꝙ ĩ regno qð natura diſpo
ſuit ſemꝑ eſt pro nepote iudicãdũ,qꝛ primogenitura
in filio regis eſt prima dignitas poſt regẽ iure inſe-
parabili ipſius ſanguinis proueniẽs. ⁊ iõ eo mortuo
ille qui ſuccedit in ſanguine naturaliter ſuccedit in
regno cũ naturã imitetur ⁊ ab ea ſeparari nõ poſſit.
ad hoc.C.de ſecũ.nup.l.in quibꝰ.⁊.l.ſi quis prioris.ꝙ
autẽ primogenitura ſit dignitas.ptʒ ex ſede: qꝛ ſedẽ
dignitatis hʒ ad dexterã pr̃is.vt no.vij.q.j.ꝙ pericu
loſum.in gl.or.ſʒ regnũ apulie non diſponiť natura
ſed pacto: qꝛ eſt feudũ.⁊ legẽ trãſmiſſionis aſſumpſit
ex cõuẽtiõe ⁊ iõ a tenore ↄctus nõ poſſumus recede
re.vt.C.de proba.l.ad ꝓbationẽ.ibi dũ dŕ,quippe cũ
horũ lectio,nõ recitãtem:ſʒ quẽ tenor ſcripture deſi-
gnat adiuuat. nã interpretatio ꝑſcripta dŕ eſſe textꝰ
6 legis ⁊ ↄctus. ¶ † Septimo q̃riť qñ ſunt bella de iu
re cũ ex bellis oriãť oĩa mala. Rñdeo imo ſequunť
finaľr bona,ſi bellũ ſit iuſtũ, qꝛ rebelles reducunť ad

debitũ rationis.⁊ cuius finis bonus eſt ipſum quoqꝫ
bonum eſt.⁊ iuſtum eſt oĩa ſuo fine determinari.⁊ ſi-
cut in naui nõ attenditur periculũ maris : qꝛ hoc eſt
de natura ſua.ĩ.de vſufruc.l.arboribꝰ.§.j.ita in bello
⁊ ſicut acceſſoriũ diſponiť ſm exigentiã principalis
diſpoſiti.ĩ.de vſufru.eatenꝰ.§.fi. ita ordo diſponit ſe
7 cundũ exigentiã finis ſui. ¶ † Octauo q̃ritur vtruʒ
e duellum inter duos ſit licitum[e] cuʒ alter diffamatus
corani Rege non poſſit forte aliter recuperare gra-
tiam regis .⁊ vŕ ꝙ ſic, qꝛ neceſſitas facit ꝓbabile qð
aľs non eſſet.ĩ.de manu.teſt.q potuerunt. Jtẽ qꝛ lici
tum eſt infamiã ſuam repellere.ĩ.e. vt vim. in verbo
iniuriã. Jn contrarium vŕ, qꝛ vt dicit longobarda.
ſub iſto clypeo qs ſepe perijt. Jtẽ ius cano.ꝓhibet.
Sol.dicendũ eſt ꝙ ex maxima cã eſt permiſſuʒ de li-
centia ſupioris alias non.vt no.inſt.de here.ab inte.
§.per cõtrarium.in verbo duelliones.⁊.C. de ſpecta.
8 l.j.lib.xj.C.de gladia.l.j.li.xj. ¶ † Nono queritur nun
quid in bello ſit licitus exceſſus modi.dic qð manife
ſtus exceſſus nõ eſt licitus.vt no. Jnn.extra de iure-
f iur[f].i.c.ſicut ſit. ¶ † Decimo q̃riť vtrũ cõtra reges
9 inſideliũ viuẽtes nobiſcũ in pace licitũ ſit bellũ.⁊ dic
vt no. Jnno.extra de voto.quod ſuper. Si tñ ipſi bel
lum xp̃ianis inferant nõ eſt dubiũ: ꝙ iuſtã retorquu
10 tionẽ patiunť ĩiuſti.ĩ.ꝙ qſqꝫ iu.l.fi. ¶ † Undecimo
queriť nunquid cõtra ſingularẽ ꝑſonã poſſit indici
bellũ.⁊ dico ꝙ ſic ex iuſta ⁊ legitima cã, puta contra
rebelles patrie.vt.ĩ.de religio.l.minime ⁊ cõtra trãſ-
fugas ad hoſtes.l.iij.§. tranſfugas.ad.l.cor.de ſica.⁊
cõtra bãnitos ꝑ graui maleficio.nã hoc ipſo ꝙ poſ-
ſint impune occidi indiciť eis bellũ ⁊ vʒ ſtatutũ ſug-
gerente rõne atrocitatis delicti ⁊ cõtumacie.ar.ĩ. de
alie.l.j.§. ꝙ aũt. ⁊ ſi ſtatutũ diceret ꝙ poſſit offendi ĩ
ere ⁊ ꝑſona. ¶ Queriť an occiſus poſſit derobari. ⁊
dic ꝙ nõ:qꝛ mortuꝰ nõ eſt ammodo bãnitꝰ nec mor-
tuus ꝓprie poſtillari põt,qꝛ nil poſſidet.l.j.§. ſceuo-
la.ſi qs teſta.li.eſſe iuſ.fue.⁊ qð corpori mortuo nõ ſit
iniuria,ptʒ qꝛ ſi qs corpus mortuũ gladio feriat nõ
puniť tanq̃ hoĩem vulnerauerit,qꝛ hõ mortuus vul
nerari nõ põt.vt leg.⁊ no.in.l.j.C. qui accuſ.non poſ.
11 ¶ † Duodecimo q̃riť nunqd propter debitũ pecu-
niarium non ſolutũ poſſit indici belluʒ. vt ſi ciuitas
dʒ alteri ciuitati cẽtũ milia ⁊ nõ vult ſoluere : nec eſt
ĩperator vel alius q de hoc poſſit efficaciter ius dice
re:⁊ vŕ ꝙ ſic.qꝛ qð ciuiliter fieri non põt, lʒ facere de
facto pro iure ſuo conſequẽdo.l.ait ꝑtor.§.ſi debito-
rẽ.q̃ in frau.cre.nec eſt peccatum vi vel dolo ꝑuenire
ad ſuũ debitũ conſequendũ.vt not. Jnn.de immuni.
eccleſia.qꝛ pleriqꝫ.⁊ ar.de leg.ij.cũ pŕ.§.Titio.dʒ tñ
prius denũciari. Jtẽ dʒ prius diffidari.vt not.in.c.j.
de homici.li.vj.in nouel. ¶ Decimo tertio queritur
an eſſet hoc caſu licitũ indicere repreſalias . ⁊ vŕ qð
non.qꝛ in eis non ſeruať debita proportio exigẽdi cũ
capitur vnus pro oĩbus qui nõ dʒ capi niſi ꝑ rata q̃
tãgit eũ per es ⁊ librã.vt not.ꝙ cuiuſqꝫ vni.l.j.§.qui-
bus.ſʒ certe minor iuſtitia debite ꝓportionis ſeruať
in bellis.C.de cad.tol.l.j.in prin. Si igiť eſt licitũ bel
lum. ergo ⁊ repreſalie: imo iuſtiores ſunt repreſalie:
qꝛ ex quo ingrediť captus in territoriũ ſtatuentium
cõtra eorũ voluntatẽ ⁊ in ſtatutũ delinquit.⁊ iõ meri
to capi põt debent tñ prius oĩa ciuilia remedia ten-
tari quã repreſalie cõcedantur,nã de natura ſui ꝓhi-
g bite ſunt[g].C.ne fi.ꝑ pa.auť.⁊ oĩno.cum ſi. His ꝑmiſ
ſis venio ad apparatũ.dŕ hic ꝙ bella ſunt de iuregẽ.
ↄ bellũ ẽ illicitũ. ergo nõ ꝓcedit a iure ꝑmiſſorio. vt
C.vñ vi.l.meminerint. So.hec.l.intelligiť de bello li
cito ⁊ nõ illicito.⁊ not.ꝙ cũ bellũ ſit ↄriorum neceſſe
eſt ꝙ vna pars foueat iniuſtitiã, qꝛ cõtrariorũ extre
morũ ſi vnũ eſt equũ alið eſt iniquũ.ĩ.ꝙ qſqꝫ iur.l.fi.
vel dic ꝙ bella licita ꝓceſſerũt a iuregẽ. diſpoſitiue.
ſʒ illicita conſecutorie,qꝛ oĩa bella ꝓceſſerũt a nomi-
nibus poſſeſſiuis meũ ⁊ tuũ.ſm Ja.bu. ¶ Opponiť
ſcðo dŕ hic ꝙ de iuregẽ.ſunt reges. Cõtra oẽs iuriſ-
ditiones ſunt de iure ciuili.ĩ.ti.j.l.ij. poſt orignẽ.ſic ⁊
oĩa iudicia q̃ a iure deſcẽdũt.vt no.iſti.de ob. in ꝑnc.
ſi ſic ẽ ergo ⁊ reges ſunt de iure ciuili. nã nõ poſſunt
regere ſine iuriſditiõe.vt.ĩ.ti.j.l.ij. Sol.iuriſditiões
ſunt iuriſgentiũ inuentione,vt forte vno noĩe oẽs iu
riſditiones vocabanť, ſʒ de iure ciuili procedit diffe-
rẽtia nominuʒ ⁊ forma tã iuriſditionũ.vt.l.ĩperiũ.ĩ.
de iuriſdi.

conſti.C. in.§.
itaqꝫ.vbi Ale
xan.de imo.in
d.l. aretuſa.ꝙ
pater eligit.
e ¶ De hac q̃-
ſtione vide ꝑ
Paul.de caſt.
in.l. maximuʒ
vitiũ. C. de li.
prete. vbi etiã
vide per dom.
Jaſo.de may.
f ¶ Licitum.
Quibus autẽ
caſibus duel-
luʒ permittať
etiam de iure
canonico vide
eundem Bal.
in.c.j. de pa.te
nen.in vſibus
feud.vbi eſt ca
ſus.c.ex tuar.
primo ⁊ ſecun
do. de pur.ca.
g ¶ Sũt. Pro
qua materia
vide tu domi-
nũ Fran. are.
in.l. ſtipulatio
num.§.ſi is.de
verb. obligat.
⁊ ꝙ ibi dixi in
apoſtil.

de iuriſdi.om.iudi.ꝙ officiorum. ⁊ ideo dicuntur de iure ciuili iuriſditiões. itē iudicia habēt formā a iure ciuili ꝓpterea ſunt de iure ciuili. nam de iuregentiū iudicia nō habēt ptes formales diſtinctas nec ordinē cōpoſitionis: quē nūc habent.ī.ti.j.l.ij.§.deinde ex his. ¶ Opponitur tertio dr hic ꝙ dñia ſunt diſtincta de iuregē.cōtra imo de iure naturali.vt inſti. de ob.q̄ ex delic.in prin.Solut.hic ponitur ius naturale ꝓ iure ꝓprio nature humane.i.pro iuregē.vel ꝓ lege Moſayca. Cōtra hoc opponit: qꝛ per.l.diuinā omnia ſunt cōia. Sed expone cōia.i. cōicāda tēpore neceſſitatis. ⁊ hoc eſt magis conſilij quā precepti reſpectu fori iudicialis.vel dic ad precedens cōtrariuȝ ꝙ de iuregentium ſunt diſtincta dñia.i. qualitates dominioꝝ.i.directa ab vtilib⁹. Itē dt glo.⁊ male.qꝛ ſimplicitas iuriſgen. has formulas nō nouit. nam ſi cognouiſſet effectū: cognouiſſet ⁊ cauſam: ſed non cognouit cauſam puta cōtractū emphyteuticū ⁊ pſcriptionē ex qua queritur vtile dñium qꝛ iſta ſunt de iure ciuili. Item vtile dominiū non eſt ius pfectū.⁊ iuſgen.iura impfecta ⁊ ſemiplena non nouit. ¶ Opponitur quarto.⁊ vr. qd dñia ſunt diſtincta de iure ciuili vt.l.j.ff.de vſuca.Sol.aut loquimur de dñio reſpectu ſubiecti.aut reſpectu modi acqrēdi. Primo caſu eſt de iuregen.ſicut poſſeſſio.nā eſt poſſeſſio conſecutiue.ī.de acqui.poſ.l.j.in prin.⁊.l.traditionibus.ī.de pact. tñ inheret nobis magis ꝙ poſſeſſio.vt.l. nihil. §.differētia.ī.de acqui.poſ.Scdo vero caſu reſpectu modi certū eſt qd multi ſunt modi acquirendi dñia de iure ciuili ⁊ totidē amittendi.qꝛ generatio vnius eſt corruptio alteri⁹.C.de rei vendi.l. doce ancillam. ¶ Opponit quinto dr hic qd edificia ſunt collocata de iuregen.ergo ciuitates ⁊ caſtra ſunt de iuregen.Sꝫ nā omnis cōgregatio eſt ꝓhibita.vt.l.j. de colle.illic. Sol.ibi loquit in collegijs.hic in populis ⁊ vrbibus ⁊ villis.nā illa ſunt de iuregen.⁊ pñt fieri abſq; autoritate ſupioris.dic de hoc vt in.c.dilecta.extra de exceſ.pla.p Inn. ¶ Et no.ꝙ in terris chriſtianorū illa
a dr proprie ciuitas que hꝫ epalē ſedem[a].vt not.xcviij. di.c.ꝓuincie.ſed antiquitus nō erant epi ⁊ tñ erāt ciuitates.quinimo nō oēs ciuitates habent locū publicum cauſaꝝ: vt.l.ſi duas.§.pe.de excu.tu.Ciuitas ergo eſt q̄ cincta muris veterū autoritate ciuitas nuncupata eſt.ſm cuius legē debent viuere caſtra in ſuo territorio cōſtituta.C.de epi.⁊ cle.nulli. ¶ Itē no.qd caſtra ⁊ fortalitia non pñt fieri ad emulationē ſupio
13 ris.vt legi.⁊ no.in.l.qcunq; caſtroꝝ.ō fun.limi.li.xj. Sꝫ nunqd duo dñi poſſent eſſe in eadem ciuitate. dic vt in.l.j.C.ō metropo.li.xj. ¶ Sexto opponit.dr hic ꝙ cōmercia ſunt de iuregē. cōtra cū nomē cōmercij ſit gñale.ergo fruſtra ſupponit de emptiōe ⁊ locatiōe qꝛ fruſtra dr ꝑ plura qd pōt dici p pauciora.C.de ap. l.ampliorē.de aur.⁊ ar.leg.pediculis.§. Labeo.Sol. hic genus ſtat ꝓ ſpecie.ſ.ꝑ pmutatiōe.⁊ ſic nihil eſt ſupfluum ſm glo.vel dic ꝙ nomen generis iō oppoſuit ꝓpter exceptionem quā infra ſubijcit. nam exceptio ꝺꝫ eſſe de pdicamentis ſui generis.l. nam quod liqde.§.cui pen⁹. de penu.leg. ¶ Septimo opponit
14 ⁊ videtur ꝙ contractus non ſit iuris,† ſed facti: vt.l. cū filio.§.ſi.de cura.fu.Sol.talē modū cōtrahendi inuenit lex geñ.ſed executio ipſius modi.i.ipſuȝ cōtrahere eſt facti.Conſidera ergo tria.Primo legē pceedentem cōtractum ordinantem.Scdo cōtrahēti voluntatem cōtractum abſoluētem.Tertio obligationem vel acquiſitionē inde ꝓcedentē.Vel dic ꝙ Ↄctus pōt cōſiderari in abſtracto ꝓut hꝫ ſua eſſentialia a.l. Item pōt cōſiderari in concreto.i.ꝓrout applicatur p facti cām titio vel ſeio.primo modo eſt ius.ſecūdo eſt factum . vel dic ꝙ aliud eſt dicere ꝙ Ↄctus eſt de iure vel ex iuris introductione aliud eſt dicere ꝙ ſit
b ius.nam dictio,ex[b],ſignificat qñq; cauſam materialem.vt.l.j.§.ex incēdio.ī.de incē.ruin.nau.⁊ qꝛ cauſa materialis eſt cā eſſendi.ideo dicimus ꝙ tunc ſignificat cām īmediatā. Itē ſignificat cām formalem vt cū dico ille deliqt ex aīo.de mino.auxilium.§.in delictis.⁊ ſimiliter illa eſt īmediata cā: qꝛ iſta eſt cā ſui eē. Interdum notat cām finalē vt cuȝ dico mors ſecuta eſt ex vulnerib⁹: qꝛ copulatū ad vnum finem ſpecie ⁊ numero vnum eſt delictū vt ibi ptꝫ. Interdū denotat cām efficiētē ſiue diſponētem vt fiat.vt hic.Et facit ad ſtatutū quo cauet qd condēnato ex homicidio non ꝓſit pax nunquid ꝓderit condēnato de mādato ad homicidiū cōmittendum.⁊ vr ꝙ ſic.qꝛ deno
c tat cām īmediatā non remotaȝ. Itē dictio,de[c]: qñq; ſignificat cām materialē vt ille cultell⁹ eſt de ferro. ⁊ ille fund⁹ eſt de bonis Titij.i.de iſto toto integrali. vel q̄ſi ꝙ bona vocam⁹. Iſta eſt q̄dā ps integralis vl ſubiectiua.non curo qñq; ſignificat originem vt ego Bal.de peruſio ſum.de excu.tu.ſꝫ ⁊ reprobari. in gl. in v̄bo cōmanens. qñq; ſignificat ordinē. vt cū dicimus.de ſeruo fit liber.i.poſt ſeruituteȝ erit libertas. vt.ſ.l.pxi. itē cū dicim⁹ de mane fit meridies.i. poſt mane. Et facit ſimiliter ad ſtatutū ꝙ dt ꝙ oībus ꝓſit pax preterꝙ cōdēnatis de homicidio.ꝙ ſi aliquis eſt cōdēnatus de mādato ꝓſit ei: qꝛ dictio de,ſignificat cām ꝓpinquā ⁊ immediatam: vt.l.j.§.nunc videamus.de coniungē.cū emā.lib. ⁊ ſi dicat eadē rō eſt in mādāte. Rñdeo iſtud ſtatutū eſt totum ſine rōne qꝛ nō hꝫ viuā rōnē. ⁊ iō debemus ſequi dūtaxat verba. ī.de legi.nō omniū.ſol.ma.l.ſi vero.§.de viro.⁊.l pro ſperit.qui ⁊ a qbus.⁊.ī.ad.l.Pōpe.de parri.l.ij. Sic volo,ſic iubeo,ſit pro rōne voluntas.ī.de poſtu.l.j.§.
15 pueritiaȝ. ¶ † Octauo op.dr hic ꝙ obligatiōes ſunt de iuregē.paucis exceptis. Cōtra oīs oblo aut ē naturalis aut ciuilis vt ī.l.iuriſgē.§. pact⁹ ne peteret. ī.de pac.⁊.l.Iul.veꝝ debitorē.ī.de cōdi.inde. ſed oīs obligatio naturalis eſt de iuregē.⁊ regula illa nunꝙ fallit.vt.ī.de reg.iur.l.cū ampli⁹.§.his natura. ⁊ oīs ciuilis eſt de iure ciuili. nā ⁊ illa regula nūꝙ fallit.ergo male dt.So. nō oīs naturalis eſt de iuregē.qꝛ nō illa q̄ orit ex ſtipulatione vel Ↄctu emphyteutico vel feudali vt hic. aliqs dicet naturalis oblo orit ex conſenſu ſꝫ cōſenſus ē de iuregē.vt.ī.de pac.l.j. ergo oīs naturalis eſt de iuregē. Sol.aut cōſidero conſenſuȝ vt nomē gñis.⁊ tūc eſt de iuregē.aut ſub noīe ſpecifico vt cōſenſus ſtipulantiū vel infeudātiū.tunc eſt de iure ciuili. Mō ita qd vnūqdq; magis ē denominādū a ſuo eſſe ſpecifico , ꝙ a gñali ⁊ īdefinita materia. vt.ī.de pactis.l.iuregē.in pn.⁊ iō iſtā ſpecificam obligationē lꝫ ſit naturalis de iure ciuili eſſe dicemus. ⁊ qꝛ iuſgē.nō cognouit cāȝ nec cognouit effectū.l.j.ſ.e. Alij dicūt ꝙ ex Ↄctib⁹ non orit niſi vna obligatio: ⁊ illa noīa naturalis ⁊ ciuilis ſunt noīa nō diſtinguentia ſubſtantiā: ſꝫ officiū ſicut aīa hoīs ē vna ⁊ hꝫ multa officia ⁊ multa miniſteria. nā aīa videt audit ⁊ intelligit diſputat ⁊ recordat.⁊ tñ nō ſunt plures aīe in vno hoīe ſꝫ vna aīa tot hñs officia: ⁊ vn⁹ ē princeps. lꝫ iuriſditiōes habeat infinitas.⁊ in eodē prato bos q̄rit herbā,canis leporē,⁊ ciconia lacertā. Sꝫ cōtraria opi.verior ē ꝙ ſunt due obligationes, tñ qꝛ copulant ad vnū finē ⁊ diffiniunt in ſingulari numero ſub noīe vnius.vt inſtit.de ob.in pn.⁊ ē expreſſum ꝙ ſint due.ī.de cōdi.inde.l.ſi fideiuſſor.hoc apparet: qꝛ cōparatio dat nobis intelligere formā ſed diuerſe ſunt operationes.ergo ⁊ ſubſtātie.⁊ iō qd perit naturalis ⁊ remanet ciuilis.ergo ſunt diuerſe . nā ea q̄ ſunt diuerſa in corruptiōe ſunt diuerſa in gñatione ⁊ ſubſtātia.ſicut ꝗ natura manifeſtū eſt.ciuilis ergo obligatio nō eſt robur additum naturali, qꝛ tunc ſi ceſſaret ſubiectū,ceſſaret additū.nā pōt ſtare p id qd in altero fundat.ī.de vſufru.l.ij. Eſt ergo ciuilis obligatio ciuile pceptū, ſeu obligatio redacta in pceptis iuris ciuilis autoritate. Naturalis obligatio eſt in puris
d naturalibus cōſiſtens diſpoſitio. ¶ Et not.qd huic naturali adiungit iuris ciuilis autoritas tribus modis.ſ.cōpulſiue, ⁊ tūc ptinet ad duplicē vigorē iudicij.ſ.agere ⁊ excipere. Itē permiſſiue ⁊ tūc ptinet ad vnū vigorē iudicij: qꝛ pmittit excipere, Itē ſua ſiue. vt in obliga.antidora.⁊ tunc non dat actio nec patit exceptio. Conſidera tamen de obligatione antidora
d li[d]. quia aut eſt redacta in preceptis ſpecialibus . ⁊ tunc non datur repetitio ſoluti.de condictio.indeb. l.ſi non ſorteȝ.§.libertus.aut ſtat in ſuis finibus. tūc aut eſt ſolutum animo remunerandi, ⁊ ceſſat repetitio.de fideiuſſo.l.ſi teſtamento.§.j. aut reſpectu alterius cauſe ⁊ non ceſſat repetitio. vt hic in glo.ſecundum Iac.but.Nunc venio ad queſtiones. ¶ Et pri
e mo quero an ex ſententia transferatur dominium.[e] ⁊ videt quod ſic.vt in glo.⁊.l.ſunt ⁊ alie.de publicia. de acquir.poſ.Pōpo.§.ſi iuſſu.cōiuncta.l.clauibus.

a ¶ Epiſcopalem ſedē. Adde prout etiā ſentit hic bal. quod pōt eſſe ciuitas ſine epiſcopo , vt p do.Alexan.in l.ij.de ver.ſig. vbi etiam per Bar.⁊ Bald. in.l.j.in ſi.ver. vū poſſibile ē. C.ō metropo. Beryto.li.xj.⁊ adde eundem Bal. in tit. de pace conſtan. §.nos Romanorum.⁊ adde qd ciuitas efficitur, ſi papa, vel imperator ſcribat caſtro vel oppido,vt ciuitati. Inn. in.c.cum ab eccleſiaruȝ.in ſi. ſuper glo. ſua ordinaria.

b ¶ Ex. Quid autem importet hec dictio. vide Feli.in.c. ſolite. de maiorit.⁊ obedi.⁊ qd ibi dixi in apoſtil.⁊ dñs Petr.Phili. Cor.in cō.xxi. incipiēte in pſenti . in litera c.⁊ cōſi.cxliiij. inci.viſo.in litera.o.in.iij.parte.⁊ in cōſ.ccx. incip. tota . in litera.ſ.in.iiij. parte.⁊ in cōſi. cxxij.incip.circa. in litera.r. in.ij.parte. ⁊ ī conſi.xxvj.ici. ī hac litera.g. ⁊ in conſi.cc.incip. conſuluerūt in ſubſcriptione.in litera.g.ī.iij.pte.

c ¶ De. de hac dictione, vide que dixi.ſ. in l. ius naturale. eod.tit. vbi etiam p eundē in verſic.circa alimenta.

d ¶ Antidoti. De qua obligatione vide, que habētur p Felin.in.c. ad noſtram. de ꝓba.in fin.⁊ aliquid in.c.cum eſſent.de ſimo. in fin.

e ¶ Dominiū. Ad ſaturitatem vide Fel. in.c.cum venerabilis. de excep.poſt med. in verſi.oportet tamen.

a ¶ Ciuilis tā-
tum. Et idem
dic per ſenten
tiam condem
natoriā.vt per
Alexan.in.l.ſi
vnus.§.pact⁹.
ſ.de pac.⁊ tex.
in.c.quo ad cō
ſultationē. de
re iudicata.

b ¶ Propone
re. Sʒ quid ſi
addat, vel de-
trahat libello,
an dicat᷑ muta
re.vide Fel.in
c.j.de libel.ob
la.verſic.circa
mutationeʒ.⁊
ver.vnū vltra
omnes, vbi ēt
quid ſit muta
tio, ⁊ an, ⁊ qñ
mutari poſſit.
⁊ ibidem etiaʒ
de emendatio
ne.⁊ quid in ci
uili. ⁊ quid in
criminali ī.d.
c.j.verſ.ad illā
materiaʒ.⁊ qđ
emendans te-
neatur refice-
re expenſas,vi
de domi. Pe.
Phil.Cor. in
conſi. cclxxxij.
inci.viſo in li-
tera.y.in.iij.p-
te.⁊ adde eum
in cōſil.ccxxx-
viij.inci.repe-
rio.in litera.l.
in.iiij.pte vbi
ſi aliquid ad-
dit᷑, vel detra-
hitur, dicitur
alius libellus.

c ¶ Preſcri-
ptione. Adde
tñ qđ eo caſu
quo ꝑ citatio-
nem interrum
pitur, non cu-
ratur, an libel
lus ſit male
format⁹. Ita
Fel.in.c.illud.
de preſcri.cir
ca fin.in verſi.
ſecunda decla
ratio.

de ʒhē.emp.⁊ de ſtatuli.ſtatuliber a ceteris.§.qui in-
tus.⁊.l.ſed ⁊ ſi poſſeſſori.de iureiur. ¶ In contrariū
videtur.de regu.iur.l.id quod noſtrum.de except.rei
iud.l.exceptio.Solu. triplex eſt ſententia q̄dam dñij
adiudicatiua. ⁊ tunc transfertur dominiū ſi in patiē
te id eſt victo erat dominium al's transfertur preſcri
bendi cōditio, q: ſententia habet᷑ pro titulo. ⁊ hoc in
rebus mundanis.ſecus in ſpūalibus q̄ non pñt in ti-
tulum pſcribi.vt in.c.j.de reg.iur.li.vj.⁊ inſtit. de of.
iudic.§.fi.⁊.l.ediū.de pecul.q̄dā eſt ſnīa declaratiua.
tunc aut ex ea poſſeſſio traditur ⁊ acquiritur dñium
etiam iniuſto victori . victus enī nihil pōt ammodo
dicere cui clauſum eſt os.ar.l.q habebat.de ma.teſt.
aut ex ea poſſeſſio retinetur.⁊ tunc aut eſt talis ſnīa
que facit ius.⁊ idē vt.d.§.quintus.aut non facit ius
⁊ tunc nō transfert᷑ dñium.vt.d.l.exceptio.C.de trāſ.
l.ſi pro fundo.⁊ quod no.in.l.ſiue apud.eo.ti.Sʒ qūo
cognoſcā an ſnīa faciat ius. Rñdeo ſi ꝯtinet ius quo
ad oēs tūc facit ius al's non.vt.l.ingenuum.de ſtatu
homi.nec mireris.nā interdū contractus rōne dubij
ſtat⁹ veritatis,facit ius quo ad oēs.vt.ſ. de trāſ.l.cō
trouerſia.⁊ lʒ autoritas iud.vel cōtrahentiū nō poſ-
ſit ordinare alias.tñ legis autoritas hoc facit.⁊ iō di
ctat ius.ſ.gñale. Quedā ſnīa eſt ſimpliciter abſoluto
ria ⁊ illa non parit dñium poſſeſſori.C.de rei ven.l.fi.
⁊ facit ad pdicta.de dam.infec.l.ſi finita.§. ſi de vecti
galibus.de adul.ſi poſtulauerit.§.iubet.ꝑ ſo.cū duo
18 bus.§.idem rñdit. ¶ † Et no.ꝙ ꝑ ſententiā tranſlati
uam legis ⁊ conſuetudinis dñium abſq; poſſeſſione
transfertur.in aut.de inceſtuo.nu.in prin.de publi.l.
cōmiſſa.⁊ ar.extra de conſue.c.ex pte. Itē retēta poſ
ſeſſio ideʒ operatur qđ traditio.ſ.de rei ven.l.quedā
mulier . verum eſt ſi cā ſuperueniens ſit ordinata ad
translationem dominij:ſecus ſi ad meram exceptio-
nem. ¶ Et no.ꝙ oīs actus ordinatur ſm exigentiā
ſuā.⁊ ideo declaratio ordinatur ad perpetuū effectū
declaratiuū ⁊ abſolutio ad ꝑpetuā exceptioneʒ. ⁊ hec
19 ſunt notāda. ¶ † Scđo querit᷑ nunquid ſnīa lata ſup
libello inepto ſit de iure nulla ⁊ glo.inſtit. de obli.in
prin.dicit ꝙ vbi eſt inepta actio ſentētia ipſo iure nō
valet ac ſi eſſet lata a iudice incōpetēti.facit extra de
empt.⁊ vendit.c. cum dilecti. tamen dicendum eſt ꝙ
etiam actus nullus eſt de iure ciuili.quia deſcendit a
iuriſdictione,⁊ eam perpetuat.vt.ſ.eod.l.penultima.
20 ¶ † Tertio q̄ritur an ex ſnīa oriatur obligatio na-
turalis.⁊ dic qđ aut ſententia fundatur ſuper bono ⁊
equo.⁊ tunc oritur obligatio naturalis:quia in ea re
preſentatur ius gentium . quod eſt ſemper bonum ⁊
equum aut fundatur ſup opinione ſeu preſumptione
boni ⁊ equi.tñ veritas eſt in contrarium.tunc nō ori-
tur obligatio naturalis.aut eſt dubiū.⁊ in dubio pre
ſumitur ſnīa va.ſ.de proba.l.ab ea pte.ſ.de euic.l.he
renni⁹.§. Caia.niſi mediū ſup quo fundat᷑ ſit mediū
fingens verum vt chirographum:q: tunc tantū pre-
ſumitur pro ſententia quantum ex radice.⁊ tantum
21 cauſa ipſius ſententie infert᷑ ⁊ non plus. ¶ † Quarto
q̄ro an ex ſentētia iudicis obliget᷑ qs in foro conſciē
tie. ⁊ dic quod nō niſi quantum lex diuina diſponit.
22 † Itē nec a foro penitentiali liberatur quis per ſentē
tiā fori iudicialis.facit quod no.xij.q.c. fraternitas.
23 ¶ † Quinto queritur an ex ſententia confiſcationis
bonorū oriatur aliqua obligatio ⁊ dic quod non. vt
24 ſ. de capit.dimi.l. tutelas.§. ſi libertate. ¶ † Sexto
queritur an ex ſentētia mortis oritur aliqua obliga-
tio. ⁊ dic quod non: quia ſubiectū in quo cadere de-
bet obligatio reddit inhabile ⁊ non capax.quia obli-
gatio ſemper expectat poſt ſe ſententiam.ſed illa cō-
demnatio non expectat aliud niſi facti celeritatem.
C.de penis.l.cum res. ¶ Et no.ſentētiam debere eſſe
in patiente diſpoſito.vt.ſ.de accuſ.l.hos accuſare.§.
25 omnibus. ¶ † Septimo queritur an ex delicto oria-
tur obligatio de iuregentium.ſ.obligatio naturalis.
glo.dicit ꝙ non.inſti.eod.§.ius gentium. quia delin
quens nō cōſentit. In cōtrarium q: ſeruus obligat᷑
ex delicto non ciuiliter. ergo naturaliter.ſ. de infa.l.
ſeruus. Item q: qui delinquit cōſentit pene.ſ.de po-
ſtu.l.j.§.beſtias.⁊ in aut. de non alie.§. q: vero Leo-
nis.So.aut cōmittit delictum iuregen.prohibitum
aut de iure ciuili inuentū. Primo caſu aut loquitur
quantū ad penam que correſpondet delicto generali

ratione vt de pena ſatiſfactiōis ⁊ obligat᷑ delinquens naturaliter aut
de alia pena.⁊ tunc obligatur tantum ciuiliter.Secundo caſu non orit᷑
a naturalis obligatio ſed ciuilis tm̄ a preſertim ſi delinquit per ignorā-
tiam:q: qui errat nō cōſentit:⁊ q: nō poteſt dici ius naturale,qđ ꝑ ac-
cidens populus ſibi adinuenit vt ſi quis portauerit perlas puniatur ī
26 x.iſta enim pena iuregen. nō debetur. ¶ † Octauo queritur an actio-
nes ſint de iuregen.⁊ dic aut ingrediūtur de potentia materie iuriſgen.
vt ex contractib⁹ iuregen.⁊ ſunt de iuregentium cauſaliter nō forma-
liter nec interpretatiue : q: modus proponendi eas eſt de iure ciuili.de
actio.⁊ obligatio.l.naturales.ſ. tit.j.l.ij. Aut habent materiā ⁊ formaʒ
a iure ciuili vt tutele ⁊ ſtipulationes.et tunc ſunt preciſe de iure ciuili:
q: cum omne cauſatum ſit poſterius ſuo efficiente neceſſe eſt vt ſi cauſa
habet formā a iure ciuili vel materiam ⁊ formam in totū cauſatū dica-
27 tur eſſe de ciuili.vt.s̄.eo.manumiſſiones.⁊ no.ſ.e.ius ciuile. ¶ † Nono
queritur nunquid bānitus in ere,⁊ in perſona poſſit aliquid in illo ter-
ritorio acquirere:⁊ videtur quod non.nam ſi ſententia eſt de iuregen.⁊
eſt priuatiua nihil acquirere pōt nec in territorio nec extra.q: ius gen.
extendit vbiq; ſuum effectum. In contrarium videtur.ſ.de le.iij.l.ſi de
portati ſeruo.ſ.de manu.l.ſi tibi mādauero.§.is cui⁹ bona,⁊ hoc eſt ve-
rius.q: ille bannitus retinet libertatem ex iuregen.vt plene dixi.C.de
here.inſti.l.j.non obſtat quod dicitur ⁊ not.ſ.de poſtula.l.ex ea.q: ibi lo-
quitur in coherentijs ſtatus.vt in fama hic in coherentijs conſenſus.
¶ Decimo querit᷑ ſi princeps imponit ſubditis collectā,vtrum ex hoc
inducatur obligatio naturalis.⁊ dic qđ ſi concernit reipublice vtilita-
tem,et neceſſitatē ꝙ tūc ſic.vt.s̄.e.l.veluti.ſed ſolius principis effrena-
28 tam voluntatem.tunc non oritur obligatio naturalis. ¶ † Et no.quod
ruſtici olim non ſoluebant imperatori niſi modicum ex id eſt.xxvi. de-
narios ꝑ quolibet capite,vel fumāte.cum tūc nō plus indigebat impe-
rium.vt.ſ.de verb.ſig.ager.§.j.in gl.ſed hodie proh dolor. Pellē popu-
lorum excorticant ⁊ vix precarium dimittunt ſpiritum Bal.

1 ☞ Actus denominatus a mutante,non a mutato.
2 Princeps committens cauſam ordinario ex forma iuris communis,
non dicitur noua commiſſione vti.
3 Derogatio ſtatuti non trahitur retro.
4 Occidens filium ſpurium,an teneatur pena parricidij.
5 Caſus,an ſit dabilis in quo ius ciuile inuenerit materiam ⁊ formam.

IUs ciuile. Qui addit vel detrahit nouam rē fa-
cere vr.h.d.hoc veruʒ qñ per hoc au-
1 getur vel minuitur effect⁹. ¶ † Et not.quod actus denoiat᷑
a mutāte nō a mutato.⁊ ſic no.qđ mutans libellū dr̄ nouum
b libellū ꝓponere, b ⁊ ideo condēnatur in expenſis: q: varians eſt in cul-
pa.vt.l.edita.C.de eden.eſt enī variatio temeritas quedam.C.de modo
mul.l.eos.⁊ ratione temeritatis veniunt expenſe.ſ.de iudi. eū quem te-
mere.⁊ hoc verum qñ mutat᷑ in materia ⁊ in forma principali ſecus ſi in
aliqua qualitate q̄ non ſit cā actionis dande vel denegande lʒ ſit cā exe
cutionis tēperande.vt.ſ.de nox.l.in delictis.§.ſi detracta.ſi vero qs nō
mutat libellū ſed declarat. ille non condēnatur in expenſis q: eſt idē li-
bellus.vt.ſ.de rei ven.l. idē Pōp.§.ſi. ⁊ idē pōt declarari libellus vſq;
ad ſnīam,dūmodo probationes ſint certe.nā ſi ꝓbatio nō eſt certa im-
putet ſibi qui probare debuit.vt extra de proba.c.in pſentia. ¶ Itē no.
ꝙ libellus ineptus : vt q: in criminali nō eſt appoſitus nō pōt mutari:
ſed dʒ de nouo agi ſi tēpora largiuntur:q: libellus ineptus nō interrū-
c pit preſcriptionē c nec conteſtatio facta ſuper eo.ſ. de adul.accuſaturus.
¶ Itē no.ar.huius.l.qđ mutans clauſulā de vno loco ad alium locum
2 dicitur facere nouā clauſulā.ar.ſ.de ſerui.ſi cui. ¶ † Itē not.ar.quod ſi
princeps cōmittit cām ordinario in forma iuris cōmunis.iſta nō eſt no
ua cōmiſſio.ſed ſi cōmittit extra formaʒ iuris cōmunis dr̄ noua cōmiſ-
ſio.extra de reſcri.cū aliquibus.li.vj. ¶ Item no.ar.quod ſtatutum di-
ſponens idē oīno.qđ ius cōmune non ſit ſtatutū:ſed ſi addit vel minuit
ſit ſtatutū.vt hic.idem no.in.c.j.de conſti.li.vj.⁊ verū eſt ponderato effe
ctu.vt.ſ.eo.l.nā ⁊ ipſum. ¶ Itē no.ar.quod qui confirmat dat,quod ve
rum eſt, ſi confirmatio ſit de ſubſtantia ⁊ actus poſſit cadere in confir-
mante ſub ſuo noīe ſed ſi confirmatio nō addit aliqd roboris actus nō
denoīatur ab ipſa.ſ.cōmo.l.j.cum ſi. ¶ Itē not.ar.quod vbi eſt additū
veteri ſtatuto non poſſumus ſequi ſtatutū antiquū: ſed nouū.vt.l.ſi.de
aqueduc.li.xj. ¶ Itē no.ar.qđ ſtatuta renouata per modū cōfirmatio-
nis retro ligant.ſ.de li.leg.l.Aurelius.§.ſi teſtamēto.ſi aūt ꝑ modū cor
rectionis ligant,vt nunc a tpe ſcientie,ſi aūt ꝑ modū additionis etiam
videtur noua ſtatuta.vt in aut.vt fac.no.conſti.§.ſi.per Iac.de bel.vbi
3 oīno videas. ¶ † Itē no.qđ derogatio ſtatuti nō trahit᷑ retro niſi fingat
quod ſtatutū antiquum non fuerit factū vt no.in.c.ſi.de elec.li.vj.in no-
uella. ¶ Nunc reuertar ad gl.⁊ q̄ro qūo exponatur addere ⁊ detrahere.
Rñdeo exponitur in materia vel forma.⁊ q: ſepe legiſte vtunt᷑ iſtis no-
minibus.Sciendū eſt quod materia mater dr̄,quaſi mater rei.Et ideo
omne qđ gignit ſeu generat illud pōt dici materia.vñ cōtract⁹ eſt ma-
teria obligationis .⁊ obligatio eſt materia actionis.i. cā materialis.ſ.
de pact.l.iuriſgētiū.§.j.ſ.de pcu.l.lʒ.§.ea obligatio.de leg.iij.l. queſitū.
§.illud. Forma vero dr̄.i.formoſa id eſt pulchra. bene ordinata cōpoſi-
tio alicuius diſpoſitiōis vel diſpoſiti.l.an inutilis.ſ.de acceptil.⁊ hec in
rebus notant propriā rei eſſentiā. In vocibus notant proprium ſigni-
ficatum

ficatum vel improprium lege approbatũ.ſ. de legi.l.benign⁹.
⁊.l.j.ambigua. In vocabulis ergo materia ē ipſa vox.forma
aũt eſt ipſum ſignificatũ vel virtus.ſ.ti.ij.ſcire leges. ❡ Que
ro igitur exempla.⁊ gl.dicit detrahitur iuri naturali in vſuca
pione ⁊ male dixit: qꝛ hoc exemplũ reſpicit qualiter detrahit
id eſt derogatur iurigentium.vt.ſ.l.proxima. alij dicunt de-
trahitur in ſucceſſione filij q̃ eſt de iure naturali tñ huic iura
derogant in filio ſpurio.ſꝫ certe ſucceſſio cũ ſit diñ acquiſitio
non pōt eſſe de iure naturali ſed gentiũ.⁊ iō tu dic in alimen-
a tis q̃ ſunt de iure naturali tñ ſpurius non eſt alendus[a].C. de
natura.liber.aut.lꝫ hoc veruꝫ in iure fori noſtri. ſecus de iure
poli.⁊ de iure canonico.extra de eo qui duxit in matri. quam
pollu.per adul.c.cũ haberet.Et illa faciunt ad.q.an occidens
4 †filium ſpuriũ teneaꝛ pena parricidij. nã cum teneatur ipſuꝫ
alimentare,ſi non fiat,proprie eſt necare.vt.l. necare.ſ. de lib.
agno. ergo non tenetur ea lege. qꝛ derogatũ eſt iuri nature.⁊
ad hoc.ſ.de ritu nup.l.lege iul.ꝟ.nec diſtinguiꝛ.⁊.C.de aduſ.l.
verba.ſed cõtrarium eſt verũ qꝛ natura cõmunis eſt.ſ. de ac-
cuſ.l.hos accuſare.ꝟ.oĩbus.⁊.l.quiſquis.ad leg.iul.maie. per
Cyn.ſed tñ fuit conſultum de facto quod ſi nomen patris,vel
fratris,vel filij ꝓferatur a ſtatuto quod intelligatur ſolum de
b legitimo[b] vt.l.filiũ diffinimus.ſ. de his qui ſunt ſui vel alien.
iur.qꝛ ſtatuta ſunt ſtrictius interpretanda. ſed Cyn. dt quod
fuit male conſultũ in.d.ꝟ.nec diſtinguitur.in addit.Cy.puto
quod aut ſtatutũ continet odiũ irrationabile. puta quod ma
gnates ⁊ eorũ filij puniaꝛ in quadruplũ.⁊ tunc fuit bene con
ſultum.aut continet odiũ rõnabile ⁊.naturã imitans.⁊ tũc ſit
vera opi.Cy. Itẽ gl.ponit exẽplũ de additione ⁊ ponit exem
plum de matrimonio. ſed certe matrimoniũ ſub ſuo nomine
non cadit in brutis.⁊ ideo non eſt exẽplũ de iure naturali pri-
meuo.ſed rñdeo quod imo eſt bonum exemplũ. nã cõiunctio
eſt de iure naturali . adde ⁊ conſenſum cõiugalem ⁊ diſgrediꝛ
ad ius gen.adde iſtis formã.id eſt verba.⁊ fit tranſitus ad ius
ciuile. Item exemplũ quomodo addiꝛ iuriſgẽ.eſt,qꝛ ſufficiũt
duo teſtes.ſed ius ciuile addit ad numerum teſtiuꝫ.ſ.l.proxi.
in fi.⁊.C.de teſtamen.l.hac cõſultiſſima.Et no.ꝙ de facto cõ-
ſului ſup teſtamento cuiuſdã mercatoris facto in barbaria co
6 ram duobus teſtibus ⁊ dixi qđ valebat.[c]qꝛ cũ non appareat
que forma ibi requiratur ꝑſumo ꝙ ibi ſeruetꝛ iuſgen.tanquaꝫ
generale ⁊ equiſſimũ.ar.ſ.e.l.oẽs populi.in fi. ❡ Quero nun-
5 quid ſit aliqs caſus † in quo ius ciuile inuenerit materiã ⁊ for
mam. Rñdeo ſic,in tutela ſm gl.Et dicit Inno.ꝙ ſi papa vel
imperator vel lex vel conſuetudo nõ ꝑmitteret alijs qđ nemo
poſſet dare tutorẽ niſi ipſe princeps.de fide inſtru.cũ.p.tabel-
lio.ꝑ Inno. Itẽ inuenit etiã tabellionatũ.nã de iuregen.vox
mortua maxime vnius nõ ꝓbat.de fide inſtru.cũ.p.tabellio.ꝑ
Inno. ❡ Item inuenit materiã ⁊ formã ſubſtitutiõis pupil-
laris ⁊ exẽplaris, q̃ non ſunt de iuregẽtiũ: ſed de iure ciuili.l.
moribus.in prin.ſ.de vul.⁊ pup. Itẽ inuenit materiã ⁊ formã
in ꝯtu emphyteutico ⁊ faudali ⁊ in ſeruitutibus oĩbus. Itẽ
in quibuſdã delictis.ſ.de extraor.cri.l.ſaccularij. Itẽ ſtatuta
terrarũ inueniunt materiã a formam quandoqꝫ, vt ſtatutum
de monualdo Florẽtie ⁊ ſtatutũ de ſupra tutorib⁹ in ciuitate
cluſij.⁊ ſtatutum de cõuiuijs non faciendis. ⁊ de nõ eundo de
nocte.⁊ ſimilia.in qbus non teneꝛ nouitij aduene:qꝛ nõ ſunt
de genere delictoꝝ.vt in.c.vt animaꝝ.ꝟ.ſtatuto.de cõſti.li.vj.

Hoc igitur. ❡ De legib⁹ ⁊ ꝯſuetudinib⁹ grecoꝝ facte ſunt leges Romanorum.h.d.
❡ Nota l.l.ſequẽti ius ciuile nõ deſcribi hic a cã efficiẽti. Iteꝫ
quõ ſe hꝫ ꝑtor ad ius ciuile.nã interdũ vt ꝑlat⁹.interdũ vt ſo-
cius. Interdũ vt pedagog⁹.vt maior corrigit.vt ſocius adiu
nat.vt pedagog⁹ recitat.⁊ facit iſti.ď actio.ꝟ.ď ꝯſtituta.cũ ſi.

1 ☞ Omnes populi an vtantur iure communi.
2 Populus poteſt ſibi facere ſtatuta.
3 Populus pōt inducere ius tacitum,ſine cõſenſu ſuperioris.
4 Populus ſuper magiſtratu diſponere non poteſt.
5 Clerus ſine epiſcopo ſtatuta facere non poteſt.
6 Nullus populus videtur ſani capitis.
7 Superior pōt mãdare inferioribus qđ exhibeãt ſua ſtatuta.
8 Epiſcopi, an poſſint facere ſtatuta iuri communi contraria.
9 Intrinſeci,an poſſint facere ſtatuta contra expulſos.
10 Statuta populi ⁊ epiſcopi qualiter inter ſe differant.
11 Rector vniuerſitatis faciens ſtatutum,nunquid erit ius ciui
le vel pretorium.
12 Statutũ an valeat quod iuramentũ minoris nõ valeat abſqꝫ
conſenſu curatoris.
13 Epiſcopus an poſſit mandare iudici ſeculari quod faciat ta-
le iuramentum ſeruari.
14 Statuta ad que tempora dicantur referri.
15 Statutum dicens quod monachus non ſuccedat ſi quis cõ-
tra ſtatutum eſſet factus monachus an includatur.
16 Statutum an contineat futuras perſonas.
17 Conſtitutio penalis nunquam habet locum niſi contra futu
ros non ſeruantes.
18 Inſtitutis an intellectus literalis ſit ſequendus.
19 In ſtatutis ſit ſequendus intellectus ciuilis.
20 Intellectus dicitur quedam diuinatio.
21 Iudex habet poteſtatem aſſimulandi.
22 Ius commune an interpretetur ſtatuta.
23 De interpretatione in ſtatutis.
24 Interpretatio que ſumitur per argumentum a cõtrario ſen
ſu an habeat locum in ſtatutis.
25 Argumentũ a contrario ſenſu in iure non eſt ſemꝑ validum.
26 Significatio vbi propria,ex legis ſtatuẽtis autoritate ſumiꝛ.
27 Verba ſtatuti efficaciter ſunt intelligenda.
28 In ſtatutis clauſula generalis ⁊ ſpecialis eandem vim ⁊ in-
terpretationem habent.
29 Statutum trahitur ad contractum.

1 **Omnes populi.** ❡ † Omnes popu-
li pñt facere ſibi ſta-
tuta ⁊ vbi ceſſat ſtatutũ hꝫ locũ ius ciuile.h.d.De
regimine naturali gẽtiũ ⁊ ciuili dictũ eſt. verũ qꝛ
ciuitates habent propria ſtatuta ⁊ leges qbus ſe regũt . ideo
de his hic ponit. Populi ergo aut viuũt cõmunibus legib⁹
aut ꝓprijs ſtatutis vt hic.vel proprijs cõſuetudinibus.ſ.ti.ij.
de quibus. ❡ Quero an oẽs populi ꝑ oĩa viuãt iure cõi. Rñ-
detur quod non oẽs.nã partim populi vtuntur iure cõmuni.
partim proprijs ſtatutis ius cõmune appellat hoc ius ciuile.
vbi viget eius autoritas.ſed vbi non viget tunc vocaꝛ ius cõ
mune.id eſt ius cõmuniſſimum.id eſt ius gentiũ.ius propriũ
appellat propriſſimum . id eſt propriũ ſtatutũ quod ſibi qui-
2 libet populus cõſtituit. ❡ † No.ergo quod populi pñt ſibi fa
d cere ſtatuta.[d]cõcor.ſ.de priui.credi.antiochenſiũ.ſ.de decret.
ab or.facien.l.fi.ſ.quod vi aut clam.l.prohibere.ꝟ.plane.C.de
nora.ſi ſerui noſtri.⁊ in.c.j.de cõſti.li.vj.nã ſicut populus pōt
habere propriã conſuetudinẽ.ſ.de ediñ.priua.l. an in totuꝫ.ſ.
de leg.l.de quibus.l.venditor.ꝟ.ſi cõſtat.ſ.cõmunia pdi. a qua
non eſt recedendũ:qꝛ habet vim nature.vt.ſ.de aqua plu.arc.
l.j.ꝟ.deniqꝫ.⁊.l.in ſumma.vñ tenor ⁊ ordo conſuetudinis ⁊ ſta
tuti non dꝫ pretermitti.vt.d.ꝟ.ſi conſtat.⁊.C.de iure fiſc.l.cer-
ta forma.li.x.⁊.ſ.ad munici.l.conſtitutionibus.nã ordo rei dr
forma rei que nõ debet preuaricari,etiã in actu fauorabili. vt
ſ.de verb.obli.l.qui Rome.ꝟ.flauius hermes. ❡ Nõ reſtat
videre nunqd in tali ſtatuto requiraꝛ autoritas ſupioris , vꝛ̃
non,qꝛ populi ſunt de iuregentium.ergo regimen populi eſt
de iuregen.vt.ſ.eo.l.ex hoc iure. ſꝫ regimẽ non pōt eſſe ſine le
gibus ⁊ ſtatutis.ergo eoipſo ꝙ populus habẽt eſſe hꝫ per cõ-
ſeqnens regimẽ in ſuo eſſe ſicut omne animal regiꝛ a ſuo ſpi-
ritu ꝓprio ⁊ aĩa . ⁊ ſi bene ſe regit non pōt ſuperior ſe ĩpedire
qꝛ propter bene viuentes nõ ſunt facte leges ꝓhibitorie ſed ꝑ
pter errãtes.nam ſi naturaliter ea q̃ legis ſunt faciũt ipſi ſibi
ſunt lex ⁊ ſanis nõ opus eſt extranea medicina.ſi ergo ſtatuta
ſunt bona ſecundũ exigentiã ⁊ cõſeruationẽ publicã illius lo-
ci non indigent alio directore: qꝛ confirmata ſunt ex ꝓpria
naturali iuſtitia. ꝑterea quantũ vnũquodqꝫ hꝫ de forma eſſen
tiali tantũ hꝫ de virtute actiua ſed populus hꝫ formã ex ſe er
go ⁊ exercitium cõſeruandi ſe in eſſe ſuo ⁊ in forma propria.
nã hoc eſt naturale ⁊ ꝑmiſſum qđ vnũquodqꝫ ſtudeat conſer-
uationi ſui eſſe.ſ.eo.l.vt vim. Preterea populi prohibentur
ſtatuere illicita ergo licita ſunt permiſſa patet primum.C. de
monop.l.j. Preterea non debemus requirere plus quã lex re
quirat:vt.ſ.quod quiſqꝫ iur.l.ij.qꝛ termini qui placẽt legi de-
bent placere nobis ſine alia ſubauditiõe vel interpretatione.
de hoc no.eod.tit.l.fi. qꝛ cõtenti eſſe debemus de eo in quo lex
figit pedes:ſed lex contenta eſt conſenſu populi ergo ⁊ nos.ſ.
de legi.l.de quibus.ꝟ.nã cũ ipſe.nec pōt dici quod ibi loquaꝛ
ſolũ de populo Romano . nã ibi ponitur rõ ad principiũ leg.
3 ⁊ in principio loquitur ſolum de alio populo. † Preterea po-
pulus pōt inducere ius tacitũ ſine conſenſu ⁊ ſcientia ſuperio
ris.nã inducit conſuetudinem neſciente ſuperiore.vt in.c.j.de
conſtit.li.vj. ergo pōt inducere ius expreſſum id eſt ſtatutum
qꝛ ius expreſſum ⁊ tacitum vbi non attenditur forma verbo-
rum ſed conſenſus idem operantur qꝛ conueniunt in cauſa ⁊
radice ⁊ potentia.ergo in effectu. Sic enim arguit iuriſcõſul-
tus in.d.l.de quibus.ꝟ.nam cum ipſe. Preterea videꝛ expreſ-
ſum de priuile.credi.l.antiochenſiũ.de decre. ab ordi.fa.l.fi.C.
4 de nora.l.ſi ſerui. In contrariũ facit,nã † populus non poteſt
diſponere ſuper magiſtratu niſi cõfirmetur a ſuperiore vt in
aut. de defen.ciuita.ꝟ. interim. ergo non poteſt diſponere ſu-
per iure reddendo a magiſtratu . quia cum magiſtratus ſit

a ❡ Alendus. Dic quod imo debet ali,etiaꝫ ſi pater ĩ teſta-mento ea dari ꝓhibuit, vt ꝑ eũdem Bal.in l.id quod pau-peribus.C. de epiſco.⁊ cler.in ver.vlt.queriꝛ.

b ❡ De legiti-mo. Vide ang. in conſil.xxxij. incip.duo ſunt genera filiorũ. in conſi.inci.in nomine domi-ni amen. Domina Franciſ-ca condidit te-ſtamẽtum ⁊ qđ per Fel.in.c.in preſentia.de ꝓbatio.

c ❡ Valebat.in quibus aũt ca-ſibus valeat te-ſtamentum cũ duob⁹ teſtib⁹, vide firmia-num in ſuo au-reo repertorio in ver.teſtamẽ-tum . qualiter. ver.vj.

d ❡ Statuta. Adde do.Ab. ⁊ Anto.de bu. in.c.qđ cleric⁹. de foro comp. ⁊ do.Alexã.de imol. hic ⁊ do. Franciſ. aret. in.l.cõtinuus. ꝟ.cũ quis.poſt mediũ.in verſ. tu autẽ aduer-te. cuꝫ ver.ſeq. de verb.oblig.

a ❡ Meri imperij. Addõ eũ dẽ Bald. in.l. nulli. in. iij. q. C. de ſen. ⁊ interlo. om. iud.

b ❡ An epi. ad de.d. Alex. de imol.i.l.moꝛe. de iur. om. iu. ⁊ in.l. ſtipulationuʒ alie. in vlt.col. in ver. extra glo.ſ.de ver.obl. vbi ẽt per Bar. ⁊ alios oẽs ⁊ per eũdẽ Bal.in.l. j.in vlti. char. C. qui admit. vbi etiã p Lu do. pon. ⁊ per eundẽ Bal.in l.receptitia.in iij. no.C.de cõ ſtit. pecu.⁊ in marg.in verſ. epũs.v.xx.in q bus ẽt iurib⁹ habẽt de cõiter marchiõe ⁊c. et adde tñ qð ſtatuere nõ pñt qð liceat ſine cauſe cognitione pronũtiare vt p Fel.in.c.eccle. S. marie.i.xi. col.in fin.in v. ij.not.de cõſu. ⁊ nunquid ex cauſa magna contra ius canonicũ ſtatuere poſſunt.vid per eũ in.c.canonum. in.xv. col.circa med. ⁊ plenius in.c. ꝙ ſup his.vñ. quotidie allegaẽ. de maioꝛ. ⁊ obedien.

ſuperioꝛ populo ratione cõfirmationis ſuperioꝛis ergo popu
lus non poteſt imponere legẽ magiſtratui:qꝛ non poteſt infe
rioꝛ imponere legẽ ſuperioꝛi.vt no.ſ.de cõſti. prin.l.j.Preter
ea ego video qð populus non poteſt vnũ minimũ actum iu-
riſditionis exercere,niſi interueniat magiſtratus.vnde nõ po
teſt apud populũ aliquis mãcipari.vt.ſ.de ſeruis reipublice
ma.l.j.ſed ſtatuta cõdere eſt iuriſditionis:qꝛ qui ſtatuit ius di
cit.imo facit qð plus eſt quã dicere ius vel reddere.ſ.qð qſq;
iur.l.j.Preterea eſt de foꝛma legis qð magiſtratus faciat p-
poſitũ vt interrogationẽ in cõſilio vel parlamẽto populi. vt
ſ.de legi.l.j.in gl.nam cõſul ibi vices magiſtratus gerit.pre-
terea omne qð eſt neceſſariũ ad oꝛdinẽ rei eſt neceſſarium ad
eſſe rei.ſed populus non dʒ vocari per magiſtratũ.vt.l.obſer
uare.de decur.li.x.Preterea videtur.l.expreſſa.C.de legatio.
5 l.ſi qð extraoꝛdinarium.lib.x.Preterea † clerus ſine epiſcopo
non poteſt facere ſtatuta qꝛ eſſent mẽbꝛa capite mutilata er-
go idʒ in populo:populus enim debet ſubeſſe non pꝛeeſſe cũ
magiſtratus ſit eius pꝛinceps. de excu. tuto.l.ſpadonem.§.ſi
6 ciuitatis.Preterea † nullus populus videtur ſani capitis:qꝛ
quãto maioꝛ numerus tanto minoꝛ intellectus. de appel.l.ſi
cõſtat.ſ.qui ⁊ a qui.l.ſi priuatoꝛũ.ſ.de polli.l.toties.pterea po
pulus romanus in quo erat omnium populoꝛũ vis ac pote-
ſtas abdicauit a ſe imperium ergo non remanſit in membꝛis:
quia cũ capite foꝛtunas ſuas trãſtulit.C.de legi.l.ſi.⁊.l.qui ex
liberis.§.j.ſ.de bo.poſ.ſecũdum tab.Preterea a quo remoue
tur genus remouetur ⁊ quelibet eius ſpecies.C.de tranſac.l.
ſi cauſa cognita.ſed a populo remouetur omnis iuriſditio.er
go remouetur iuriſditio ſtatuendi.vnde dicit Innocẽ. quod
penes populũ iuriſditio nulla reſidet hodie.de conſtit.cũ ac-
ceſſiſſent.Item ibi notat Compoſt.qð nulla vniuerſitas po-
teſt facere conſtitutionẽ abſq; magiſtratu.⁊ hec opinio ſerua
ta eſt ⁊ tenaciter ſeruatur in terris eccleſie adeo vt ſi tota p-
uincia marchie vel ducatus faceret ſtatutum non admittere
tur per eccleſiam niſi eſſet appꝛobatum.ſicut ſi caſtrũ faceret
ſtatutum non admitteretur niſi per cõmune ciuitatis appꝛo-
baretur.vt.d.l.ſi qð extraoꝛdinariũ.⁊ ibi per Bar.Sed In-
no.dicit qð in cõſtitutione non requiritur cõſenſus nec ſentẽ
tia ſuperioꝛis.ſecus in cõſuetudine.de fide inſtru.cum P.ta-
bellio.per Innoc.ſed nihil allegat.idẽ tenet Iaco.butri.ſ.qð
quiſq; iur.l.j.§.j.Sed puto verũ in his que nõ tangũt aliquo
modo ius vel intereſſe ſuperioꝛis.vnde ciuitates habẽtes ſuũ
fiſcuʒ poſſunt facere penalia ſtatuta. quia de iure ſuo licitum
eſt eis ſtatuere.ſed non in alienum falcem mittere.C.ſi n.re.l.ſi
cõſtiterit.cum ſimili.Et ideo de iure communi ſic diſtinguen
dum eſt.aut pꝛinceps vetat ſtatutum ſuo magiſtratu incõſul
to.⁊ tunc non valet ſtatutũ.qꝛ pꝛinceps põt caſſare ſtatuta fa
cta ⁊ fienda, tñ hoc ſtatutum ſapit tyꝛanniam niſi fiat ex iu-
ſta cauſa.C.de fur.aut.nauigia.que tñ iuſta cauſa pꝛeſumitur
eſſe contra oẽs qui non obediunt vel conſueuerunt facere ma
la ſtatuta.ar.ſ.de accuſ.l.ſi cui.§.j.Aut pꝛinceps non vetat.⁊
tunc refert aut ſtatutum venit in derogationeʒ iuriſditionis
pꝛincipis puta quod non appelletur in caſibus in quibus ap
pellatio eſt permiſſa.⁊ tunc non vʒ ſtatutũ factum ſup hoc di
recte vel indirecte extra de iureiur.c.veniens. ⁊ not.C. de ap.
l.ſi appellationem.per Cy.de condi.inſti.l. que ſub condi.per
Bar.⁊ illud eſt verum niſi natura facti non recipiat appella-
tionem qꝛ illa eſt tunc potius obſeruãtia iuris cõmunis quã
ſit ſtatutoꝛum.C.quoꝛum appella.non re.l.ij.Aut non veniũt
in derogationem iuriſditionis ſuperioꝛis.⁊ tunc refert.Aut
quis ſtatuit ſuper reſeruatis ſuperioꝛi. vel ſup legitimatione
ſpurioꝛum.⁊ non valet. ⁊ intelliguntur reſeruata oĩa que con
cernunt ſupꝛemã poteſtatem.vt in aut.quib.mod.nat.effi.ſui.
§.ſi.colla.vij.⁊ in tit.que ſunt regalia.col.x. aut qs ſtatuit ſup
alijs non reſeruatis ⁊ tunc valet ſtatutum . qꝛ eſt conſenſum
fieri per hãc.l.⁊ ſimiles.⁊ hoc verum ad oꝛdinationem nego-
tioꝛum vel iudicioꝛum.Itẽ ad cauſarũ deciſionem ciuilem nõ
criminalem.qꝛ criminalia reſpiciunt ius fiſcale. ⁊ ſic ſuperio-
ris.Uel dic quod in fauoꝛem fiſci poſſunt facere populi ſtatu
ta.ſed non in leſionem fiſci.vt.d.l.ſi ſerui noſtri.⁊.d.l.final. de
decre.ab oꝛ.fa.Sed Inno.dicit quod populus non põt facere
ſtatuta penalia.⁊ hoc verũ eſt quod iudici non põt imponere
penam qꝛ imponeret ſuperioꝛi. ſed inter ſe poſſunt. vt not.C.
de decre.decurio.lib.x.in rubꝛ.⁊ hec vera de iure communi.qꝛ
magiſtratus confirmatur per ſuperioꝛem.ſed ſi talis eſt ciui-
tas cuius magiſtratus de conſuetudine,vel de iure non con-
firmatur per ſuperioꝛem tunc apud taleʒ ciuitatem eſt plena
iuriſditio.vt no.in aut.de defen.ciui.§.nulla.in fin.magne gl.
⁊ iuriſditio eſt dominium.vt.ſ.de ſtatu ho. qui furere. ⁊ ſicut
dominus eſt moderatoꝛ ⁊ arbiter ita talis ciuitas , vt not.ſ.
quod quiſq; iur.l.j.in gl.oꝛdi.⁊ põt in ſubditos omnia ſtatue-
re ⁊ in ſumma quantũ hʒ iuriſditionis tãtum hʒ autoꝛitatis
⁊ condendi ſtatuta.qꝛ ſtatuta condere eſt iuriſditionis.⁊ vno
poſito ponitur reliquum.⁊ remoto vno remouetur reliquum
a ſecundum Bart.Et qñ eſt meri imperij[a] vel mixti ſecundum
cauſas quas decidit.vt.l.imperiũ.ſ.de iuriſdict.om.iudic.per
Bar.tñ ſicut ius dicens non põt tollere naturalẽ obligationẽ
ſic nec ſtatutum.vñ penalia ſtatuta non abſoꝛbent obligatio-
nem naturalem.ſ.quod quiſq; iur.l.ſi.§.fin.Itẽ contra leges
derogatoꝛias clauſula, non obſtãte, appoſita in ſtatuto nihil
operatur.ea.l.§.ſi is.per Iac.but.tñ illa rõ eſt indiſcreta. naʒ
ſi ſtatuta ex iuriſditione vim capiunt.ergo non teneret ſtatu-
tum ꝙ poteſtas teneatur exequi inſtrumenta . qꝛ populus in
magiſtratum non hʒ iuriſditionem.Iteʒ ſi illa ſunt connexa.
ergo quilibet magiſtratus poſſet facere ſtatuta. quod eſt fal-
ſum.C.de ſen.⁊ interlocu.l.nulli.⁊ ſi pꝛinceps expꝛeſſe non p-
mitteret ſtatutum non valeret.de fide inſtr.c.cum.p. tabellio.
7 per Inno.❡ † Et no.qð ſuperioꝛ põt mandare inferioꝛibus
quod exhibeant ſua ſtatuta.vt ſi quid eſt ibi coꝛrigẽdum coꝛ-
rigatur.de extraoꝛ.cri.l.ſub pꝛetextu.⁊ ibi Bar. cũ non liceat
hoc niſi certis maioꝛibus magiſtratibus expꝛeſſis in iure:⁊ il
lis qui habent cũ eis parẽ iuriſditionem.⁊ ideo ſignanter illa
poteſtas conceditur aliquibus ne vſurpetur ab oĩbus.C. de
offic.pꝛefec.pꝛeto.l.noꝛma.niſi accedat populus cũ magiſtra-
tu.vt no.in.l.j.ſ.quod quiſq; iur.⁊ hoc de ſtatutis perpetuis q̃
ſunt leges municipales . qꝛ pꝛopꝛie loquendo de eius natura
eſt ſemp vigere.C.de hereti.Arriani. ❡ Edicta vero que dan
tur durante magiſtratu pꝛopꝛie non dicuntur ſtatuta muni-
cipalia.qꝛ non ſunt pꝛopoſita perpetue iuriſditionis cã.Sed
pꝛout res incidit.de iuriſdictio.om.iudic.l. ſi quis id quod.⁊
l.ſi.ſ.de penis.Et ex his non oꝛitur actio in factum tanquam
ex edicto ptoꝛis. ſed oꝛitur actio ex illo edicto ſi quis ius dic.
nõ obtẽ.iſta dicunẽ banna potius quã ſtatuta: qꝛ habent vim
ſñie interlocu. ⁊ non vim legis nec ſñie diffinitiue.ſ.cõmi.vel
epi.l.pꝛogramma.⁊ no.C.quõ ⁊ qñ iud.aut.qui ſemel.⁊ ſucceſ
ſoꝛ qui iurat ſeruare ſtatuta non vr̃ iuraſſe ſeruare illa q̃ finita
ſunt ⁊ nõ ſunt redigẽda in libꝛo ſtatutoꝛuʒ. vt.d.l.ſi.de penis.
Itẽ ſi imponitur pena cẽtum veniẽti contra ſtatuta loci, iſta
pena nõ hʒ locum hic:qꝛ nõ põt dici ſtatutum niſi ex commiſ
ſione populi magiſtrat⁹ fecerit vt.d.l.j.quod quiſq; iur.in gl.
⁊ quod nõ ſit ſtatutũ lex,patet.qꝛ a.l.non appellatur.l.fina. de
appel.reci. ſed ab iſtis magiſtratibus appellatur. qꝛ non pñt
tollere ius ſuperioꝛis . ergo ipſoꝛum oꝛdinatio pꝛopꝛie non
põt dici lex.⁊ ita tenet Cy.in.d.l.j.Alij multa dicunt de qbus
non curo, dico ergo quod ſtatuta cõdere eſt potius de quadã
iuris permiſſione quã ſit annexũ iuriſditioni. Itẽ dico quod
magiſtratus tenetur ſequi ſtatutũ ſicut pactũ.ar.ſ. de leg.ſed
ea.⁊ ſi nõ ſeruat facit litem ſuã,nec ligatur autoꝛitate ſtatuen
tium ſed autoꝛitate iuris cõmunis appꝛobantis ſtatutũ.C.de
veteri iur.enu.l.j.§.⁊ qꝛ oĩa noſtra facim⁹ ⁊c.hoc mõ inter lai-
cos epũs obligatur ad obſeruãdũ ſtatuta laicoꝛũ ſi ſint rõnabi
lia.id eſt,bona ⁊ equa alʼs non,ita intelligatur qð not.ſ.de po-
8 ſtu.ex ea.⁊ in.c.j.extra de ope.noui nun.in nouella.❡ † Sʒ hic
b dubitatur an epi.[b] pñt facere ſtatuta iuri cõi cõtraria ⁊ vr̃ ꝙ
ſic,nam ſtatutũ populi põt derogare legi ſicut cõſuetudo. vt
ſ.de leg.l.de qbus.§.fin.ergo multo magis hoc põt epũs,qꝛ epi
ſucceſſerunt loco apoſtoloꝛũ. Iteʒ decretalis dt ꝙ epũs põt fa-
cere ſtatutũ.extra de loca.c.veſtra.vñ intelligã indiſtincte.ff.ſi
inge.eſſe dica.l.hec rõ.de mili.te.l.in fraudem.§.ſi. Et ſm hoc
vʒ ſtatutũ ꝙ teſtes ſingulares pꝛobent ↄtractum vſurariũ ⁊ ꝙ
in cã mutui pꝛocedatur inter clericos abſq; iudiciali oꝛdine ⁊
ſimiliter ſi volũt minuere vel alterare penã delicti potuerũt.
nã penas pñt exaggerare.vt in.c.vt aĩarũ.§.ſtatuto.de cõſtit.
li.vj. ❡ In ↄtrium qꝛ epi ⁊ oẽs magiſtratus tenenẽ obſeruare
conſtitutiones pꝛincipũ.in aut.iuſiuran.qð pꝛeſtaẽ ab his. in
pꝛin.ergo nõ pñt ↄtrium ſtatuere.qꝛ inferioꝛ nõ põt tollere ſta
tutũ ſuperioꝛis.vt.C.de teſta.l.ſi.niſi quatenus ſuperioꝛ pmit
tit.vt ibi ptʒ.Preterea vr̃ expꝛeſſum in.d.l.foꝛma.ibi dum dt
minime legibus vel conſtitutionibus ↄtrium ⁊c.⁊ ideo vr̃ dicẽ
dum ꝙ aut ſtatutum epi ſit ſup caſu omiſſo a iure cõi aut ſup
caſu determinato p ius cõe.Primo caſu vʒ ſi ſit bonũ ſtatu-
tum ⁊ honeſtũ.nã tale ſtatutũ hʒ iuſtitiã matrẽ.vt.l. iuſtitia.
§.j.ſ.eo.l.pe.in pꝛin.Scðo caſu aut venit ad limitãdũ ⁊ robo-
randum ius cõe foꝛte cuʒ adiectione pene.⁊ tunc vʒ vt.d.c.vt
aĩarum.§.ſtatuto.Aut venit ad derogandũ vel infringendũ
ius cõe.⁊ tũc nõ vʒ duplici rõne.ſ.ſtatuẽtis.qꝛ eſt inferioꝛ.ſcða
rõne ſtatuti qꝛ nõ eſt iuſtũ nec bonũ ex quo ẽ iuri cõi ↄtriũ.ar.
ſ.de leg.l.ꝙ nõ rõne.⁊.ſ.de decr.ab oꝛ.fa.l.ambitioſa.niſi foꝛte
fiat ex euidẽti ⁊ neceſſaria cã.ar.ſ.mã.l.ſi hoiem. ⁊ adde ꝙ no.
in.c.ſi.de ap.li.vj.in nouel.⁊.l.acta.§.de ampliãda.de re iudi.p
Bart.Hic qrĩẽ an collegia puta mercatoꝝ artis lane poſſint
facere

a ℭL.ij.⁊ ibidē vide eūdē bal. et Bar.⁊ adde ad materiā q̄ habenť ꝑ Fel. in.c.quāuis.in fi.de offi. dele. ⁊ in.c.ſi qñ. eo. libꝛ. vbi docet qualiter intelligať ſtatutū, ꝙ ſtari dꝫbeat libris mercatorum.

b ℭCōtra aduerſus expulſos. vide Lu do. Ro. in.l.j. ſ.qđ quiſq͂ iu. et Floꝛ. in.l.te ſtatrix.§.fi. ff. ſi ſerui.vend.⁊ eūdē Bal.in.l. j.C. de caduc. tollen. ⁊ in.l.ij. quēadmoduꝫ teſta.aper. ⁊ in d.l.ij.⁊ plene ꝑ Alex.hic.

c ℭ Remiſſio. Tu tamē vide Bar. Sozi.in conſi.lxviij.in ci.fruſtra. ver. ij.reſpōdetur. cū ſeq.in.j.parte. ꝙ iuramentū preſtitū ad ſuā vtilitateꝫ, cū pars poſſit remittere, eadē rōne vř, ꝙ poſſit remittere exceptioneꝫ periurij ſurgēteꝫ ex iuramēto preſtito ad eius vtilitatē: vnde ſi ſimulatio allegetur, ⁊ ꝓbeť ps aduerſa excipiat de piurio: poterit replicari, quod vř remiſſum piuriū inquātū ꝯſenſit cōtractū fieri ſimulatum.qđ nota.

d ℭSed pone De hac. q. vide per abb. in ca.dilecto. de ꝓbē. ⁊ in ca. cōſtitutus. de reſcrip.vbi tenet cum Bal.

facere inter ſe ſtatuta ſpecialia cōtra ſtatuta gñalia
illius ciuitatis,⁊ videť ꝙ ſic.nā eo ipſo qđ collegiuꝫ
eſt approbatū poteſt facere ſtatuta inter ſuos iura-
a tos.C.de conſti.pe.l.ij.[a] in fi.tñ ſi eſt ꝯtra generalia
ſtatuta nō tenetur illud ſeruare poteſtas quia maioꝛ
eſt eis.vt ibi no.Ad idē facit in aut.de fideiuſſ.§.ar-
gentarioꝛū.nam talia ſtatuta ſunt approbata ꝑ ius
cōmune.ergo nō indigēt de cetero approbari. vt in
l.j.de theſau.lib.x.ℭIn contrariū videtur qꝛ ſcđm
l.generalem decet.i.opꝫ viuere omnes qui in ciuita
te ſunt.ſ.de legi.l.ij.qꝛ iura non in ſingulas pſonas
⁊c.vt.ſ.eo.tit.l.iura.nec dꝫ eadē populi vniuerſitas
diuerſo iure cēſeri:de vſucap.l.cū qui edes. qꝛ diuer
ſitates ſunt odioſe ⁊ plene triſtiſſimi euētus. vt.ſ.de
oriꝫ.iur.l.ij.§.⁊ cū placuiſſet.in ver.initium.So.in-
ter ipſos poſſunt habere ꝓpria ſtatuta a generali le
ge diſcrepātia facta ſuper factis illius artis vel ꝓ-
feſſionis nō ſuper alijs.puta ſuper hereditatibꝰ. ar.
notatoꝛū in.d.l.per iniquū.Nec tñ ſtatuta nō nocēt
alijs q̄ ipſiſmet ⁊ heredibꝰ eoꝛum:nam talia ſtatuta
dicūtur conuētiones:vt.ſ.de leg.ſed et ea.ergo alijs
non nocent:vt.ſ.de pactis.l.ſi vnus.§.ante omnia.
9 ℭ†Queritur vlterius nūquid intrinſeci poſſint fa
b cere ſtatuta ꝯ expulſosᵇ.⁊ videtur ꝙ ſic:qꝛ intrinſe-
ci faciūt populū nō diſpergi ⁊ vagari per mundū.ex
tra de no.ope.nun.cū ex iniuncto.per Inno. ℭIn
cōtrarium:qꝛ contra ſpoliatos anteq̄ reſtituantur
non poteſt ferri ſentētia hominis ergo nec ſentētia
ſtatuti.ij.q.j.in primis.Itē cōtra eos poſſunt cauſe
fingi.Itē nō poſſunt cōparere ad contradicēdum.
vt in.c.paſtoꝛalis.de re iud.in clemen. Itē ſtatutum
ſit a capitalibus inimicis eoꝛum.ergo nō valet ſicut
nec ſentētia.ſ.de arbi.nō diſtinguemus.§.cū quidā.
Item ſit a notoꝛie ſuſpectis ergo non tenet.vt.l.j.C.
ſi quacunq͂ predi.po.et videtur fieri dolo ⁊c. Et ſic
obſtat exceptio doli,vt.l.j.in fi.de doli excep. Itē fa-
cit quod not.in.c.ſtatutū.de reſcri.lib.vj. Preterea
ex quo ſunt expulſi deſierūt eſſe de illa vniuerſitate.
et de illo coꝛpoꝛe.de capi.dimi.amiſſione.§.qui defi
ciunt.ergo tanq̄ extranei non ſunt ſub ſtatuto.Dic
ꝙ ſi quidaꝫ ſunt expulſi ex iuſta cauſa valet ſtatutuꝫ
qꝛ delictum non debet eis preſtare exemptionem.d.
§.qui deficiunt.⁊ argu.in.l.de pollicitationibus.ſ.de
pollici.⁊ qđ not.in.l.ad cog.qui.ex cau.in poſ.ea.Et
concedo ꝙ iuriſditio remanet penes intrinſecos, qꝛ
coheret territoꝛio.⁊ intrinſeci poſſident territoꝛiuꝫ.
Item intrinſeci ſunt vniuerſi, ⁊ expulſi ſunt ſingu-
li.Item abſentes non ſunt vocandi.⁊ intelligo de
ſtatutis rationabilibus.ſi autē ſunt expulſi iniuſte ⁊
de facto:tunc ſtatuta facta contra eos non valent.
quia ius cōmune qđ permittit fieri ſtatuta non intē
dit per hoc dare materiam delinquendi.C.de mono.
l.j.⁊ ideo ſtatuta que ſapiunt partialitatem ſapiunt
monopolium:⁊ ſunt a iure improbata.vt no.Inno.
de conſti.c.cū acceſſiſſent.ℭSed nunquid in gene-
rali confirmatione ſtatutoꝛum,videntur confirma-
ta ſtatuta alias ſpecialiter cācellata.⁊ dic ꝙ nō.vt.l.
ſi quis prioꝛe.ad trebel.Sed nunquid papa confir-
mando ſtatuta videtur confirmare ea que ſunt con
tra libertatē eccleſie.poſſet enim ſi vellet. vt no. in.c.
j.de tranſac.per Inn.Sed credo ꝙ nō videať velle.
argu.de pecul.le.l.ſi peculiū.§.ſicuti.⁊ ad hoc facit il
le qui mādat non videtur mandare contra ſeipſum.
vt.ſ.man.l.creditoꝛ.§.fi.ℭSed quero poteſtas iura
uit ſeruare ſtatuta ⁊ emergit caſus inopinatus po-
pulus vult eū abſoluere a iuramento.queriť nunqd
poſſit ⁊ videť ꝙ nō:qꝛ iuramētū eſt diuini iuris non
humani ⁊ iniuriā dei homo nō pōt remittere.Solu.
anteq̄ incidat in periuriū pōt populus ei remittere.
ſ.ad municip.l.fi.⁊ not.xj.diſt.in his. Sꝫ ſi iā incidiſ
c ſet in periurio nō valeret remiſſioᶜ quo minꝰ eſſet in
famis.argumẽ.ſ.de verbo.oblig.l.cuꝫ ſtipulatus ſim
d mihi a proculo.ℭSed poneᵈ ꝙ omnes de cōſilio iu
rauerūt ſeruare ſtatuta,poſtea ꝓ bono publico reuo-
cāt ipſum ⁊ vtūtur alio iure.nunquid ſint periuri . ⁊
dico ꝙ non. qꝛ iuramentū intelligitur donec ſtatu-
tū ſit ſtatutuꝫ.ſꝫ modo nō viget:qꝛ eſt reuocatū . Si
autē iuraſſent nō reuocare:tūc bñ eſſent piuri.vř ſi iu
raſſent nō ire ad monachas ꝙ ſtatuto cauebatur.nā
remoto ſtatuto adhuc iuramentū ſtat:quia nō eſt iu

ratum ſtatutū.ſed res ſtatuta que ſtat per ſe ſecūdū
Pau.de liaꝫar.niſi habita eſſet conſideratio ſtatuti
tanq̄ cauſe finalis,quia defectus cauſe finalis excu-
ſat a periurio.C.de non nume.pec.l.fin.argu.de leg.
iij.cum quis decedens.in princi.ℭTactum eſt ali-
10 quid a quibꝰ ſtatuta fient. ℭ†Sed queritur quali-
ter inter ſe differāt ſtatuta populi ⁊ epiſcopi. reſpon
deo ſtatutum epiſcopi eſt ius pretoꝛium, et ſic pena
le.ergo accuſatio eſt annalis.inſtit.de perpe. acti. in
princi.Epiſcopus enim magiſtratus eſt ſeu pretoꝛ
quidam in ſua dioceſi. ⁊ idem in cōſtitutione legali
niſi faciat autoꝛitate apoſtolica ſibi ſingulariter cō-
miſſa:qꝛ eſt ius ciuile.vt hic.ergo perpetuū.l.quere-
lam.de falſis.ℭSed pone anciani faciūt ſtatutū an
iſtud eſt ius pretoꝛiū.vel ciuile.dicit Bar. ſi quidem
ſtatutū populi dat ſibi hanc poteſtatē qđ eſt ius pre
toꝛium ſicut edic.ediliū curuliū.de edi.edic.l.j. Sꝫ ſi
faciunt hoc autoꝛitate adunantie generalis hoc eis
ſpecialiter committentis:tūc eſt ius ciuile : qꝛ ſit no-
mine populi.argu.c.cum aliquibus.de reſcrip. li.vj.
Ita not. Bar.in.l.v.de verbo.obliga. Et ſecundum
hoc ex refoꝛmatione q̄ faciunt prioꝛes ⁊ camerarij
iure ſuo non oꝛitur condictio ex lege. ſed actio in fa
ctū.Et ſi quis proponeret condictionē ex lege age-
ret inepte.Sꝫ mihi videť qđ ſit ius ciuile:qꝛ non ha-
bent poteſtatē hāc qꝛ magiſtratum gerāt.ſed qꝛ per
collegiū ipſoꝛū preſentatur totus populus.Sꝫ edi-
les,ſub nomine magiſtratus,ſoꝛtiti erant autoꝛita-
11 tem ſtatuendi.ℭ†Sꝫ pone.rectoꝛ vniuerſitatis cuꝫ
ſcholaribus facit ſtatutū.nūquid erit ius ciuile, vel
ius pretoꝛiū:puto ꝙ ſit ius ciuile.quia ſit ab vniuer
ſitate autoꝛante magiſtratu ⁊ vniuerſitati attribuiť.
arg.l.j.§.ſolent.quando appel.ſit. ℭModo videa-
mus aliud de quibus rebus fiant.quero ergo an va
leat ſtatutum quod poſt.x.annos quis nō teneatur
e ſoluere debituꝫ.dicit Bar.ꝙ nonᵉ quia inducit pec-
catum niſi fingat debitū ſolutum. Iſta eſt truffa, qꝛ
ſtatutum quod fundat ſe ſuper fictione nō liberat a
peccato.vnde ſi ratio peccati infringit ſtatutuꝫ neu
trum ſtatutum valeret.Sꝫ tu dic quod vtrunq͂ va-
let.quia iſtud ſtatutum eſt bonum propter lites diri
mendas.licet non ſit equum.vt not.in.l.j.prin.ſ. eo.
⁊ de illo peccato nō curat lex ciuilis.C.de preſcr.xxx.
ann.l.ſicut.Item an hoc ſit peccatū , ſub iudice lis
eſt.cū lex ex cauſa poſſit auferre ius vniꝰ ⁊ dare alte
12 ri. ℭ†Itē quero,an valeat ſtatutum ꝙ iuramentū
minoꝛis nō valeat abſq͂ curatoꝛe.dicit Bar . ꝙ nō:
qꝛ inducit peccatum.niſi ſtatutū fingeret minoꝛē me
tu vel dolo inductum ſecunduꝫ Bart.Tu dic ꝙ eſt
illa truffa:qꝛ fictio nō liberat a peccato:vt dixi. Dic
ergo ſtatutū valere:qꝛ ius ciuile poſſet ex cauſa iura
mentum reprobare.⁊ tūc lex in hoc hꝫ locū apoſtoli-
ci.de leg.j.ſi quis inquilinos.§.fi.⁊ no.ſ.de iure pa.l.
adigere.§.fi.lꝫ eñ poſt iuramentū preſtitū ius ciuile
non poſſit infringere. Et ideo nō valeret ſtatutum
iſtud:qꝛ traheretur ad poſtea factum.tñ ante factuꝫ
poteſt facere ꝙ ex tali iuramēto nō queratur ius ta-
le iuramentū recipiēti.⁊ ideo poteſtas iſtud ſtatutū
13 dꝫ ſeruare.ℭ†Sꝫ an epſ poſſit mandare iudici ſe-
culari ꝙ faciat tale iuramentū ſeruari.dicit Io . an.
ꝙ ſic.in.c.ij.de pac.lib.vj.in nouella . Sed iſtud non
videť verū qꝛ epſ nō pōt ampliare iuriſdictionē ſe-
cularē vltra foꝛmam ſtatuti.vñ pōt dicere iudex dñe
epiſcope qđ iubes nequeo adimplere . qꝛ non habes
iuriſditionē talem.arg.ſ.de offic.ꝓconſul.l.ij.⁊. ſ. de
edil.edic.l.ad res.⁊ idem in ſimilibus caſibus videť
dicendū.licet ſit argumen. cōtra.ſ.ad.l.falc.l.ſeius ⁊
augerius.videlicet ꝙ in derogatiōe eccleſiaſtice iu-
riſditionis nō poteſt auferri iuriſditio iudici ſecula
ri quin habeat eam ſaltem de iure communi . ⁊ vide
quod not.in.c.j.de iu.pa.in clemē.in glo.magna. Sꝫ
prius dictum approbat Iaco.de but.C.de epiſ.⁊ cle.
auť.ſtatuimꝰ in lectura:nā ſicut poſſet ciuitas non
habere foꝛū cauſarū vllo modo.ita ⁊ ſecūdum quid.
de excu.tu.l.ſi duas.§.ſed decet.ℭSed nunquid ſta
tutum inualidum pōt iuuari adiectione pene . dicit
Bar.ꝙ nō in.d.l.ſeius ⁊ augeriꝰ.verbi grā. ſtatutuꝫ
dicit ꝙ nō opponať exceptio ex cōmuni.Iſtud non
valet.Sꝫ nunquid opponenti poteſt imponi pena.
Itē ſtatutū dicit ꝙ ſpuriꝰ ſuccedat. iſtud nō valet,

e ℭQuod non. Tu vide feli. in.c.fin. de preſcrip. ⁊ qđ ibi latiſſime dixi in apoſ. ⁊ fina. per do. Alex. de imol.in conſi.clxxxiiij.i.ij. parte.⁊ Paul. de ca.in conſi. cclxxxv.⁊ adde ꝙ nūq̄ currit ſi debite ꝓmiſit,nūq̄ conuenire,vel habere ꝑpetuo rata ⁊ firma, vel ſoluere qñcunq͂. idem Bal. ſing.in. l. qđ ſi nolit.§.ſi quis ita.⁊ ibi ang. de edil. edi. et Barto. in.l.nemo poteſt.de leg.j.ver. quero ſtatutum. ⁊ alex.in.l. đ vſu capio.⁊ Bart. cepo.in caute. cxv.

Item ſtatutū dicit ꝙ exceptio vſuraria nō admit⸗
tatur an opponenti poſſit inferri pena. ⁊ videtur ꝙ
non per dictam.l. ⁊ argu. C. de legib.l.non dubium.
Sed poteſt reſponderi ad.l.ſeius.ꝙ illa loquitur in
priuata perſona.ſed hic loquuntur in legiſlatore qui
poteſt adijcere penam ⁊ facere penalia.nam legiſla⸗
tor nō tantum penam ſed etiam materiam delicti po
teſt inuenire.ff.de extraor.crimi.l.ſacculari. §. ſunt
quedā.ſed reſpōdeo ꝙ in prohibitis ille qui non po
teſt ſtatuere reducitur ad inſtar priuati preterea ma
ior poteſtas requirit in adiectione pene q̄ in diſpoſi
to principali.vt.ff.de iudi.l.ij.§.his datur. ergo qui
non habet diſponere ſimpliciter nō poteſt diſpone
14 re penaliter. ¶ †Nūc videamus ad que tempora re⸗
ferant ſtatuta.⁊ dic aut habent relationē ad certum
tempus ⁊ ad certos caſus noīatos ſigillatim.⁊ illud
tempus cum ſuis caſibus comprehendunt. et non
aliud.aut habent relationem ad certum tempus et
incertos caſus.tunc comprehendunt illud temp⁹ cū
ſuis caſibus nondū deciſis.ſecus in deciſis vel tranſ
actis.ff.ad tertul.l.j.in fi.⁊ intelliguntur quo ad hūc
articulum deciſum etiam ſi ſit a ſententia appella⸗
tum.idem eſt in caſibus concluſis in quibus nihil
noui iuris vel facti poteſt allegari.vt in aut.vt cum
de appellatio.cognoſ.in principio. ⁊ de cauſa poſſ.
c.paſtoralis.per Innocē.aut habent relationem ſim
plicem ⁊ indiffinitiuam.id eſt implicitam ad caſus
preteritos ⁊ futuros.⁊ tūc aut noua lex refert vete⸗
rem ⁊ trahitur ad tempus veteris legis.inſtitut. de
here.qua.⁊ diff.§.ſed his permittit pretor.aut inter
pretatur verba ⁊ mentē legis veteris.⁊ idem quia re
trotrahitur.argu.in auten.de fili.ante dota. inſtru⸗
men.na.§.fi.aut interpretatur mentem legis ceſſan
tibus verbis.⁊ tunc de rigore trahitur retro. Sed
de benignitate non. C. mand.l.ab anaſtaſio.in fi.aut
innouat legem veterē aliquid addendo vel detrahē⸗
do.⁊ nō trahitur retro.in auten.hec conſtitutio inno
nat.col.viij.aut lex noua ſimpliciter diſponit.⁊ tunc
aut per modum indulgētie.⁊ nō cōtinet futuros ca
ſus ſꝫ preteritos.ff.de legibus.cū lex.aut per moduꝫ
regule.i.legis generalis. ⁊ tunc cōprehēdit futuros
caſus.vt no.de cōditio.⁊ demōſtra.l.cum tale.§.fi.qꝛ
hec eſt natura legis. Caſus autē futur⁹ dicit qui eſt
in potētia ſuſcipere diuerſas legum formas. Prete⸗
ritus autē caſus dicit in quo nō cadit noua forma.
C.de dona.que ſub modo.l.perfecta.⁊.C.de legi. le⸗
ges.⁊ ibi plene dixi. ¶ Et not.ꝙ ſecus eſt in ſenten⸗
tia hoīs q̄ continet tantū preterita.vt.l.j.§.j.ff.de vſu
ris.⁊ not.in.c.romana.de ſentent.excommuni. libro
vj. ¶ Item no.ꝙ verba.l.generalis exponuntur de
futuro.l.j.ff.de condi.ex le. Et no.ꝙ aliud eſt querere
vtrum.l.noua trahatur ad veteres caſus.⁊ de hoc di
xi mō.aut vtrū trahatur ad veteres leges.⁊ tūc dic
vt.ff.de leg.nō eſt nouū.⁊.l.ſꝫ ⁊ poſteriores. ¶ Sꝫ an
trahatur ad veteres res,verbi gratia, ſtatutuꝫ dicit
ꝙ domine nō poſſint portare ſerica veſtimenta an
poſſint portare vetera retrofacta.⁊ dic ꝙ oīa cōpre⸗
hendit:qꝛ generalis eſt illa determinatio.ex de vi. ⁊
honeſta.cleri.c.ij.in gl.veſtibus.per Io.and. ¶ Sꝫ
pone ſtatutū dicit ꝙ filia dotata nō ſuccedat. modo
quidā dotauerat filiā ante ſtatutum.ſed iſte deceſſit
poſt ſtatutū.an iſta ſuccedat.⁊ videtur ꝙ ſic:qꝛ ſta⸗
tutū nō trahit retro cū natura.l.ſit reſpicere futu⸗
ros caſus.C.de decur.l.penul.lib.x. In contrarium
qꝛ licet ratio excluſiua ſit ex cauſa de preterito tamē
caſus deferende hereditatis eſt de futuro ⁊ iſtud eſt
verius cum iſtud participiū dotata ſit aptū include
re preteritū.Sed verbum ſuccedat non eſt aptum in
15 cludere niſi futurā ſucceſſionē. ¶ †Sꝫ quid ſi ſtatu⸗
tū dictet ꝙ monachus non ſuccedat,certe ſi quis an
te ſtatutū eſſet factus monachus non includitur in
ſtatuto:qꝛ laici nō poſſunt ſtatuere cōtra monachos
⁊ clericos:ſed monachati poſt ſtatutū nō ſuccedūt:
qꝛ ſtatutū preambula hora profeſſiōis reddit eos in
capaces.ſm Ia.but. Alij dicūt ꝙ nō valet ſtatutuꝫ
tāq̄ religioni contrariū. Itē.l.deo nobis. videt iſtā
cauſam ⁊ cauſatum ſimul reprobare. Itē ad hoc in
auten.de ſan.epi.§.ſed hoc in preſenti.in ratiōe ſui.
nō ob.qd̄ not.ff.de leg.l.de quibus. quia ibi ſpeciale
propter ipſius rei.i.feudi naturā.ff.de verbo. ob. ita

a ¶ Eſt. adde q̄ dixi in.l.j.ſ. eo.in verſi.iij. opponit. vbi etiā per eūdeꝫ.

16 ſtipulat⁹. ¶ †Sꝫ nunqd ſtatutū cōtinet futuras pſonas verbi gratia
dicit ſtatutū ꝙ vxor ⁊ filij bānitorū nō poſſint ſtare in ciuitate an nati
poſt legē ⁊ poſt bannū poterūt ſtare,⁊ videt ꝙ nō,qꝛ magis debet eis
nocere delictum patris q̄ ante natis.C.de libe.⁊ eorū lib.l.ij.⁊.ff.de ſta.
ho.imperator adrian⁹.in fi.⁊ qd̄ no.eo.ti.l.in ſeruorū.§.fi.mortuo tū pa⸗
tre redire poterūt ad ciuitatē:qꝛ bannū morte extinctū eſt. vñ ammo⸗
do nō ſunt filij bannitorum.vt.ff.de lega.ij.l.titia.§.vſuras. per Iaco.
17 ¶ †Hoc tamē ſcias ꝙ ꝯſtitutio penalis nūq̄ habet locū niſi cōtra fu⸗
turos nō ſeruātes.qꝛ vetera facta noue pene nō ſubiacēt.vt plene not.
in pe.cle.in glo.videt p hāc literā nimirū qꝛ rōne pene eſt ius nouū. lꝫ
veteri ſit annexū.vt.ſ.e.l.ius ciuile. Itē hoc pbat rō naturalis. Illud
qd̄ natū nō eſt nō habet operationē aliquam.ſꝫ lex anteq̄ lata ſit non
eſt nata.ergo non prius pōt eſſe in operatiōe q̄ ſit in ſuo eſſe.hac rōne
poſthumus nō rūpit teſtamentum anteq̄ naſcat:qꝛ non eſt homo.ff.de
iniuſto teſtamēto.l.iij.de colla.bo.l.fi.⁊ ideo ſtatuta q̄ trahunt ſe retro
ſunt cōtra rōnē naturalē:niſi ſint fundata in veteri radice:nam eo caſu
quo formā ⁊ originē ceperūt ex veteribus traherent ad eoſdem caſus.
vt in auten.de filijs ante do.inſtrumē.na.§.fi.⁊ ar.ad.l.fal. in rōne. §.ſi
filio.ver.vt eīn opes. Nūc videamus aliquid de intellectu ſtatutorum.
Eſt autē duplex intellect⁹.ſ.literalis.i.grammaticalis in quo recurrit
ad ſpeculatiuos grammaticos,puta ad catholiconem.⁊ ciuilis in quo
recurrit ad mentē ⁊ rationē legū.qui intellectus vocatur ſenſus id eſt
18 volūtas.C.de liberis preteri.l.iij. ¶ †Primo ergo videam⁹ nunqd in
ſtatutis debeamus ſeq intellectū literalē. Eſt autem intellectus lr̄alis
ſon⁹ verborū extraneo nō indigēs interpre.vt in.c.exijt qui ſeminat.§.
fi.de verb.ſigni.lib.vj.ff.de inſtitori.l.ſi pupillus.§. preſcribere. intelle⸗
ctus autem precedēs appellat intellectus ſubtilis.⁊ ideo laudatur pa⸗
pi. Itē claudius magno ingenio.ff.de conditio.⁊ demonſt.l.a teſtatore.
Itē Paulus ſceuola dicunt vertices:qꝛ legū mētes cōſiderauerūt.ff.de
excuſa.tut.l.ſcire oportet.§.⁊ ſi maxime.dicit etiā intellectus literalis.
i.vulgaris.ſicut vulg⁹ intelligit.de ſupel.leg.l.labeo.de le.iij.l.librorū.
§.qd̄ tū caſſius.dico ergo ꝙ in ſtatutis debeamus ſeq literalē ⁊ planuꝫ
intellectū ad vnguē ſi ī eo pōt ſaluari rō motiua ſtatuti:ſꝫ ſi nō pōt ſal
uari rō tūc ſecus. Exemplū. Dicit ſtatutū ſi qs fecerit ſanguinē in pa⸗
latio puniat in centū.certe nō punit barbitōſor, qꝛ pena ſuccedit loco
iniurie nō loco bñficij.l.q̄uis.ff.de in ius vocā.⁊ ibi no.p doctores non
ob.l.pſpexit.ff.q ⁊ a qbus.qꝛ nō debet pri⁹ inquiri an teſtis ſciat verita
tē q̄ deponat.⁊ ſibi dat⁹ eſt termin⁹ teſtificandi.vñ merito eſt expectā⸗
dū,qꝛ ante nō pōt ſcire an teſtis ſciat vel neſciat cū ab ipſo teſte inqui⸗
rendū ſit an fuerit preſens vl' abſens,nā ⁊ abſentes ſciūt interdū que⸗
dā cōferentia ad veritatē pbandā puta famā ⁊ cōiecturas. Eſt ergo il⸗
la.l.dura qꝛ religioſa.tū nō legis nō prſus deficit in abſente. nā lꝫ non
poſſit plene pbare pōt adminiculari circa pbationes:ſed tū bñ fateor
19 ꝙ hoc ſolū ſufficit p rōne ꝙ ita ſcriptū eſt in.l.vt no.j.di.c.oēs. ¶ †Se
cūdo q̄ro an ſtatutis debeamus ſeq intellectū ciuilē.⁊ videt ꝙ ſic. l. ſi
cui.ff.de ſerui.⁊.l.ij.de noxa.⁊ iō in ſtatuto ꝯ nō ſubditos nō includunt
clerici vl' eccl'ie,tāgit hoc Bar. ꝯ cōd.inſt.l.ſi qs ſub cōditiōe. Reſtrin
gunt eīn verba abſolute plata ad id ꝙ ſit poſſibile de natura,de facto,
⁊ de iure:⁊ ſcd̄m bonos mores.ff.q ⁊ a quibus.l.ſi rogat⁹.l.matrimonij.
20 de verb.ſignificatio.nepos proculo. ¶ In cōtrariū videt,eo qꝛ iſte † in
tellect⁹ eſt quedā diuinatio in autē.de teſtamētis imperfec.§.j.⁊ iō ver
bis eſt inherendū.ff.de exercito.l.j.§.ſi is qui nauē.de ſupel.leg.l. labeo.
Solu.ſi talis intellectus eſt rōnabilis ⁊ pōt colligi ex verbis vl' intelle⸗
ctus cōtrarius eſt impoſſibilis,tūc debemus ſeq mentē.arg.de libe. ⁊
poſthu.l.gall⁹.§.j.⁊.l.talē.§.fi.de here.inſt.ſecus ſi ex v̄bis nō pōt elici,
nec preſumi quis tunc dicit caſus omiſſus.ar.ff.de lib.⁊ poſthu.l.com⸗
modiſſime.⁊ ſi vero.§.de viro.ſolu.matri.⁊.l.fina.C.de predi.curi.lib.x.
⁊.l.in quorū.infra de pignori. ¶ Tertio quero q̄ ſunt illa q̄ faciūt men
tē legis preſumi.rñdeo inter cetera eſt paritas equitatis : q̄ ſimilia iu⸗
ra in diuerſis terminis credit ſuadere.l.illud.infra ad legē aquiliā, ꝙ
nō vident diſcrepātia q̄ in rōne cōueniunt,nā ratio eſt cōiunctio diuer
ſorū caſuū ad eundē finē tendētiū.ff.de legi.l.nō pñt.⁊.l.nam vt ait.⁊.l.
iō qꝛ. Eſt autē ratio vrgēs diſputatio vel euidēs demōſtratio.vt no. in
l.j.§.veteres.de acquirēda poſſeſſio.ff.de legib.l.nō omniū.⁊ ideo ratio
dꝫ eſſe certior dicto. Facit qd̄ no.infra de officio procura.ceſa.l.fi.⁊ vbi
lex dicit certo certi⁹ eſt rationē rōne corroborat.vel ratio eſt quidā mo
tus animi viſuꝫ acuēs:vtraq; a falſis diſtinguēs,vel rō eſt mentis mo
tus in his q̄ dicuntur decernere vel cōuertere valens.C.de indic.vidu.
a l.fin.de reuocā.donat.l.his ſolis. Equitas vero eſt[a] rectitudo iudicij
naturalē ſequēs rationem vt.l.j.poſt principiū.ff.ſi quis teſta. liber eſſe
iuſſus fuerit.⁊ infra qd̄ quiſq; iur.l.j.primo reſpōſo.⁊.l.bōa fides. ff. de
poſi. Eadē igit ratio ⁊ equitas ſimul iuncta inducūt extenſionem lega⸗
lem ex autoritate dicte.l.non poſſunt.ff.de legib.quia nihil refert quod
ex equipollentibus fiat vbi ratio attendit.vt infra mandati.l.fin. Eſt
autem equipollētia id eſt ſimilium rerum qualitas.C.de inſtitutioni.⁊
ſubſtitutiōibus.l.ſi mater.ſed vbi nō attendit ratio ſꝫ ſola voluntatis
autoritas ibi forma preſcripta extenſionem nō recipit.vt in capit.ſuſce
ptum,de reſcriptis.⁊ lib.ſexto.de conditionibus ⁊ demonſtrationib⁹.
l.in teſta.el.primo. Et ideo ſtatuta carentia ratione que ſola autoritate
nituntur ſtatuentium. vt ꝙ non extrahatur frumentum de diſtrictu
non

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

nõ extẽdũtur ad legumina.vt.ſ.de legi.l.ꝙ nõ ratione.⁊.ſ.de iure fiſ.l.
valerius.Item ſtatuta que ſunt cõtra ratiõe non extendũtur.vt.ſ. de
legi.l.ꝙ non.q: ratio debet eſſe mediũ ad id per qd̃ fit extenſio.⁊ iõ vbi
deficit ratio que dꝫ eſſe bona ⁊ equa.vt.ſ.eo.l.j.poſt pñ.non põt fieri
extenſio:quia a pari ratiõe iniquitatis non fit extenſio,ſed a pari rõne
equitatis.⁊ iõ ſtatutũ dicẽs ꝙ patruꝰ excludat matrẽ non extendit ad
patruũ magnũ:nã iſta adiectio magnꝰ notat ĩproprietatẽ.C.de ſucceſ
ſo.l.j.per Jaco.bu.Itẽ q: in iſto caſu omiſſo eſt minor rõ ſtatuẽdi. Itẽ
ſi ſtatutũ dicat ꝙ mulier nõ poſſit teſtari abſq; cõſenſu ꝓpinquorũ nõ
trahã hoc ſtatutũ ad hermaphroditũ. q: ꝓprie nõ eſt mulier: ſed ho
mo mixtus.arg.ſ.de lega.iij.l.legatũ.nõ ob.qd̃ no.ſ.de legi.l.de quibꝰ.
q: ibi cõſuetudo ẽ iuſta ⁊ equa.hic autem plures rationes poſſunt aſſi
gnari ꝙ ſtatutũ ſit iniquũ q̃ ꝙ ſit iuſtũ.⁊ ideo plura arg.vincũt. argu.
ſ.ad trebel.l.q filiũ.§.fi.Item quãdo ſtatutũ loquitur diſtrictiue nõ ex
tendã illud,q: oĩs terminꝰ diſtrictiuus eſt etiã reſtrictiuus.C.de patri.
q fil.di.l.ij.Itẽ ſi ſtatutũ dicit ꝙ primogentiꝰ nõ ſecũdogenitus ſucce
dat,nõ extendit ad primogenitũ:q: in odioſis nõ fit cõceptio pſonarũ.
vt.l.j.§.quãtũ.de ven.in poſ.mit.Et ꝙ iſtud ſtatutũ ſit odioſum ⁊ irra
tionabile pꝫ.q: in natura pari nõ debent ꝯria ſtatui.Item ſi ſtatutum
dicit ꝙ ſi ſolus primogenitꝰ ſit heres in feudis nõ extendã in allodijs.
C.de teſt.mil.l.j.⁊.ſ.de adop.l.ſi arrogator.¶ Sed qd ſi ſtatutum dicat
ſi quis pcuſſerit cũ maſſa ferri puniat pena dupli.modo pcutio te cum
capite ſecuris vel inſtrumẽto eq̃ graui ſicut eſt maſſa ferri . an puniar
pena dupli:reſpõdeo ſi inſtrumẽta vident iudici ſimilia in effectu tũc
debebit me cõdẽnare pena dupli.q: de ſimilibꝰ ad ſimilia ꝓcedere dꝫ.
que verba debet ponere in ipſa ſñia.nam interp̃tatio iudicis eſt in ſcri
21 ptis redigenda.vt no.ſ.de legi.l.ſi de interpretatione.¶ †Et no.ꝙ iu
a dex hꝫ ptãtem aſſimilãdi[a] per.l.nõ poſſunt.ſ.de legi . Certe illa.l.loqui
tur in iure cõmuni ſꝫ in iure municipali dic ꝙ hꝫ hãc autoritatem per
l.de quibus.ij.rñ.ſ.de legi.¶ Modo quero vtrũ vnũ ſtatutum traha
tur ad aliud eiuſdem municipij.⁊ dico ꝙ ſic. vnde poſterius ſtatutum
trahit ad ſe prius tribus modis.determinãdo.i.reſtringendo.⁊ iſta eſt
interp̃tatio arctatiua ſupplendo.i.ampliando.⁊ iſta eſt interp̃tatio ex
b tenſiua.⁊ ſi dicat ſtatuta non recipiũt interp̃tationẽ extẽſiuam[b] . Rñ
deo duplex eſt interpretatio:ſcilicet legis.⁊ iſta eſt ꝓbabilis et neceſſa
ria.⁊ ideo admittitur. Quedã eſt interp̃tatio hominis tũc aut certũ eſt
ꝙ ꝓcedit de mẽte legiſlatoris.vt q: ſtatuto cauet ⁊ ꝓcedatur de ſimili
bus ad ſimilia.⁊ tunc ꝓcedit inſti.de leg.patro.tu.aut eſt certuꝫ ꝙ non
eſt de mente legiſlatoris.⁊ tunc non ꝓcedit.l.ſi vero.§.de viro. ſ. ſolut.
matri.Aut eſt dubium.⁊ tunc ſi eſt eadem naturalis ratio et equitas
extẽdit:alias non.vt.ſ.probaui per.l.vlt.C.de ind.vidui.que lex eſt no
tabilis.ad hoc facit qd̃ no.C.de fur.ſi qs ſeruo.⁊ ibi vide ꝙ not. ¶ Ter
tio mõ poſteriꝰ trahit ad ſe priꝰ,vt corrigat hoc verum ſi vtrũq; gñali
ter vl' vtrũq; ſpecialiter loquitur in eodem caſu, ſꝫ ſi primũ ſtatutũ lo
quitur diſtincte,ſecunduꝫ vero loquit indiſtincte,tũc nõ fit correctio,
q̃ eſt vitanda.C.de inoffi.do.l.j.ſed primũ ſtatutũ trahit ad ſe vltimũ
⁊ diſtinguit ipſum.vt no.in.l.nõ eſt nouũ.ſ.de leg.Itẽ declarat ipſum.
vt.l.nihil.ſ.de coniun.cũ eman.liber.Itẽ vnũ caput ſtatuti trahitur
ad alterũ caput eiuſdẽ ſtatuti.ſ.de pe.he.l.vtrũ.⁊ dic ꝙ trahitur etiaꝫ
p cõiunctiones aduerſatiuas.nã ẽt in aduerſatiua vr repetita q̃litas
p̃cedẽtiuꝫ cũ ſit cõiunctio.arg.no.inſti.de rerũ diui.§.itẽ lapilli.Uerbi
gratia.dicit ſtatutũ exiſtentibꝰ maſculis femine nõ ſuccedãt ab inteſta
to,niſi in dote,facto vero teſtamento non ſuccedant,niſi q̃tenus teſta
tor eis duxerit relinquẽdũ.certe intelligit facto teſtamẽto . ſ. maſculis
extãtibus,⁊ hoc ex natura copule.q: dictio,vero,ꝓ ſꝫ,eſt coniũctio. er
go repetitionem inducit.ſ.de fun.inſtruc.l.ſeie.§.Caio.qdã tñ cõſueue
rũt contrariũ ⁊ male. ¶ Et no.ꝙ ſicut ſe habet ius ad ius cõe ita ſe hꝫ
ſtatutũ ad ſtatutũ.⁊ ꝯſuetudo ad ꝯſuetudinẽ ⁊ ſtatutũ ad cõſuetudinẽ:
q: trahit ſcriptũ ad ſcriptũ,⁊ nõ ſcriptũ ad non ſcriptũ.Itẽ ſcriptũ ad
non ſcriptũ ⁊ ecõtra,ſi ſunt eiuſdẽ gñis vt no.in.l.de quibus. ſ.de legi.
¶ Itẽ no.ꝙ iſtud ius qd̃ trahit aliud ad ſe dicitur recipere interpreta
tionẽ paſſiuã ſi ab eo informat.ſꝫ ſi nõ informatur ab eo dicitur inter
pretatio actiua.Paſſiua interpretatio eſt ſuſcipere.Actiua vero eſt in
22 fluere alteri.¶ †Unde q̃ro nũqd ius cõmune interpretet ſtatuta.dicit
Bar.ꝙ ſtatuta a iure cõi recipiũt interpretationẽ paſſiuã.vt.l.j. §. lex
falcidia.ſ.ad.l.falci.Et iõ ſi ſtatutũ dicit qd̃.B.ſit ciuis omnia iura lo
quentia de ciuibus habent in eũ locum.l.quidã cum filiuꝫ.ſ.de ver.ob.
Et ſi ſtatutum dicit qd̃ valeat teſtamẽtũ corã duobꝰ teſtibus factũ oẽs
leges teſtamẽtarie habẽt locũ.Et ſi ſtatutũ dicit qd̃ bannitus habeat
pro cõfeſſo ⁊ cõuicto habebit locũ lex q̃ dicit qd̃ cõfeſſus ⁊ conuinctus
nõ appellet.Sꝫ tu dic qd̃ ius cõmune nõ influit huic ſtatuto,ſꝫ rei ſta
tute.Statutũ eñ ipſum in ſe nõ recipit formã a iure cõmuni ſꝫ diſpoſi
tũ a ſtatuto hñ trahitur ad ius cõmune ⁊ hec nõ eſt interpretatio extẽ
ſiua ſalua reuerẽtia mei doctoris ſꝫ eſt interpretatio effectiua ex ꝓprio
intellectu vocabuli.nã iſtud vocabulũ teſtamentũ ſic ſupponit.Eſt er
go ꝓprius ſenſus.dicit eñ propriꝰ ſenſus.id eſt,ſuus.id eſt , nõ contra
regulam.id eſt,non abhorrens a diffinitione vel a deſcriptione que in
telligentiam ſubiecti claudit.ſed ⁊ communis vſus loquẽdi atq; intel
ligendi dicit proprius vſus.id eſt iſtius vocabuli ꝓpria paſſio.de lega
tis.iij.librorum.§.qd̃ tamen caſſius,de ſupellectili legata.l.labeo.Ad

uerte ergo non eſt dubium quod ius commune re
cipit interpretationẽ paſſiuam a ſtatuto ⁊ cõſuetu
dine poſteriori. vt.ſ. de legib.l.minime.et.l.ſi de in
terpretatione.¶ Sed an econtra ſtatutũ recipiat.i.
patiatur interpretationẽ largiendã ſibi a iure com
muni.⁊ videt ꝙ ſic. Hoc eñ eſt illud vulgariter di
ctum ꝙ ſtatutũ.interpretatur ſm ius cõmune.C.de
c noxa.ſi ſerui noſtri.extra de cõſue.c.cũ dilectꝰ.et qd̃
nota.C.de iure delibe.l.fi.§.in cõputatione.¶ In cõ
trariũ videt,q: ſeparatorũ ſeparata debet eſſe ratio.
vnde cũ ſtatutũ ſeparatũ ſit a iure cõmuni ſequitur
qd̃ de vno nõ infert ad aliud.Solutio aut eſt certiſ
ſima mẽs ſtatuti ⁊ qualitas mẽtis iſtiꝰ ſtatuti.⁊ tunc
preciſe debet ſtari ipſi ſtatuto aut nõ eſt certa quali
tas mẽtis ipſiꝰ ſtatuti.⁊ tũc recurrit ad granũ ſalis,
id eſt ad ius cõmune ne marceſcat.Uerbi gr̃a dt ſta
tutũ.Si quis occiderit occidatur.intelligaꝫ id eſt ſi
dolo nõ ſi in caſu fortuito.vt.ſ.d legi.l.benignꝰ.⁊.l.
in ambigua coniuncta.l.in lege ad.l.corneli. de ſica.
nec enim ſunt verba ſtatuti ſic iudaice intelligenda.
quia prauus intellectus non recipit in ſtatutis. ar.
C.de legi.l.ij.Eſt ergo aliud exemplũ.Dicit ſtatutũ
quod ſuccedat primogenitus. naꝫ intelligã ſi ſit ha
bilis quia beneficia legum capacibus ſcripta ſunt:
nõ autẽ odioſis ⁊ incapacibus.ar.de leg.ij.l. lucius.
§.lucius titius damaꝫ.Sed quid ſi cauet alio ſtatu
to quod ſtatutum non poſſit interpretari vel gloſſa
ri.Reſpõdeo iſtud ſtatutuꝫ debet eque intelligi. ſcꝫ
de glo.hominis non de glo.legis.vt.C.de adulteri.l.
q̃uis. ¶ Sed quid ſi cauetur ſtatuto quod ſtatuta:
d ſint preciſa[d]:vel preciſe obſeruẽtur.Reſpondeo idẽ,
nam verbuꝫ preciſum recipit determinationem lau
dabilem.de verbo.ob.l.ſtipulatus ſum damã.⁊ dicit
preciſum ſcd̃m deriuationem.i.ſecũdũ antecedẽtia
quaſi ſit dictũ ꝙ iſtud ſtatutũ precedat ideſt p̃cidat
ſeu recidat omnia alia que aliter diſponerẽt.Itẽ p̃
ciſe.i.neceſſario.de procu.ſed ⁊ he.ver.p̃ter.in gl.cuꝫ
23 ſimilibꝰ.¶ †Sed que eſt interpretatio actiua in ſta
tutis.Reſpondeo ecce exemplum.ſtatutum dicit ſi
quis occiderit:non dicit ſi quis mandauerit.nam ſi
trahimus ad mandantem iſta interpretatio eſt acti
ua.q: ſtatutũ informat ſimilẽ caſum.⁊ ſic dat formã
⁊ omne qd̃ dat dicitur agens.In hac vero materia
de mãdatore.dic aut actus eſt corpori coherẽs ⁊ inſe
parabilis a corpore:vt adulteriũ.⁊ tũc nõ cõtinetur
mandãs:vt notat.in.l.j.§.deieciſſe.ſ.de vi ⁊ vi arma.
ꝯiuncta glo.in.l.j.ſ.de adulte.Aut eſt actus per aliũ
factibilis.⁊ tũc aut nõ põt cadere in patiẽtẽ.id eſt,in
mãdatariũ.id eſt,ſub nomine eius ꝓprio.⁊ tũc cõtra
mãdantẽ,q: ipſe vere facit vt ſi ſtatutuꝫ dicit ſi quis
alienauerit in non ſubiectũ puniatur in decem, nam
mandator in re ſua mandãs tenetur.vt.l.pater ex ꝓ
uincia.de ma.vindic.⁊.ſ.qd̃ quiſq; iur.l.iij. §. ſi pro
curator.aut talis actus poſſet cadere in mandatario
ſuo proprio nomine.⁊ tunc aut verba ſunt ſcripta in
rem ⁊ contra mandantem.ſ.de adulte. l. hec verba.
aut in perſonam ⁊ non contra de proprio intellectu
ſtatuti.vt nota.in dicto.§.deieciſſe.ſed per interpre
tationem ſic ſecundum Cynum . Alij dicunt quod
in ſtatutis non fit iſta interpretatio : quia non ſine
cauſa ſtatutum perſonam vetat ⁊ non notat ſimpli
citer ipſum factum quod res appellatur.vt.ſ.de cõ
ſtitutionibus principium.l.j.in fine.⁊.l.ſi ſeruum. §.
non dixi.de acquirenda hereditate. in dubio autem
verba ſunt realiter intelligenda.vt ſi ſtatutum dicit
pro vulnere imponatur talis pena omnes perſo
nas comprehẽdat in quibus eſt eadem vel par ratio
vel conditio.vt extra de homicidijs.capitu.ſicut di
gnum.vel dicamus quod verba ſtatuti ſunt in per
ſonam concepta quod refert aut ſtatutum diſponit
de indulgentia aut de pena. Primo caſu vt ſi dicit
quod homicide habenti paceꝫ remittatur pena per
ſonalis.⁊ tunc idem ſtatutum intelligam in mandã
te ⁊ opẽ ferente quia benigna eſt hec interpretatio.
argumentum.ſ.ad ſilleianum.l.ij.Secundo caſu re
fert aut diſponit de pena regulari iuxta qualitatem
delicti:⁊ tunc porrigitur ad mãdatorẽ, nempe prin
ceps eſt delicti,⁊ ita intelligatur.ſ. ne quis cum.l.ſi
per alium.⁊ ibi per Cynum aut ſtatutum irregulari
ter damnat actum vel factum aſs dãnatuꝫ irregula

a ¶ Aſſimilã
di.An et quã
do ſtatutuꝫ ad
caſum ſimileꝫ
extendi poſſit
vide Feli.in.c.
trãſlato .circa
fi.d cõſtitutio.

b ¶ Extenſiuã.
Adde.d.Pet.
phi. cor.in cõ
ſili.ccxliiij. in
cip.nõ ſequen
do in litera.g.
in.ij.parte.

c ¶ Ius com
mune. Adde
Dy.in conſili.
liij.⁊ Paul.de
caſt.in conſili.
ciiij.⁊ in cõſil.
cxliiij.incip.in
cã incarcerato
rum.⁊ in cõſil.
glj.incip. in cã
capture.et do.
pe.phil.cor.in
cõſi.xj. inci.ſtã
tibus in litera
d.in .j . parte.
et in cõſilio.l.
incip.circa.in
litera.g. ĩ.iiij.
parte.⁊ in cõ
ſi.l. incipi. pro
deciſione.in li
tera.l.ĩ.ij.par
te.⁊ in conſilio
xxxvj . incip.ſi
recte,in prin.⁊
in cõſi. xxxvij.
incipi. circa in
litera. v.in. iij.
parte.

d ¶ Sint preci
ſa.Uide Frã.
areti.in.l.iij.§.
in amittenda.
circa finẽ.ſ.de
acquirẽ.poſ.et
qd̃ ibi dixi in
apoſtil.

riter punit.⁊ tunc nō cōprehēdit mādatorē. Exem-
plū. Primo dicit ſtatutū ꝙ ſi q̄s iuenit̄ de nocte pu-
niatur in centū.modo ſcholaris mittit famulum de
nocte certe nō punit̄ ſcholaris:q2 ſtatutum limitate
materie dat penā.⁊ iſtud ſtatutū innuit materiā deli
cti de nouo ⁊ ſuis terminis cōtēti eſſe debem⁹:q2 ſta-
tutū ſic figit pedes ſuos.Exēplū de ſecūdo.ſi quis fe
cerit iniuriā patri:nō gaudeat beneficio inuentarij:
certe nō cōtra mandan.q2 iſta pena extranea eſt a ꝓ
pria pena delicti:q2 reſpicit actum quendā remotiſ-
ſimū ex trinſecū ſeu extraneū valde vt dicto.§.non
dixit.Sȝ pone qđ ſtatuto cauet̄ ꝙ de omni maleficio
poſſit fieri pax. ¶ Saluo qđ ſi quis occiderit homi-
nē ei nō proſit pax.modo querit̄ vtrū pax proderit
mādatori q2 exceptio q̄ debet eſſe de predicatis regu
le,tū contra officiū regule quedā excipiēdo ⁊ detra-
hēdo cetera efficaciter dimiſit ſub regula.naȝ detra
ctio in quibuſdā videtur cetera cōfirmare.vt.l.tribu
nus.§.fi.ſ.de mili.teſta.cū ſimi. ¶ Sed pone ſtatuto
cauetur qđ p̄ter nobiles ciuitatis Peruſij oēs artifi
ces poſſint eſſe priores. modo queritur an artifices
comitatus poſſint eſſe p̄ores. ⁊ videt̄ ꝙ nō.q2 locus
exceptiōis arctat locū regule.l.nā qđ liquide.§.ſi cui.
de penu leg. In contrarium videtur.ſ.ſi inge.eſſe di.
l.hec oratio.quicquid eñi nō excipit̄ remanet ſub iu-
dicio regule.de lega.j.l.titie textores. Ultimo queri
tur ſtatuto cauetur ꝙ quicunq̄ȝ non petierit debitū
infra annum poſtea non audiatur. modo queritur
vtrum iſta preſcriptio currat minoribus.dico ꝙ nō.
quia.l.vlti.C.quib.cau.in integ.reſtitu.non eſt neceſ-
ſaria,trahitur ad ſtatutū vt ipſum diſtinguat, vt.l.
ſciendum.in princi.ſ.qui ſatiſda. cog. ¶ Item quia
ratio ſtatuti talis eſſe debet ſicut dicimus in princi-
pe.quia mens eius talis eſſe preſumitur qualis eſſe
tenet̄:vt dixi ſup verb.auguſtus.ergo ratio erit ne-
gligentia,ſed infantes ⁊ furioſi nō poſſunt neglige-
a re.vt.l.j.C.de fal.mo.ergo eis nō currit preſcriptio[a].
facit qđ no.in.l.ij.C.de cura.furio.⁊.ſ.ꝙ quiſq̄ȝ.iur.l.
iij.§.ſi procu.ij.reſpon. Preterea iſte annus ſuccedit
loco preſcriptionis legalis,ergo erit eiuſdem quali-
tatis. Preterea regula trahit ſe ad oēs caſus quan-
docūq̄ȝ emergentes,vnde regula tradita in.l.j.de cō
di.ex lege.trahit ſe ad ſtatutū ⁊ conſuetudines.ſic in
ſti.de bo.poſ.§.ſepima.ſed regula data eſt minorib⁹
per dictam.l.ſancimus.ergo ⁊c. In ꝯtrariū videtur
q2 ſtatutū ligat pariter omnes.de admi.tu.ſine here-
de.§.lucius. Item ſtatutum nō excipit aliquam pſo
nam.ergo nemo excipitur.vt.l.hec ratio.ſ.ſi ing. eſſe
dica.nā facile erat excipe ſi voluerat.C.de cad.tol.l.
j.§.ſinautē ad deficientis. Item.l.ſancimus.eſt exce-
ptio non regula.q2 exceptat minores a regulari pre-
ſcriptione.⁊ illa exceptio eſt limitata ad veteres pre
ſcriptiones.vt ibi ptȝ.ergo nō pertinet ad nouas le
ges.arg.l.vlt.ſ.de reg.cato. Preterea preſcriptio ſta
tutaria magis accedit preſcriptioni conuentionali
q̄uis cōe q2 dicit̄ pactū ſtatuentium inter ſeipſos fa
ctum.vt.ſ.de legi.ſed ⁊ ea Sed cōuentionales pſcri-
ptiones currūt oībus.vt.ſ.de mino.l.emilius. Pre-
terea videtur expreſſum in aut.de here.⁊ fal.§.pupil
lus.⁊ adhuc magis expreſſum.extra de in integ.reſt.
c.cōſtitutus.⁊ ibi hoc tenet Inn. ⁊ Cy.in.d.l.ſanci-
mus.Bar.dicit aut pupillus tractat de lucro captā
do ⁊ currit ei pſcriptio:ſed dat̄ ei in inte.reſti.⁊ ſic lo-
quitur.c.conſtitutus.aut tractat de dāno vitando,
⁊ tunc ipo iure nō currit ne patiatur irratiōabile dā
nū.arg.l.ſi ſerui veſtri.C.de noxa. ſm Bart.⁊ illa eſt
equa opi.tamen cōtraria eſt verior de iure p dictum
§.pupillus.currit ergo preſcriptio:ſed datur reſtitu
tio in integrū.quia hoc ſtatutū innouat ius commu
ne.⁊ loquitur indiſtincte ⁊ abſolute ⁊ magis rigoro-
ſe q̄ ius cōe. ¶ Sed nunquid ſub illo verbo ſi quis
cōtra.hereditas latens ſeu iacēs includatur, ⁊ dico
ꝙ non:quia quando ſtatutum loquitur de perſona
nō intelligitur de perſona ficta:niſi ſtatutum nomi-
natim ſe ad fictā perſonā extendat.ſ.de nego. geſt.l.
iij.§.hec verba.hac ratione nō comprehendit ciuita
tes ⁊ caſtra quia proprie non ſunt pſone:ſed vice per
ſone.ſ.de fideiuſ.l.mortuo.neq̄ȝ eos qui ſunt in vte-
ro,q2 non ſunt perſone.l.fi.ſ.de colla.bo. Sed ſi ſta-
tutum loqueretur imperſonaliter:puta debitum ꝙ

non fuerit petitum intra annum.poſtea peti non poſ
ſit hñ cōprehendent̄ oēs.ſ.de mino.l.etiā ei.la pico-
la.Saluo ꝙ ipſa ciuitas ſtatuēs nō comprehēdet̄, q2
nemo creditur ſtatuere ꝯ ſeipſum.ſ.de pec.leg.l.ſi pe-
culiū,§.ſicut. ¶ Sȝ pone ꝙ ſtatuto cauet̄ ꝙ nullus
poſſit eſſe đ priorib⁹ niſi ſit originarius ciuis. Mo-
do titius receptus eſt in ciueȝ cū clauſula ꝙ habea-
tur pro originario quo ad oīa:querit̄ an poterit eſſe
de prioribus.⁊ videtur ꝙ non:q2 ille eſt idem caſus
ſictus non verus.vt.d.l.iij.§.hec verba. In cōtrariū
facit.ſ.de verb.obli.l.quidam cū filium.⁊.ſ. de execu.
tut.l.cuȝ ex oratione.nā ex quo ſic habetur ac ſi eſſet
oriūd⁹. Iſta ſpecies temperat genus.i.derogat ge-
neri.nā ex quo eſſet talis,⁊ haberi pro tali eſt expreſ
ſum ⁊ ſingulariter ordinatum debent pari iure cenſe
ri.ſic in filio emancipato cui data eſt bonorum poſ-
ſeſſio cauſa litis agnoſcēde.nam ex quo lex acceptat
eū,nos reſpuere eū no debem⁹.C.de inofficio . teſta.
l.ij.Non ob.quod no.in.l.mercis.ſ.de verb.ſig. quia
illud eſt vera attenta impropriū ſimilitudine.ſȝ hic
lex vltra procedit,quia non ſolum aſſimilat,ſed ſta-
24 tuit eandeȝ eſſe cenſurā.d.§.hec verba. ¶ †Ultimo
queritur vtrū interpretatio q̄ ſumitur per argumē
ta a contrario ſenſu habeat locū ī ſtatutis.⁊ videtur
quod ſic,quia contrarius ſenſus eſſe dicit̄ textus le-
gis.ſ.de teſta.l.qui teſtamento.§.mulier. ad hoc de
pac.do.l.inter ſocerum.§.cum inter.ſ.de ma.teſtamē
to.l.ſi quis locuples. In contrarium,quia poti⁹ vo-
catur coniectura q̄ lex.C. de furt.l.apud antiquos.
Solu.ſi ex tali argumentatiōe ſequitur abſurditas
vel legum correctio,tunc non valet argumentū.al's
ſic,quod dic vt plene dixi.C.de epiſ.⁊ cle. l. conuenti
cula. ¶ Et nota ꝙ argumentū a contratio ſenſu nō
b ſemper eſt validum in iure[b].vt no.in.l. j. de agric.et
25 cenſi.lib.xj. ¶ †Extra nota.ſunt quedam generalia
in materia nobilia. ¶ Primo quod vltimo v̄bo ſta-
tuti eſt ſtandū.vt no.ſ.de legi.l.in ciuile.⁊ ideo totuȝ
debet diligenter legi.de fide inſtrumento. c. contin-
git. ¶ Secundo not.quod vbi eſt eadem ratio et pe
nitus omnimodo ſimilitudo nō proprie dicimus ſta
tutum extendi,quia ineſt tacite.vt in.c.ſepe.de tem-
po.ordi.in glo.quid ergo.lib.vj. ¶ Tertio not.quod
ſtatutum dicit ꝙ verba ſtatutorum debeant ad lite-
c ram intelligi[c] quod litera intelligitur prout a vulgo
exponitur.ſ.de ſupel.lega.l.labeo.per Barto. facit
quod nota.C.de compen.l.fi.in fi.per Cy. ⁊ de verb.
oblig.l.ſtipulatio iſta,§.hoc quoq̄ȝ.per Bartolū.⁊ ſe
pe imperitorum vulgus neſcit vti competenti ſer-
26 mone.vt no.ſ.de legi.l.j.per Odof. ¶ †Quarto nota
ꝙ propria ſignificatio verbi ſumitur ex autoritate
legis ſtatuentis quod tale verbum ſic debeat intel-
ligi.ſ.de verb.ſigni.l.liberorum.per Bar. ¶ Quin-
to not.quod verba ſtatutorum debent aliquid ope-
rari.vt.l.j.ſ.ad municipa.per Bartolum. dummo-
do non trahantur ad iniquum intellectum argumē.
extra de tranſactio.c.finali.⁊.ſ.de vulg. ſubſtitutio.
l.ex facto. ¶ Itē no.qđ a forma ſtatuti nō eſt recedē
dū.vt.l.cōſtitutionibus.ad municip.vñ ſi ſtatutū re
quirit tempus:⁊ tu require tēpus,ſ.de mili.teſta,l.ti
ti⁹.Et ſi ſtatutū exigit factū ꝯſummatū:⁊ tu exigas
d factū cōſummatū[d].vt no.in.c.perpetue.de electio.li.
vj.in nouella.nec ob.de iuriſditiōe omni.iu.l.ſi quis
id ꝙ.§.qđ ſi dū.q2 ibi delictū eſt cōſummatū licet ſit
in ſubiecto nō pfecto.ad.l.aquiliā.l.ſi ſeruus ſeruȝ.
§.ſi oliuā.⁊ facit qđ no.ſ.de vſufru.l.arboribus.§.idē
tractat in eo qđ ibi no.de lupo.nā aliud eſt dicere lu
pus vadit,aliud eſt dicere lupus iuit.ſic in extrahen
tibus bladum.⁊ plene dixi in.l.ſi quis non dicam ra
pere.C.de epiſ.⁊ cle.et tunc delictum eſt conſumma
tū qñ eſt perfectū illud ꝓpter qđ circumſcribit̄ deli-
27 ctū.ſ.qđ quiſque iuris.l.prima.in fine. ¶ †Sexto no.
quod verba ſtatuti ſunt intelligenda efficaciter:et
ideo ſi ſtatutum dicit quod bannitus poſſit offendi
intelligitur de banno efficaci quod non eſt nullum
nec ab eo appellatum.vnde quod non poteſt iudex
non poteſt priuatus.vt.l.iij.§.ſi ſeruus. de acquirē.
poſſeſſio.per Bar.poſt Dyn. Item nō intelligitur
de bannito cui data eſt publica ſecuritas, quia cum
per iudicem nō poſſet puniri.ergo nec per puatū vt
nota.de publi.indi.l.is qui reus.idem ſi priuatus eſt
preuentus

a ¶ Preſcptio. Adde Feli. c. cū non liceat. in ver.dū abb. de preſcrip. et in ca.ex tranſ-miſſa.e.li.⁊ qđ dixi in.d.c.cuȝ non liceat. in apoſtil.

b ¶ In iure. vide Felin. in.c. ſignifi. in fi. in v̄ſ.de argumē to.de fo. cōpe. ⁊ qđ ibi dixi in apoſtil. ⁊ qđ p Feli etiaȝ in.j. dixin. c.j. ⁊ qđ ibi dixi ī apo. ⁊ qđ Fran. de are.ī.l. ex duobus.de vulga. ⁊ pup. ⁊ q̄ habent̄ p.d. Pe. phi.cor. in cōſ. cclxvj.incipiē. circa.in lr̄a.d. ⁊.f.⁊ in conſil. cccviij. incipi. quod dicta. in iiij.parte.⁊ in conſil. clxviij. incipi. viſa. in lr̄a.h.ī.j. pte.⁊ in cōſil. xxiiij. incipi.ad euidētiā. in lr̄as. ⁊ in conſilio xliij. incipien. ī hac. in lr̄a.r. ⁊ in cōſi. cx. in cip.in iudicio. in lr̄a.i.⁊ in cō ſil.cxie. incip. circa primū.ī prin.in.ij. pte. ⁊ in conſil. xx. inicp.videt̄. in lr̄a a.⁊ in cōſil. xxxj.inci.vr̄.in lr̄a b.⁊ in cōſi. cvij.inci. viſo. in litera.d.

c ¶ Intelligi. Adde pan.de caſt.in. l. pe.ſi cer.pet.⁊ bar. cep.in rub.ſ.đ v̄b.ſig.⁊ eūdeȝ bal.in. l. illud. in verſ. itē no. ex glo.C.de ſa-croſan.eccle. ⁊ in.l.ij, in prin.ī ver.extra indu citur gloſ.C đ pa.qui fil.di.et in.l. ſi q̄s filiū. de liber.prete. ⁊ in. l. iubem⁹. in fi. ad trebel. ⁊ ī.l.ij.magna. in fi. C. đ exec. rei iud. ⁊ Alexan.hic.

d ¶ Conſummatum. adde Frā.aret.in.l. Claȝ.§.qui ad nundinas. de acquirē.poſ. ⁊ in.l. q rome.§. inſulā.circa fi. de verb.obli.⁊ pari. de puteo in tracta. fundi. in verſi. tu qui vadis.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

preuentus:q̄ poteſtas cepit bannitum.de hoc in.l.laqueũ.de acquir.
28 re.do.per Dy.⁊.ſ.de ſta.homi.l.iij.per Cy. ¶ † Septimo nota.qđ in ſtatutis clauſula generalis ⁊ ſpālis eandem vim ⁊ interpretationē habēt ſicut in alijs actib⁹.vt in.l.ſanctio legũ.ſ.de penis. Idē in regula ⁊ exceptiōe:q̄ nō mutat̃ natura rerũ,licet deducat̃ in formā ſtatuti,nec natu
29 ra verborũ.vt.ſ.de vſuris.l.ſi ſtipulatus. ¶ † Octauo nota qđ ſtatutũ trahitur ad cōtractũ.vt no.Bart.in.l.j.ad fi.ſ.de reg.cato. ¶ Nono no. qđ ſtatutũ referens ius cōmune videt̃ vt iure cōmuni cũ ſua cauſa ſuiſ ꝗ intellectibus,cũ ius cōmune ſit ratiōe originis ⁊ obſeruantie lꝫ tranſlatũ ſit in figurā.vt.ſ.l.proxi. ¶ Decimo no.qđ ſtatutũ trahitur de nomine ad nomē idē repreſentās.vt no.ſ.de legi.l.fraus.per Odof.⁊.ſ.ad tertul.l.ij.§.equidē.per Bar. ¶ Undecimo no.ꝙ niſi in ſtatuendo non eſt ſeruata forma illud ſtatutũ nō valet:arg.ſ.de ſtat.ho.l.non ſunt liberi.⁊ de ap.l.ſi cōſtat.per Bar. ¶ Itē no.qđ generale ſtatutum includit priuilegiatos.de mili.teſta.l.in fraudē.niſi eſſet cōtra priuilegiũ indultũ. C.de filijs decurio.li.xij. ¶ Et generaliter no.qđ nō dicit ſtatutũ:nec nos dicere debemus.de acqui.here.l.ſi ſeruũ.§.nō dixi.niſi ratiōe materie in qua loquimur ſuppleamus.nā materia preſtat nobis interpretādi materiā.vt in cle.exiui de paradiſo.de verb.ſig.Et impoſſibile eſt ꝙ ſtatutũ aſſumit verba gloſata ꝙ inde nō gloſetur:q̄ illa eſt gl.naturalis ſtatuti.Item vbicũꝗ eſt neceſſaria diſputatio fori non eſt culpa legis ſi non loquimur ita clare quod non indigeat gl.l.ij.§.ex his.de ori. iur. ¶ Item not.argu.ex vi ſermonis.vt no.in.l.j.de agri.⁊ cenſi.li.xj. ¶ Item no.argu.a contrario ſenſu.ſ.titu.ij.l.ideo quia.Bal.

Additio Baldi.

Omnes populi. ¶ In text.id ipſius eſt propriũ.Collige hic arg.expreſſum.⁊.ſ.de legi.l.ij.in fine.qđ cōſuetudo vnius ciuitatis nō liget.ſed contra.ſ.de euic.l.ſi fundus.⁊ de vſuris.l.j. Sol.illud accidit rōne contractus ratione cuius in illa ciuitate ſortit̃ forũ. ¶ Item no.ꝙ appellatio populi refertur ad populũ vnius ciuitatis.⁊ ſic eſt ar.quod crimina publica deferri debeant ab vno de populo illius ciuitatis cōtra quem delictũ commiſſum eſt dicendum. contrariũ verum eſt.C.de adulte.l.quãuis.el.ij.omnibus,ſine interpretatione ⁊c. Ray.⁊ ar.C.de edifi.priua.l.ſi quis poſt hac.in verſ. publicũ dec⁹. bal.

Iuſtitia. ¶ Iuſtitia eſt perpetua ⁊ immortalis ſapiētia.c.j.Et hoc prout lex eſt in diuino ſubiecto.i.in animo virorũ cōſtantiũ ⁊ perfectorũ.talis enĩ habit⁹ non morit̃.ſicut anima eſt immortalis ac perpetua. ⁊ ſic lex noſtra loquitur in iuſtitia creature.nā anima eſt quid diuinũ ⁊ immortale.Alij intelligũt in iuſtitia creatoris vel loquit̃ de iuſtitia in abſtracto.⁊ expone volũtas.i.lex.⁊ de lege ſic loquimur quaſi habeat voluntatem:⁊ tamen eſt inanimata.vt.l.non dubium.C.de legib. Eſt enim conſtans.q̄ inexorabilis,⁊ perpetua:q̄ ſemper eſt in viridi, nunꝗ̃ in ſicco.C.de heredi.l.arriani.iuſtitia eſt quedam perfectio anime:q̄ etiā alios iuſtificat. ¶ Quero de tali queſtione, compromiſſum eſt in titium de iuſtitia ⁊ iure ⁊ veritate quid ſignificant verba illa.⁊ videtur qđ ſignificent quod arbiter poſſit ſequi in iudicando viam cōſciētialẽ ⁊ viam poli.⁊ ſi hoc eſt credetur ſimplici eius verbo nam de conſcientia alicuius credit̃ ſibimet.vt not.in.c.ſtatutũ.de reſcri.li.vj.⁊.l. theopompus.ſ.de dote ple.inheret enĩ cōſcientie:iuſtitia eſt mentis humane:⁊ conſcientia proprie eſt verorũ ſicut ſcientia eſt infallibilis notitia veritatis.vt.ſ.de leg.l.ſcire leges.Sꝫ op.nō eſt proprie cōſcientia:quia nō eſt conſciētia dubitās ⁊ nō dicit̃ habere cōſcientiā formatā:q̄ dubitatio eſt equalitas cōtrariarũ rationũ.In cōtrariũ videtur qđ debeat ſequi legē fori nō legē poli.⁊ ſic intelligatur de iuſtitia q̄ pertinet ad iudicij rigorē.nā verbũ ius hoc ſignificat:⁊ ſic ex hoc verbo ius datur intelligi verbũ iuſtitie.argu.de vi.tri.oleoꝗ leg.l. fina. §. cui dulcia.ſ.de verb.ſign.cũ fundũ.Sol.videtur dicendũ ꝙ in hoc themate iuſtũ ⁊ verũ cōuertatur ſicut ens ⁊ bonũ.argu.no.ſ.de ſta.hom.l.libertini. Ego credo ꝙ per iſta verba gñalia nō ſit a iure cōi diſceſſum.C.de inoff. te. l.ſi qñ.ĩ pn.⁊ iđ debeat ſeruari ius.ſed puto ꝙ nō ſolũ ius cōe:ſed etiam
a municipale[a].nā cũ pactũ ſit ſeruandũ:ergo ⁊ ſtatutũ ⁊ cōſuetudo cũ habeat inſtar cōuētionis ⁊ pacti.vt.ſ.de pac.l.nō impoſſibile.⁊.ſ.de leg.l. ſed ⁊ ea. ¶ Itē not.ꝙ illud eſt arbitriũ in alio equũ ꝙ bonus vir optat
b in ſeipſo.vt.ſ.de ſol.l.j.⁊ in prin.decretorum.Eſt autem bonus vir[b] ille qui innocentia conſilij pollet.vt.l.cetere.§.j.ſ.fami.erciſ.Bal.

Additio Baldi.

1 ☞ Iuſtitia triplici modo accipitur.

1 **Iuſtitia.** ¶ † Nota.ꝙ iuſtitia tripliciter dicitur. Uno mō.i.proprietas quedā naturalibus reb⁹ vt ꝙ volet auis,piſcis natet.quod leuia aſcendant ⁊c. De qua Aug. ĩſunt inqt reb⁹ corporeis rōnes occulte ⁊c. Secundo mō id eſt habitus.⁊ tunc iuſtitia ponitur ſub predicamento qualitatis.⁊ hoc modo ponitur hic. Tertio modo id eſt virtus quedam in abſtracto.⁊ hoc modo procedit diffinitio.ſ.vnde textus diffinit iuſtitia in ſubiecto infuſa vel acquiſita informat ad religionem, pietatem,ſeueritatem,vindictam,miſericordiam:gratiam,dei,letitiam,charitatem ⁊ innocentiam. Ad religionem ſcilicet in deum.C.de ſum.tri. l.j. Pietatem: in proprio mentis affectu. Seueritatem in coertione delictorum.Uindictā dixi,q̄ eſſe poteſt ſine ſeueritate. letabitur iuſtus cum viderit vindictam.et iterũ mihi vindictam ⁊ ego retribuam dicit domin⁹. Miſericordiã,miſericors inquit ⁊ iuſtus domin⁹. Gratiarum actio eſt de iuſtitia. et in. §. conſuluit. Item reuerentiam. vt in. §. libertus. Charitas eſt ſumma iuſtitia. vt in prin.decretorum. vt. l.j.de ſol. Innocentia eſt ſumma libertas.C.de ſen.paſ. l.ſi.et includitur ſua verſic.honeſte viuere. Ariſto.dicit ꝙ iuſtitia eſt menſura quam deus ſtatuit ſuper terrã: per quam pauper a diuite:⁊ verax capitur a mēdace.Et de hac menſura dicit Job.Utinã appēderētur peccata mea quib⁹ irā mereor ⁊ calamitas quã patior in ſtatera.

1 ☞ Sententia iniqua dicitur ius.
2 Snīa lata ſuper libello inepto an ſit illo iure nulla.
3 Ineptitudo tacita vitiat libellum.
4 Maior ⁊ pñs ſi nō appellauit a ſentētia iniqua an poſſit petere in integrum reſtitui.
5 Epiſcopi an teneantur obſeruare hanc.l.
6 Clauſula poſita in literis ſummi pōtificis,ſcꝫ quod iuſtum fuerit decernatis,reſtringitur ad petita.
7 Ius quandoꝗ ponitur pro ſententia.

1 **Ius pluribus.** ¶ † No. ꝙ ſentētia iniqua dicit̃ ius.⁊ hoc eſt verũ ſi tenet de iu
2 re.ſecus ſi eſt nulla. ¶ † Quero an ſentētia lata ſup libello inepto ſit nulla ipo iure.⁊ gl.ſen
3 tit ꝙ ſic.inſt.đ obl.ĩ pn.quā bñ no. ¶ † Et no.ꝙ ine
c ptitudo tacita vitiat libellũ[c] ſicut expſſa: de offi. vi. c.j.per Inn.tñ ſententia lata ſuper tacita inep titudine vꝫ.ſ.de inoffi.teſta.l. poſthum⁹,§.ſi quis. ſ.de peculio.l.eo tempore.in prin. ¶ Et no.qđ vbi ſunt diuerſe opiniones patrũ noſtrorum nō đr error exprimi.vt no.de ver.ob.l.qui rome.§. duo fratres.p Bar.⁊ inſtit.de obli.que ex quaſi delic.na. Solu.q̄ro ſi ſtatutũ dicit quod contra ſententias non poſſit opponi de nullitate an poterit opponi de iudicis in
d competētia.dic quod ſic[d] .vt no.in.c.j.de ſequeſtra. poſ.in cle. ¶ Tertio quero an ſi ciuitas ordinat iudicem appellationis ſnīa eius ſit aliqua.et vr̃ quod non.de iureiurā.c. venientes,Sed contrarium preſupponit gl.C.de ſent.l. cum ſententiam.⁊ quod no. C.de ſentē.que ſine certa q̄titate.l.ꝗ̃ꝗ̃.etiam in terris eccleſie.nā hec autoritas moribus preſcribi pōt. vt.l.viros.C.de diuer.offi.li.xij.Et non requiritur titulus nec bona fides:q̄ eſt cōſuetudo nō preſcriptio proprie loquēdo.Itē ⁊ ſi eſſet preſcripio non dicitur fieri mala fide.quia habere forũ cauſarum eſt de iuregen.q̄ oēs gentes que incolunt inſignes ciuitates habēt forũ cauſarũ.Itē ⁊ ſi eſſet preſcriptio ſufficerent ꝯ ſubditos.xl.anni.valēt ergo ſententie ab iſtis late nec poſſunt ideo dici nulle corā ſuperiore ꝙ ſint late per incōpetentes iudices ⁊ hoc tā de prima appellatione ꝗ̃ de ſecũda.nō tñ dico per hoc ꝙ contra ſupremam poteſtatem preſcribatur:quia eſſet preſcribere contra ius diuinum quod refert ſupremā poteſtatem:⁊ contra ius diuinum preſcribi non poteſt.ſ. de ritu nupt.l.qui in prouincia.§.j.⁊ iuriſditio q̄ nō pōt auferri,non poteſt preſcribi.l.qui furere. de ſta. homi.Item quia implicat contradictionem quod inferior ſit capax ſupreme poteſtatis ⁊ contradictoria ſimul eſſe impoſſibile eſt.ergo eſt impreſcriptibile.⁊ facit qđ no.de poſtu.prela.c.bone.per Innocẽ.
4 ¶ † Quarto quero an maior ⁊ preſens ſi non appellauit a ſnīa iniqua poſſit petere reſti. in integ. ⁊ videtur quod non.C.ſi ſepius in integ.reſtit.pe.l.j.In cōtrariũ videtur per.l.ſeruo inuito. §. cum pretor.ſ. ad trebellia.ſed propter dolũ iudicis datur reſtitutio ex clauſula generali.⁊ idem ſi errore affectato ſecundum Guli.⁊ Cy.hic ſecus ſi iudex bona fide pronunciauit:quia bona fides preſumitur maxime in iudice vt hic.⁊ de euictio.l.herennius.§.Caia. ¶ Et not.ꝙ ſi iudex iudicauit ſ̃m vnā opinio.⁊ poſtea ſuperuenit lex declaratoria,ꝙ illa opi.eſt falſa.tamen ſententia nō vitiatur.vt no.in.c.ſi.de conſti.in nouella.lib. vj.Secũdo nota qđ iudex debet iudicare in loco maiorum. ¶ Quero an ſi alibi iudicat ſentētia ſit ipſo iure nulla.⁊ dico quod ſic.ar.C.quomodo ⁊ quando iud.l.ſi vt proponis.§.preſes.⁊.C.đ ſentētijs ⁊ interlo.

a ¶ Municipale.Uide tu dīno do. Iaſon. may.hic.j. cũ tribus ſequēn vbi late examinat.et dic vt p eum.

b ¶ Bon⁹ vir. Uide Dy. in conſi.l.⁊ pari. de puteo infra ſindica. in.c.j. de off.ſin.

c ¶ Libellum. Et annullat omnia acta.vt per do. Phil. cor. in conſilio cclxxvij.incip. poſt. in litera b.in.iij. parte. et quando dicatur libellus ineptus. vide per eũ in conſil.cxxj. incipi. ꝗ̃ꝗ̃.ĩ litera.l. in prima parte.et ibi etiam in ſubſcrip. in litera.l.dicit libellũ ineptum impedire litis ingreſſum ſed quid ĩ ſummarijs in quibus nō requiritur libellus an libellus inept⁹ procedat.vide per eũ in conſi.lxij. incipi.i. in litera.c.⁊.d. in.j.parte.

d ¶ Quod ſic. Adđ.d. Barbaſ.in conſili. cclxxiiij.verſi. ſexto iſta concluſio. ibi nec op.in.ij.parte.

ꝯm.iudi.l.cum ſententiam.ſed quid ſi partes ꝓrogāt
de loco ad locum. Reſpondeo.videtur valere proro
gatio.argu.ſ.de ſolu.l.queſtio. ¶ Sed quid ſi non po
teſt ibi iudicare. Reſpōdeo poterit alibi.vt no.in ſe
dēte ſuper equo.C.de ſentē.ex breui.reci.l.j.ſ3 ſi eſt of
ficialis diſcurrēs per ꝓuinciam:vt ſunt bariſelli dic
qđ ēt in agro pñt ius dicere ſi res nō reciperet dila
tionem.q2 vbi te inuenero:ibi te iudicabo. ¶ Sz an
epi teneant̃ obſeruare hāc.l.dic ꝙ nō:q2 ꝑpter digni
tatē ampli9 permittit̃ eis,vt,c,cū eps.de offi.ordi.li,
a vj.Quid in arbitro [a] ⁊ iudice delegato:dic eis ſuffi
cere in loco honeſto.ſ.de ar.l.ſi cū dies. ¶ Sz pone
ꝙ quis petijt ſibi fieri ius ⁊ iuſticiaz,in libello iudex
ꝓnunciauit pro eo,nō habēte ius ⁊ iuſticiam an va
leat ſententia:⁊ vr̃ ꝙ non,q2 non eſt cōformis libel
lo.ſ.cōmu.diui.l.vt fundus.in fi.⁊.l.fi.de fideicō.liber
tatibus.Contrariū eſt verū:q2 ius ⁊ iuſtitia fori in
tentata eſt,ꝗ eſt illud qđ iudici videtur:vt hic,tñ tu
tius eſt nō ponere illa verba in libello:decretalis tñ
approbat hunc libellū de ord.co.c.ij.nā hec verba ꝑ
libellantē inſerta ſunt:vñ non debēt in cōtrariū ope
rari.ar.ſ.ad.l.fal.in ratione.§.que loco.⁊ facit qđ no.
6 Inn.de offi.dele.c.prudētiam. ¶ †Et no.quod clau
ſula que ponitur in literis pape.ſ.qđ iuſtū fuerit de
cernatis,reſtringitur ad petita.vt nota.extra de re
ſcri.c.ſuper literis.⁊ ſic intelligūtur reſponſa domi
7 norum,que dicunt,fiat ius:quod not. ¶ †Et no.qđ
ius quandoꝗ ponitur pro ſententia.qñꝗ pro iudi
cio,ſ.de iuriſ.omni.iudi.l.eſt receptum. Bald.

a ¶ In arbitro. Vide Ludo. in fin.ver.ſententia.arbi.et ale.poſt bart. in.d.l.ſi cum dies.alleg.hic per Bal.in.§.arbiter.

Aditio Baldi.

Ius pluribus. ¶ Ibi pre
tor de quo
que vide In.extra de re.c.ſuper literis.
in gl.imo ſine forte.⁊ de of.del.prudētiā.
b ⁊ no.caſum hic,ſi peto in libello mihi fieri iuſtitiaz [b]
⁊ nō habeo ius,⁊ iudex ꝓnūtiauit ꝑ me ꝙ valet ſen
tentia,non ob.C.de fide.li.l.fi.⁊ ibi verba ſunt facit,
hic iuris.⁊ facit primo de iur.om.iu.l.eſt receptum.
c An autem iudex poſſit tranſgredi.l.[c] dic ꝙ non:niſi
faciat de mēte ſeu licentia alterius.l.per no.per In.
de conſti.c.ſtatuta. Bal. ¶ Ibi vero ad id.ſ.tantū.
¶ Ibi alia ſignificatione.vide qđ not.Inn.de ver.
ſigni.cum olim.in gl.maledictus, ¶ Ibi collata.i.
deriuata ⁊ tractatu.vt no.archi.l.diſ.omnino.in gl.
j.appel.vbi vide. ¶ Ibi quē locum ⁊c.vide Cy.in.l.
optimā.C.de contrahē.⁊ cō.ſtip.in.ſ.op. ¶ Ibi,ma
iorū.vide Inn.de offic.archi.c.arch.⁊.c.dilecto.⁊ vi
de in.c.epiſcopus.de of.or.li.vj.⁊.C.de ope.pu.l.pre
torium. ¶ Cum queritur an iniqua ſententia valet
vel non,diſtinguūt moderniores ⁊ bene,Aut inique
ꝓnunciat inſpecto iure legis vel conſtitutionis:aut
inſpecto iure partis. Primo caſu nulla eſt ſenten
tia.ff.que ſen.ſine appel.re.l.j.§.j.⁊.d.l.ij.cū ſi, Secun
do caſu diſtinguitur.aut ꝓnuntiat inique dolo par
tis falſa proponētis ⁊ allegantis aut dolo ptis cor
rūpētis.aut ſuo ꝓprio motu. Primo caſu t3 ſenten
tia.ſed reſcinditur ope reſti.in integ.ſ.de iud.l.ſi pre
tor.§.marcellus.C.ſi ex fal.inſtru.per totum.ſ.de re
iud.l.diuus.⁊ de excep.l.q agnitis.Hec vera in ſen
tentia diffi.qñ proceditur per viam actionis propo
ſite.ſed in decretis iudicialibus vbi procedit̃ per of
ficium iudicis:tunc eſſet decertum ipſo iure nullū.
vt.ſ.de fideicō.li.l.cū vero.§.ſubuentum.⁊.ſ.ex quib.
cau.in poſ.ea.l.fulcinius.§.ſi qs abſentis.⁊ de tut.et
cu.da.ab his.l.tutor ſi petit9.⁊.C.de predi.mi.l.ſi ꝑ
ſes.⁊ dixi de hoc.C.de iud.l.ꝓperandū.§.fin aūt.⁊.C.
qūo ⁊ qñ iudex.l.ꝯſentaneum.nō ob.C.q ma.nō poſ.
§.ſemel.q2 ibi nō ē falſa cauſa ſed iniuſta.vt ibi not.
Sz cōtra videt̃ ꝙ imo ope reſti.vt.l.ſi finita.§.ſi for
te.de dā.infe.Sol.vt ibi per Ja.de are.vel ibi miſſio
ꝓcedebat ex parte miſſi.ſed nō ita in alijs legibus in
quib9 ſine cōſideret̃ principiū actionis ex pte acto
ris ſiue ex parte rei erat defect9.ſ3 in.§.ſi forte.cau
tio erat debita ⁊ de iure preſtan.ſ3 ex parte rei erat
priuilegiū ꝑpter abſentiam:tñ iſtud nō elidebat ius
agendi cōcedo tñ ꝙ inꝗtum miſſo ex ſcđo fit ꝯ lati
tātē eſt ſpāle.q2 magis attēdit̃ res ꝗ perſona:hec ve
ra ſi cauſis cōtradictiōis non aſſignatis vel aſſigna
tis ⁊ indiſcuſſis lata ſit ſnīa.ſed ſi diſcuſſis.idem pu
to quod in diffinitiua.ar.l.edicto.de edi.di.adr.tol.

b ¶ Iuſtitiam. De qua clauſula vide Fel.in c.cauſam ꝗ.el.ij.i princ.j.de teſti.et qđ ibi dixi in apoſti.⁊ do.Pet.pbi.cor.in cōſ.xcj.inci.in cā in lr̃a.b.in antiquis.in.iiij.parte.⁊ in ꝯſi.cxxxviij.inci.viſis in lr̃a.b.l.j.parte.et in ꝯſi.xviij.inci.in pſenti.in litera.c.et.b.in iij.pte.⁊ in cōſ.xxvj.incip.in hac.in lr̃a.b,⁊ in ꝯſi.ccxviij.incip.vr̃.in litera.b.⁊ in cōſ.cclxxviij.inci.viſo.in lr̃a.b,⁊ in lr̃a.d.vbi an tollat ineptitudinem libelli.⁊ in cōſi.ccci.incipi.in preſenti.p totū.⁊ in cōſ.ccc ij.incipiē.l3.in litera.g.ea.parte.

Si autem pronuntiat inique dolo partis corrumpē
tis iudicem:tunc ſentētia eſt ipſo iure nulla.vt.l.ve
nales.C.de ſen.reſcin.non poſ.⁊ rōnem diuerſitatis.
ſ.dixi.Si aūt pronuntiat inique ſuo proprio motu
quia tunc motus eſſe poteſt triplex ſubdiſtinguo.aut
hoc facit gratia ſeu amicitia duct9:aut odio:aut er
rore:aut ſimplicitate,ſi gratia vel odio:tūc iſtis duo
bus caſib9 tenet ſententia.ſed ope reſti.ſuccurritur.
vt.ſ.ad trebel.l.ſeruo inuito.§.cū pretor.Ratio eſt:
quia ex odio tali vel amore pars conſequit̃ lucrū,ſ3
in alicuius commodum nō debet verti alicuius fa
uor vel alterius odium.ff.quod me.cauſa.l.ſi cum ex
cep.§.pedius.de bo.au.iu.poſ.l.ſi non expedierit.in
fi.ver.ꝙ ſi vtroꝗ inſtāte ⁊c.Ideo licet res iudicata
ſit propter eius autoritatem.ſed tantum quod non
dominiū infligitur:ſed lucrū tale aufertur datur re
ſtitutio.ſ.que in frau.cred.l.qui autē.§.ſimili modo.
Si autem errore ductus inique pronuntiauit refert
aut fuit error affectatus.⁊ tūc tenet ſententia,ſ3 da
tur reſtitutio:quia tūc iudex eſt in lata culpa.Ideo
datur reſtitutio ſicut ſi iudex fuiſſet in dolo,argu.
ſ.qui.ex can.ma.l.que data opera.C.de ince,nupt.l.
qui cōtra.⁊ ſic intelligo preallegatum.§.ſcilicet cū
pretor.ibi cum dicit,pro errore.⁊ hoc tangit ibi glo.
circa fi.Si autem non affectato errore ꝓnuntiauit
tunc idem,quādo per ſimplicitatē iuris vel facti nō
curo.vt q2 errauit i.l.dubie intellecta:vel ſimilis le
gis:vel non plene examinauit negotium tunc tenet
ſententia nec reſcindit̃.vt.C.quando prouoc.non eſt
neceſ.l.ij.⁊ ibi dixi.⁊.ſ.de euic.l.ſi per imprudentiaz.
Iudex tamen facit litem ſuam.vt.ſ.de iudi.l.ſi fili9.
⁊ de va.cog.l.ſi iudex.⁊ ſic intelligo dictum.§.cū pre
tor.⁊ quod no.ſ.de acqui.here.ſi is ad quē in vl.glo.
licet aliter ibi habeat̃ per Dy.ſed quod hic dico ma
gis placet Cy. ¶ Vt plene liqueat quando iudex de
bet ſeruare locū maiorū diſtingue:aut eſt ordinari9
aut cognoſcit de his que debēt expediri ſedendo,vt
in dilationibus tūc debet ſeruare locum maiorum.
vt hic.⁊ ita loquitur.C.de dila.l.a procedēte.aut co
gnoſcit de his que poſſunt expediri a procedēte iu
dice vt interrogationibus que fiunt ante li.conteſt.
tunc iudex non tenetur ſeruare locū maiorem.ff,de
interrog.act.l.voluit.Si autem preceſſores non ha
buerūt certā ſedem ſicut eſt videre in iuſtitiario ⁊ ma
giſtro iuſtitiario regum qui quotidie diſcurrūt per
prouinciam purgando eam malis hominibus.vt.l.
congruit.tunc vbicunꝗ dat ſententiam valet vt.d.
l.voluit.Simile eſt in ducibus belli qui etiam extra
territoriū exiſtētes habent imperium more maiorū
in homines ſue iuriſdictionis.Si autem eſt arbiter:
tunc ſi eſt in compromiſſo comprehenſus certus lo
cus in eodē loco d3 dare ſententiam:alias non valet,
ſ.de arbi.ſi cum dies.§.ſi arbiter.ſi non eſt adiectus:
tūc in ea ciuitate d3 dare ſententiam in qua eſt com
promiſſum ⁊ intra eam in quolibet loco pōt dum
modo honeſto.Et in delegato ad vnū cām idē dici
d3.vt.d.§.arbiter.Sz in delegato ad vniuerſitatem
cauſarū dicimus ꝙ debet ſeruare locū delegantis.
ſ.de offi.eius cui man.eſt iuriſ.l.⁊ ſi pretor.Andr.de
iſer.De iure caſi.nō habent preciſam ſedem.ideo va
let vbicunꝗ lata ab eis ſentētia.q2 ſeruant morem
maiorum habendo facultatem vt eorū maiores,ar.
de annuis leg.l.ſeio.§.medico.⁊ ſic ſubtiliter intuen
do non diſcordant caſus a legibus. ¶ Quid ſi iudex
habet certam ſedem in palatio:⁊ non fert ſententiaz
in ſede ſua ſed in ſede alterius iudicis in palatio eo
dem:Videtur quod non valeat per hanc.l.dic con
tra.non ob.l.iſta quia imo facit pro.q2 in vna ſigni
ficatione appellatur locus vbi ius redditur. Sed
nunquid quādo poteſtas eſt in exercitu extra diſtri
ctum ſuū poteſt ibi ferre ſententiam.diſtingue aut
fert ſententiam de his que pertinent ad exercitum ⁊
poteſt.argumen.l.cui iuriſdictio.aut de alijs:⁊ non
poteſt.Guli.de ſuza.

c ¶ Adde feli.in.c.cū non liceat.de preſcriptio.in verſi.ad q9.et domi.Jaſon may.poſt eundem Bal.in.l.j.in.j.no.C.de preci.impera.offe.cū concor.ibidem ꝑ eum datis.⁊ limita vt per do.Jaſo.in autē.hodie.C.de iudic.

¶ De origine iuris ciuilis ⁊ omnium magiſtratuū,
⁊ de ſucceſſione prudentium. Rubrica.

1 ☞ Non poteſt eſſe totum,ſine partibus.
2 Ratione minoris inſtantie applicatur magis quid
vni extremo,quam alteri.
3 Perfectum conſtat ex principio ⁊ fine.

Principium

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN